

JOSEP RAHOLA

UNA VEU CATALANISTA D'ESQUERRES AL SENAT

FRANCESC MARCO PALAU

Figueres, 11 de setembre de 1979

Josep Rahola intervenint en el míting final
a l'acabament de la manifestació per la Diada de l'Onze.

ACAE-FONS HORA NOVA

JOSEP RAHOLA

UNA VEU CATALANISTA D'ESQUERRES AL SENAT

JOSEP RAHOLA
UNA VEU CATALANISTA D'ESQUERRES AL SENAT

FRANCESC MARCO PALAU

FUNDACIÓ JOSEP IRLA

BARCELONA, DESEMBRE DE 2014

Als meus avis que, com Rahola,
sempre han estimat el nostre país.

*«Jo crec que el més important és Catalunya
i en aquest sentit he esmerçat
els meus millors esforços durant tota la meva vida.»*

Josep Rahola
Los Sitios de Girona, 7 de maig de 1986, p. 8.

FUNDACIÓ JOSEP IRLA

historia@irla.cat

COORDINACIÓ EDITORIAL

JOSEP VALL

SUPORT DOCUMENTAL

ARNAU ALBERT
JOAN ALMACELLAS

CORRECCIÓ LINGÜÍSTICA

SANDRA BALAGUÉ

AGRAÏMENTS PEL SUPORT EN LA RECERCA

EMILI AYATS
JOSEP MARIA BERNILS I VOZMEDIANO
JOAN CASAMITJANA
DAVID IGLESIAS - ARXIU MUNICIPAL DE GIRONA
JORDI JORDÀ
MIREIA MATA
JOSEP MARIA MERINO
JAUME MUNDET - DIARI DE GIRONA
PERE JORDI PIELLA
LLUÍS SAIS
CARME TORNS - EL PUNT AVUI

FONTS D'IL·LUSTRACIÓ

ACAÉ Arxiu Comarcal de l'Alt Empordà, Figueres
ALBERES *Alberes*, Girona
AMG-CRDI Arxiu Municipal de Girona - Centre de Recerca i Difusió de la Imatge
AMSGF Arxiu Municipal de Sant Feliu de Guíxols
ANC Arxiu Nacional de Catalunya, Sant Cugat del Vallès
BC Biblioteca de Catalunya, Barcelona
DG *Diari de Girona*
EP *El Punt*, Girona
FJI Fundació Josep Irla, Barcelona
FRE Família Rahola-Estrada, Fortià
JRR Joan Roura i Riera, Girona
UAB-CEDOC Universitat Autònoma de Barcelona
Centre de Documentació Política
UB-CRAI-BPR Universitat de Barcelona
Centre de Recursos per a l'Aprenentatge i la Investigació
Biblioteca del Pavelló de la República

DISSENY ORIGINAL

JORDI VINYETS

IMPRESSIÓ

GRAMAGRAF SCCL

ISBN

978-84-617-1801-6

DIPÒSIT LEGAL

B 20643-2014

L'obra editada en aquest llibre va ser la guanyadora de la **Beca d'Estudi President Irla 2013** convocada per la Fundació Josep Irla amb el suport de la Diputació de Girona.

Diputació de Girona

Amb la col·laboració de l'Arxiu Comarcal de l'Alt Empordà.

Generalitat de Catalunya
Departament de Cultura
Direcció General d'Arxius,
Biblioteques, Museus i Patrimoni
Arxiu Comarcal de l'Alt Empordà

Són rigorosament prohibides, sense l'autorització escrita dels titulars del copyright, la reproducció total o parcial d'aquesta obra per qualsevol procediment i suport, incloent-hi la reprografia i el tractament informàtic, la distribució d'exemplars mitjançant lloguer o préstec comercial, la inclusió total o parcial en bases de dades i la consulta a través de la xarxa telemàtica o d'internet. Les infraccions d'aquests drets estan sotmeses a les sancions establertes per les lleis.

BIBLIOTECA DE CATALUNYA - DADES CIP

Marco Palau, Francesc 1989-

Josep Rahola: una veu catalanista d'esquerres al Senat
Bibliografia
ISBN 9788461718016

I. Fundació Josep Irla II. Títol
1. Rahola, Josep, 1918- 2. Esquerra Republicana de Catalunya - Història 3. Polítics - Catalunya - Biografia
929Rahola, Josep

Sumari

Presentació	13
Pere Bosch i Cuenca	
JOSEP RAHOLA. UNA VEU CATALANISTA D'ESQUERRES AL SENAT	
Francesc Marco Palau	
Introducció	15
1 Nissaga, formació i compromís	19
1.1 Els Rahola, polítics i intel·lectuals	19
1.2 El front, l'exili i la represa.....	33
2 Al Senat amb Nova Entesa (1979-1982)	47
2.1 L'hora de la política	47
2.2 Per la democràcia i l'autogovern.....	55
2.3 Per dret de conquesta.....	63
2.4 Coherència davant la LOHPA	65
2.5 Trencament del grup parlamentari: pas al Grup Mixt	73
3 Al Senat, de nou, defensant Catalunya (1982-1986)	77
3.1 La constància nacional	77
3.2 Credibilitat i honradesa del senador gironí	87
3.3 OTAN, d'entrada no.....	95
4 La fermesa dels valors	101
4.1 Esquerra Republicana de Catalunya, sempre.....	101
4.2 Valors republicans, valors democràtics.....	123
4.3 Reivindicar la memòria històrica.....	135
5 A Fortianell: els records, l'art i els diaris	143
5.1 Les reflexions actuals, des de Fortianell.....	143
5.2 El mar, l'excursionisme i la passió per l'art	151

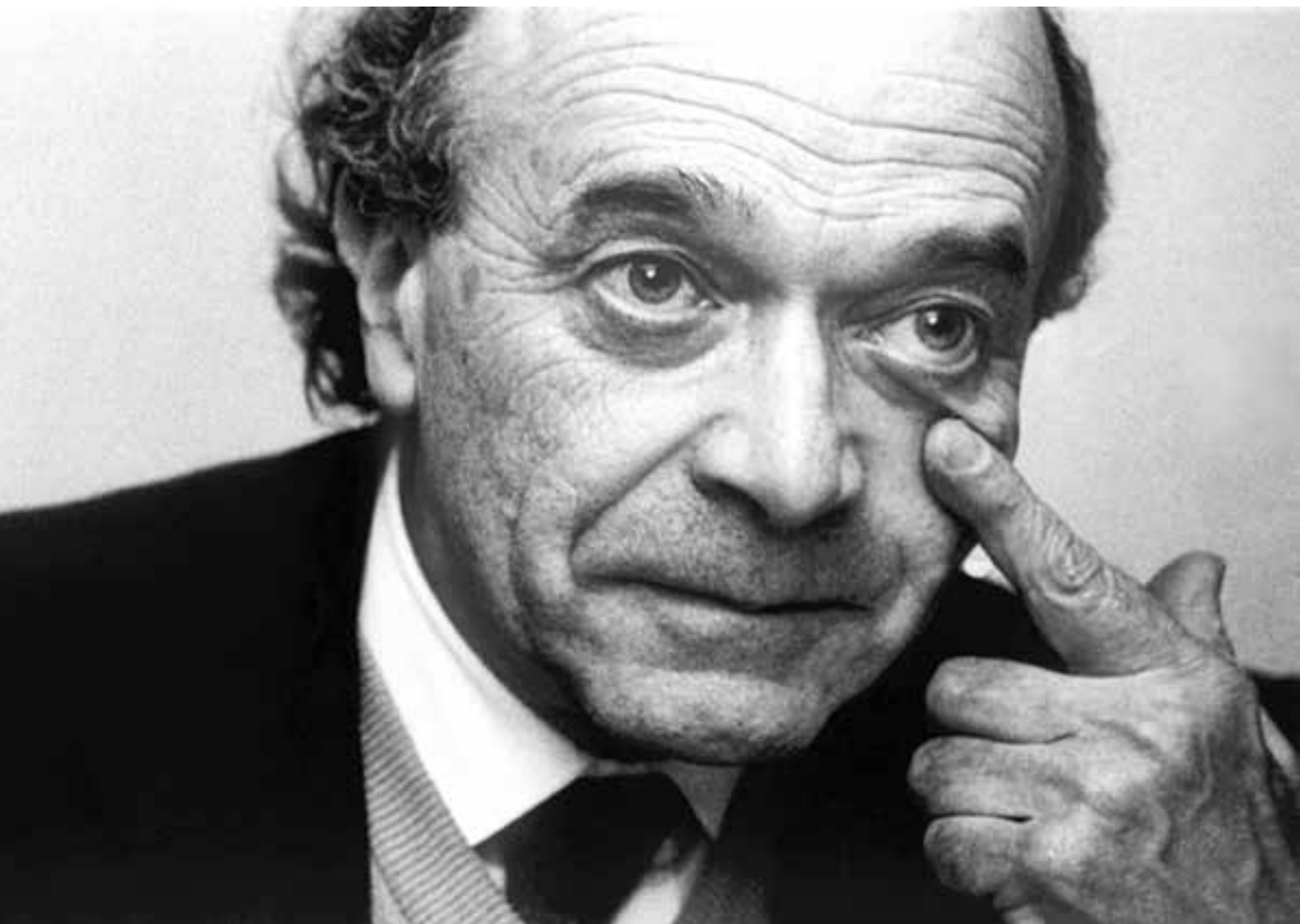

Referències a la premsa	157
Fonts documentals consultats	165
Glossari de sigles	167
Bibliografia	169
Índex onomàstic	173

Circa 1980

Josep Rahola.

JOAN COMALAT / AMG-CRDI-FONS EL PUNT

Presentació

PERE BOSCH I CUENCA

HISTORIADOR I DIPUTAT D'ESQUERRA AL PARLAMENT DE CATALUNYA

Josep Rahola ha estat un referent de primer ordre per al republicanisme empordanès i del conjunt de les comarques gironines. El seu bagatge institucional no és, si ho comparem amb altres trajectòries, excessivament llarg. Tot i això, els set anys que es va mantenir com a senador van tenir, tant pel context històric com per l'activitat que va dur a terme, una notable intensitat. La biografia que teniu a les vostres mans repassa abastament aquest període i ens permet conèixer, de primera mà, la tasca d'un senador tan coherent en els seus plantejaments com incansable en la seva activitat. Altrament, allò més remarcable de la seva trajectòria no ha estat només el seu bagatge institucional, sinó la constància, la fidelitat a un projecte polític. La cita que apareix a l'inici d'aquest llibre exemplifica prou bé fins a quin punt aquesta fidelitat ho ha estat també al país; i probablement això li ha permès sobreviure a la història d'un partit que ha estat, des dels seus inicis, ben paradigmàtic de la complexitat de la societat catalana.

Un dels reptes principals d'aquest projecte consistia en la possibilitat de construir una biografia en vida del propi biografat. Aquest condicionant —que molts biògrafs voldrien!— permetia establir un diàleg permanent entre el personatge i el rastre que ha deixat enrere, interrogant-lo sobre els episodis de la seva vida personal o col·lectiva. Aquest fou, a més a més de la possibilitat de convertir aquest llibre en un homenatge a Rahola, un dels principals motius que van decantar el jurat a l'hora de concedir la Beca d'Estudi President Irla 2013; a banda, lògicament, de la consistència de la proposta i del bagatge de qui la plantejava. El resultat que teniu a les mans demostra, al meu entendre, l'encert d'aquella tria.

Francesc Marco Palau ha sabut extreure un munt d'informació del biografat i l'ha integrat, amb mesura i habilitat, en el relat. El resultat final és, al meu entendre, plenament satisfactori. Francesc Marco no ha caigut ni en la hagiografia ni tampoc ha evitat els episodis més controvertits. Altrament, ha sabut construir una biografia en la que el personatge s'insereix perfectament en el context històric. En definitiva, ens trobem davant una bona biografia que esdevé, per això mateix, un bon homenatge a una figura emblemàtica en la història d'Esquerra Republicana de Catalunya.

Barcelona, 1946

Josep Rahola
tot just llicenciat
a l'Escola Especial
d'Enginyers Industrials
de Barcelona.

FRE

Introducció

Josep Rahola, una veu catalanista d'esquerres al Senat és una recerca emmarcada en les tipologies culturals i polítiques del catalanisme del segle XX. Sorgeix, així, dins dels estudis parlamentaris de l'etapa democràtica, en el marc del doctorat en Història Comparada, política i social a la UAB, dirigit per Joan B. Culla. El projecte de recerca, guanyador de la Beca d'Estudi President Irla 2013, convocada per la Fundació Josep Irla en conveni amb la Diputació de Girona, és un treball acadèmic que posa de relleu —per primera vegada en aquestes línies— la figura de Rahola.

Josep Rahola d'Espona, als seus 96 anys, és memòria viva del republicanisme de les comarques gironines. D'arrel empordanesa, la seva trajectòria ha estat marcada pel seu compromís polític. El catalanisme familiar el vincula amb el món intel·lectual dels anys 1930, la Guerra Civil, la retirada i els camps de concentració, l'exili francès i la represa cultural a l'interior. De la lluita antifranquista passa a la militància a Esquerra Republicana de Catalunya amb la que sempre havia simpatitzat. Rahola és, a més, un nom institucional d'Esquerra Republicana de Catalunya. La seva voluntat de servei públic, de servei al país, el va portar a defensar l'esquerra catalana al Senat. De 1979 a 1986 serà una destacada veu gironina dels valors d'esquerres, catalanistes i republicans, que avui continua defensant. Rahola comparteix les seves conviccions també amb tota una generació d'utòpics republicans que, després de viure guerra i franquisme, estan il·lusionats en veure que el seu esforç està servint perquè el país camini cap a la llibertat somniada.

Al llarg de les properes pàgines, convergint el fil cronològic amb aspectes temàtics, el lector s'endinsa en els antecedents immediats, en la nissaga Rahola, en els seus anys de joventut i amb el pas per la Mútua Escolar Blanquerna, que sempre tindrà present; el conflicte bèl·lic, l'antifranquisme i la Transició. Es detalla la seva etapa al Senat, en les dues legislatures en què tingué responsabilitats parlamentàries a Madrid, destacant-ne els aspectes més rellevants. S'analitza la vida interna d'Esquerra i Rahola ens fa evident el seu punt de vista respecte Catalunya, Europa i el món. A les darreres pàgines del llibre, ja des de l'actualitat, a Fortianell, Rahola demostra com continua mantenint els mateixos valors que l'han caracteritzat sempre.

2004

Retrat a l'oli
de Josep Rahola,
obra de Maria
Dolors Ponsí.

FRE

La narració és acompanyada per Rahola, que ens parla en primera persona, d'opinions, impressions i records. Així, la recerca bibliogràfica, d'arxiu, premsa i les fonts orals constitueixen la base científica del treball. Al text l'acompanyen imatges que il·lustren la llarga trajectòria, personal i política, de Josep Rahola. Amb les fotografies, hom cospa moments destacats dels fets narrats: el Rahola polític i el Rahola familiar, dues vessants d'una mateixa persona.

En el context polític actual, després que els esdeveniments dels darrers anys i el clam de la societat hagi situat el dret a decidir i la necessitat de disposar de noves eines per fer front als reptes de futur, és un bon moment per girar la mirada i veure com la situació d'avui no és conseqüència de l'atzar, sinó fruit d'esforços llaurats per somniadors. Arreu dels Països Catalans s'hi troben persones que es poden considerar referents pel seu compromís continuat amb Catalunya. Persones que han dedicat la seva vida a forjar el somni d'un futur millor per a la col·lectivitat, pel conjunt de la societat. Sens dubte, a les comarques gironines, Rahola n'és un dels més representatius, amb una projecció notòria.

Per a l'elaboració del llibre he comptat amb el suport inestimable de la meva família, en especial dels meus pares i de la meva germana Rosa de les Neus. Amb l'assessorament del diputat d'ERC i historiadore Pere Bosch, que a més d'un parlamentari al servei de les persones, és també un excel·lent historiadore. Amb la col·laboració d'Enric Pujol, professor del Departament d'Història Moderna i Contemporània de la UAB, que coneix millor que ningú l'Empordà republicà. Aquest treball, clar està, tampoc hauria estat possible sense el suport de la família Rahola-Estrada, amb Roser Rahola i Antonio Salcedo, que van obrir-me les portes de casa seva, com també va fer-ho, de Fortianell, el biografiat Josep Rahola d'Espona. Agrair també a Arnau Albert i Josep Vall, de la Fundació Josep Irla, tota la bona feina feta. Cal reconèixer, a més, aquells que m'han aportat dades, informacions, documentació i punts de vista, en especial els diversos entrevistats. A tots ells, moltes gràcies!

Vic, circa 1913

Els avantpassats de Josep Rahola. D'esquerra a dreta: dempeus, els avis Antoni d'Espona i Frederic Rahola; assegudes, les àvies Maria Puig i Adela Llorens; a terra, els pares Baldiri Rahola i Llorens i Roser d'Espona i Puig.

FRE

Nissaga, formació i compromís

1

1.1 Els Rahola, polítics i intel·lectuals

Rahola i d'Espona no són uns cognoms que passin desapercebuts. Són molts els elements que els constitueixen i que amb els anys i el pas de les generacions han anat embrancant-se en aquests llinatges. La mare, els d'Espona, provinents de la petita noblesa terratinent de la plana de Vic, d'aquelles comarques tradicionalment agrícoles, ramaderes i comercials, com Osona. Contrades molt arrelades a la terra, de cor i sentiment. Els Rahola, nissaga empordanesa de noms il·lustres i de records presents; gironins de la Costa Brava, de tinta, paper i mar.

Amb aquests antecedents, de base sòlida i pautes referencials, neix Josep Rahola d'Espona el 1918. Era el quart-cinquè fill del matrimoni, que ja anteriorment, havia tingut els bessons Frederic i Roser, i Adela. Amb Josep, naixia també Mercè, la seva germana bessona. Més tard la família es completaria amb Núria i Glòria. Amb ells, «*la seva infantesa transcorregué en gran part a les contrades de l'Empordà, a Roses*».¹ És 3 de juliol, l'estiu tot just s'inicia aquell 1918. En paral·lel venen esperances de pau europea, la Primera Guerra Mundial no tardarà a finalitzar. Tot i la pretesa neutralitat, al sud dels Pirineus no deixen de ser anys convulsos. La crisi militar, política i laboral del 1917 encara ressona. Són els darrers embats de la Restauració: conflictivitat obrera, pistolerisme patronal i la intervenció al Rif.

Al Principat, el catalanisme polític ha aconseguit bastir unes primeres estructures pròpies a partir de les diferents diputacions provincials: la Mancomunitat de Catalunya. L'obra pública i la creació d'infraestructures culturals d'aquella etapa (1914-1924) seran fruit de l'esforç administratiu de la institució presidida primer per Enric Prat de la Riba i després per Josep Puig i Cadafalch. Tot i les minses atribucions de les que disposa la Mancomunitat, la planificació estructural de Catalunya serà una realitat, i és així com es creen, es construeixen i s'inicien moltes de les eines que prendran rellevància amb el temps. En-

1 «Los representantes gerundenses en el Senado», *Los Sitios de Gerona*, 3 de març de 1979, p. 7.

Roses, circa 1924

La família Rahola d'Espona. D'esquerra a dreta: darrere, els pares Roser d'Espona i Baldiri Rahola; davant, els fills del matrimoni, Frederic, Adela, Mercè, Josep, Núria i Roser.

FRE

tre d'altres, es crea una xarxa de biblioteques al territori, es construeixen carreteres secundàries d'utilitat i s'inicien un seguit d'escoles superiors que milloren la formació especialitzada. També es fa una monumental tasca de restauració i s'aposta per traslladar pintures romàniques tot assegurant-ne la seva conservació. Tot, amb una idea de país en ment.

Una idea de país, el catalanisme, que serà present a casa d'en Josep Rahola des de sempre. El seu pare, l'advocat Baldiri Rahola i Llorens, natural de Roses, era d'Acció Catalana, un partit de centre-esquerra que aniria evolucionant sota el lideratge d'Antoni Rovira i Virgili i de Lluís Nicolau d'Olwer, format per «*polítics i intel·lectuals prestigiosos, amb recursos i amb forta ascendència entre professionals liberals i la burgesia mitjana*». ² Un perfil de família benestant com la seva, de base comercial i amb estudis.

Si el seu pare s'identificava amb l'Acció Catalana, el seu oncle, Pere Rahola, era un dels dirigents de la Lliga sota el lideratge de l'advocat i financer Francesc Cambó. Josep Rahola ens en detalla el parentiu: «*El cosí germà del meu pare, en Pere Rahola i Molinas, que era de la Lliga, un dels prohoms de la Lliga [...] eren com germans amb el meu pare, perquè el meu pare era fill únic*». ³ De l'amistat que tenia amb el seu pare en recorda que l'advocat «*venia a prendre cafè a casa i parlaven de política, tranquil·lament*». ⁴ Pere Rahola i Molinas (1877-1956), francòfil, arribaria a ser ministre de Marina (setembre-desembre 1935) i sense cartera (desembre de 1935), després d'haver estat regidor a l'Ajuntament de Barcelona, diputat i senador en diverses etapes, així com vicepresident de les Corts (1933-1935).

Aquestes dues figures familiars tan pròximes van contribuir a despertar l'interès del jove Rahola per la

cosa pública, com relata el periodista Josep Maria Bernils a *Los Sitios de Gerona* en el moment de fer-li un retrat biogràfic com a senador: «*Su padre militaba en Acción Catalana, Josep Rahola se interesó de muy pequeño por la política. Escuchaba atento las explicaciones de su tío, Pere Rahola, en la sobremesa de los domingos en Roses*». ⁵ De les llargues sobretaules esmentades a la marítima població de Roses, i d'aquelles tertúlies de tarda, Josep Rahola destaca que el seu pare i el seu «tío», tal com l'anomena ell, «*sempre parlaven de política*». Per tot això, és lògic que en Rahola afirmi que «*després, jo ja no he pogut viure sense la política*». ⁶

Els noms de Baldiri i Pere no són els dos únics que tingueren projecció pública a la família Rahola. I aquesta tampoc finalitzarà amb en Josep, el seu nebot Frederic Rahola i Aguadé serà regidor d'ERC a Barcelona. Els Rahola, aquesta nissaga de comerciants, amb propietats, esdevenen, per la suma dels seus antecedents familiars, una elit a les comarques de l'Empordà. «*Tenien prestigi, es tractava d'una família consolidada*», assumeix Josep Fornas, històric del catalanisme i vinculat a ERC. ⁷ Amb les necessitats bàsiques cobertes, aquest benestar material permetrà als Rahola un estatus cultural i, conseqüentment, un aflorament nombros de membres amb inquietuds cíviques i polítiques que prendran relleu a la societat.

Com a exemples d'aquesta nissaga, Josep Rahola fa referència al cadaquesenc «*Frederic Rahola, que ha*

2 CAMINAL, Miquel. *Nacionalisme i partits nacionals a Catalunya*, p. 111.

3 RAHOLA D'ESPONA, Josep. Entrevista amb Enric Pujol i Gerard Bagué. Fortianell, 6 d'octubre de 2008. L'entrevista va realitzar-se en el marc preparatori de l'exposició «El somni republicà. El republicanisme a les comarques gironines (1900-1936)».

4 *Ibidem*.

5 BERNILS I MACH, Josep Maria. «Josep Rahola, senador republicano en la Monarquía española», *Los Sitios de Girona*, 1 de desembre de 1982, p. 16.

6 GENÍS, Narcís. «L'entrevista. Josep Rahola», *El Punt*, 30 d'agost de 2009, p. 8-9.

7 FORNAS, Josep. Entrevista amb l'autor. Vilassar de Mar, 10 de desembre de 2013. Josep Fornas (Barcelona, 1924). Històric militant del catalanisme, ha estat assessor fiscal. En el món de l'edició, fundà l'editorial Pòrtic el 1963. Col·laborador del president Tarradellas, Fornas esdevingué, durant el franquisme, un contacte imprescindible entre Saint-Martin-le-Beau i l'interior. A la transició, amb Heribert Barrera, Fornas va rel·lançar Esquerra Republicana de Catalunya, partit amb el que va ser diputat la primera legislatura autonòmica (1980-1984). El 2010 va ser guardonat per la Generalitat de Catalunya amb la Creu de Sant Jordi. Vegeu *Homenatge a Josep Fornas. Compromís amb la cultura i el país*.

Mont-Dore, 1926

Adela Rahola,
Roser d'Espona
i Josep Rahola
clients d'un dels balnearis
de la població hidrotermal
francesa.

FRE

*vía sigut economista i que va ser senador molts anys».*⁸ Frederic Rahola i Trèmols (1858-1919) «*que té un carrer a Barcelona*»⁹ —ens remarca Josep Rahola—, va ser secretari general del Foment del Treball Nacional (1890-1902) i, com s'indicava, senador (1910-1918). En l'àmbit econòmic, essent fervent proteccionista, Frederic Rahola aposta perquè els industrials catalans entrin als nous mercats americans. Enamorat de la literatura, obté reconeixement en diverses edicions dels Jocs Florals. També el germà d'aquest, Víctor Rahola i Trèmols (1866-1952), seria un conegut escriptor i metge de Cadaqués, autor de poemes humorístics.

I si ens referim a noms il·lustres de la família, que ajuden a crear aquest pòsit cultural en el que Josep Rahola creixerà, cal referir-nos als germans Carles i Darius Rahola. Pel que fa a Carles Rahola i Llorens (1881-1939), cal posar de manifest que és sens dubte un dels intel·lectuals que marcaran el primer terç del segle XX, tant a les comarques gironines com al conjunt de Catalunya. L'home civilitzat, com se l'ha definit, elaborarà una ingent tasca en l'àmbit periodístic, de la història i en el camp de les lletres en el seu conjunt. «*En Carles Rahola era cosí del meu pare [...] era un home deliciós [...] venia cada estiu a Roses*».¹⁰ I malgrat el canvi generacional el contacte encara no s'ha perdut amb aquella branca de la nissaga ja que «*amb els seus fills érem molt amics, el Ferran que era el gran, la Maria, i la més petita era la Carolina, que encara de tant en tant ens veiem*».¹¹

En Carles Rahola «*s'assemblava molt a Lerroux, portava ulleres*». I és així com Josep Rahola ens explica l'anècdota que «*una vegada va venir a Roses l'Azaña, que n'August Pi i Sunyer el va convidar, i els vàrem fotografiar els dos junts i vam pensar, ara sortirà als diaris que s'ha reunit en Lerroux amb l'Azaña a Roses*».¹² La tràgica mort d'en Carles Rahola, afusellat pel règim franquista aquell 15 de març de 1939, poques setma-

nes després que les tropes ocupants entressin a Girona quedarà com un dels fets més cruentos de la història contemporània de la ciutat.¹³ Per Josep Rahola, aquest cosí del seu pare, escriptor prolífic i exemple de ciutadania, ha quedat a la memòria com «*un home encantador*» tot remarcant que «*mai es va posar en política ni s'hi va voler posar, per tant ell eludia aquest tema*».¹⁴

En contraposició, per Josep Rahola, «*el que es posava en política era el seu germà, en Darius Rahola, que és el que va fer el diari L'Autonomista*».¹⁵ Es refereix a Darius Rahola i Llorens (1868-1940) editor i propietari del periòdic *El Autonomista* (1896) —posteriorment, el nom passaria a catalanitzar-se pel de *L'Autonomista*— des d'un republicanisme federal i catalanista. Si bé per Josep Rahola els records d'en Carles Rahola són nítids, pels que fa als d'en Darius, no tant: «*aquest no venia a Roses i no el recordo tant*».¹⁶

Descobrim, així, com l'experiència pública d'en Josep Rahola no és un cas aïllat dins l'arbre genealògic. «*Els Rahola tenien molta gent escampada a la política*», en paraules de l'exdiputat d'ERC Marçal Casanovas.¹⁷ A més de les arrels estrictament familiars, també hi influeixen les relacions d'amistat del seu pare amb altres membres del món cultural. Josep Rahola

8 RAHOLA D'ESPONA, Josep. Entrevista amb Enric Pujol i Gerard Bagué. Fortianell, 6 d'octubre de 2008.

9 *Ibidem*.

10 *Ibidem*.

11 *Ibidem*.

12 *Ibidem*.

13 De Carles Rahola, pot consultar-se, entre d'altres, CARMANIU, Xavier. *Carles Rahola. L'home civilitzat* i BENET, Josep. *Carles Rahola, afusellat*. En el marc dels Premis Literaris de Girona, Carles Rahola dona nom al premi d'assaig atorgat per la Fundació Prudenci Bertrana. Actualment, a més, la Diputació de Girona i el Col·legi de Periodistes atorguen els Premis Carles Rahola de comunicació local.

14 RAHOLA D'ESPONA, Josep. Entrevista amb Enric Pujol i Gerard Bagué. Fortianell, 6 d'octubre de 2008.

15 *Ibidem*.

16 *Ibidem*.

17 CASANOVAS, Marçal. Entrevista amb l'autor. Barcelona-Olot, 13 de desembre de 2013. Marçal Casanovas i Guerri (Barcelona, 1921). Enginyer tèxtil. Fill de l'escultor noucentista Enric Casanovas, ha mantingut sempre la seva vinculació amb el món cultural català, des d'Òmnium Cultural als orfeons. Diputat d'Esquerra Republicana de Catalunya al Parlament durant les tres primeres legislatures (1980-1992), el 1989 es posicionà amb Hortalà i amb ell fundà Esquerra Catalana. Després del seu pas al PSC, el 2000 tornà al partit de Macià i Companyans.

Barcelona, 1936

Josep Rahola, estudiant,
abans de la Guerra Civil.

FRE

ens n'ofereix exemples: «una de les persones que venia, que era molt amic de casa, era Ferran de Sagarra, germà del poeta, que havien estudiat junts als jesuïtes [del carrer Casp, a Barcelona]. Era regidor per la Lliga». ¹⁸ Es tracta de Ferran de Sagarra, l'advocat i polític barceloní que continuà l'estela pública familiar, sempre amb un toc d'humor. Rahola reconeix que el Sagarra que ells havien conegut «era molt humorista i molt divertit». ¹⁹ Rahola també en cita d'altres, més propers geogràficament del seu Empordà somniat: «els Pi i Sunyer eren de Roses, [jo] era molt amic dels fills i jo l'havia vist moltes vegades, havia estat amb ell moltes vegades». ²⁰ Els Pi i Sunyer —una branca dels quals, els fills de l'alcalde de Barcelona Carles Pi i Sunyer, després va ajuntar els dos cognoms amb un guió— són com els Rahola, una d'aquestes famílies que han marcat la societat catalana des del seu Empordà natal.

A més d'aquestes arrels familiars, cal tenir present, en el desenvolupament del jove Josep Rahola, el context politicosocial del primer terç del segle XX a l'Empordà. ²¹ Tal com detalla Anna Teixidor «la comarca no només fou sinònim d'idearis republicans, federals i amor per la llibertat sinó que aquests conceptes assoliren una dimensió mitificada. [...] La responsabilitat de la comarca en la creació d'una idea de país era elevadíssima en un moment de construcció de l'esquerra catalanista». ²² Així, aquella generació d'escriptors i polítics on trobem Josep Puig Pujades i L'Empor-

dà Federal, com a periòdic, representaven «aquesta nova cultura política empordanesa que se sentia hereva dels principis republicans i federals i tenia un gran interès per la cultura cívica». ²³ Al llarg d'aquestes pàgines podrà comprovar-se que la política i la voluntat de servei a la societat seran sempre presents en Josep Rahola.

La força del republicanisme i els moviments obrers augmentaven en un context d'inestabilitat política, sota la dictadura del general Miguel Primo de Rivera (1923-1929). El dictador acaba dimitint per la impossibilitat de resoldre els problemes estructurals que s'havia plantejat. El general Dámaso Berenguer en prengué el relleu el gener de 1930 —la dictablanda—, tot i que poc més d'un any després també va haver de deixar pas a un govern de concentració que acabarà convocant unes eleccions municipals el 12 d'abril de 1931. Els resultats, prou coneguts, plasmaren l'estès objectiu republicà i l'ampli suport a les esquerres, sobretot a les àrees urbanes. El Pacte de Sant Sebastià segellat el 1930 per l'oposició antimonàrquica prengué més vigència que mai.

Interpretant els anhels del poble, el 14 d'abril de 1931, a la plaça de Sant Jaume, Francesc Macià proclama la República Catalana. L'eufòria esclata pels carrers de la capital catalana, per pobles i ciutats. Un sentiment majoritari d'alegria es fa present a la societat. Josep Rahola ens narra la seva vivència personal d'aquell dia que va canviar la història: «vaig anar a l'escola, al matí encara vam fer classe. A la tarda, tot de sobte, van començar a dir que s'havia proclamat la República i vam agafar el retrat del rei que teníem a classe i el vam llençar per la finestra. L'escola la tenia a la Diagonal i vaig anar baixant per la Rambla de Catalunya, i vaig anar corrent per Via Laietana cap a la Plaça Sant Jaume cridant "visca Catalunya, visca la República, visca Macià, mori Cambó". Un mori que no s'ha d'interpretar com una cosa física, sinó del concepte de Cambó, el defensor de la monarquia fins l'últim moment. No hi havia un sentit sanguinari ni cruent». ²⁴

²³ *Ibidem*.

²⁴ RAHOLA D'ESPONA, Josep. Entrevista amb Enric Pujol i Gerard Bagué. Fortianell, 6 d'octubre de 2008.

¹⁸ RAHOLA D'ESPONA, Josep. Entrevista amb Enric Pujol i Gerard Bagué. Fortianell, 6 d'octubre de 2008.

¹⁹ *Ibidem*.

²⁰ *Ibidem*.

²¹ PUJOL, Enric (dir.). *El somni republicà: el republicanisme a les comarques de Girona. 1930-1939*. L'exposició «Figueres 1900-1936. Imatge i història de la Catalunya republicana» en donaria bona mostra el 2000 al Museu de l'Empordà i al Museu d'Història de Catalunya, a Barcelona, com informava ARAGAY, Ignasi, «El mític Empordà republicà i d'esquerres, en una exposició», *Avui*, 8 de març de 2000, p. 44. De l'exposició en sorgí SANTALÓ, Jaume (coord.). *Figueres 1900-1936. Imatge i història de la Catalunya republicana*.

²² TEIXIDOR COLOMER, Anna. *Josep Puig Pujades. Líder del republicanisme empordanès*, p. 25.

Castelló d'Empúries,

30 d'agost de 1941

Montserrat Estrada

i Josep Rahola,

a Can Capella.

FRE

El fet de trobar-se a Barcelona aquell abril del 1931 no era casual. La seva infantesa transcorregué entre Barcelona —on va néixer— i l'Empordà. De fet, tota la seva vida va desenvolupar-se amb la complementarietat d'ambdós espais. «*El senador Rahola va néixer a Barcelona per una causa circumstancial. La seva mare esperava bessons i se n'anà de Roses per estar millor atesa. La infància del polític republicà va passar entre la vila marinera i la Ciutat Comtal*». ²⁵ D'aquí ve el seu enamorament per les comarques gironines, que l'acompanyarà sempre. I d'aquí ve també que pogués ser a la capital del país un dia tan assenyalat com aquell.

Les eleccions municipals de l'abril, a més, tenien una significació especial per a la família Rahola, ja que, com explica, «*el meu pare es presentava per regidor a l'ajuntament de Barcelona [...] pel Partit Catalanista Republicà*». ²⁶ Aquesta formació, també anomenada Acció Catalana Republicana, s'havia format aquell 1931 a partir de l'acord entre l'Acció Catalana —de la que era membre el seu pare, Baldiri Rahola— i Acció Republicana de Catalunya, que n'havia estat una escissió. El Partit Catalanista Republicà havia defugit de córrer als comicis juntament amb Esquerra Republicana de Catalunya, tot i l'existència de l'oferiment, car, com expressa Rahola, «*aquesta gent intel·lectual tenien un sentit liberal i republicà. Profundament republicans, però els hi feia molta por el sector anarquista*». Aquest catalanisme liberal, si bé acceptava el lideratge de Macià, posava en entredit la posició predominant de sectors esquerranosos que dins d'ERC representaven persones com Lluís Companys i Jaume Aiguader. ²⁷

Els resultats electorals foren clars i, malgrat les perspectives del Partit Catalanista Republicà, Esquerra els passà al davant. Si havien cregut que podrien esdevenir una alternativa real a la Lliga, això no va produir-se. El que no s'imaginaven, tanmateix, era que el partit de Macià, que tot just s'havia creat orgànicament poques setmanes abans de les votacions, obtindria una victò-

ria contra pronòstic. «*Ningú es podia esperar que Esquerra Republicana de Catalunya tingués l'èxit que va tenir*», afirma Rahola. ²⁸

Tot i la derrota de la formació en la que es presentava el seu pare, Josep Rahola relativitza aquest fet i reconeix la rellevància de la data i del canvi de mentalitat que va suposar la proclamació de la República i l'obligat exili d'un Alfons XIII que havia legitimitat el règim precedent. Les multituds desborden les places i els carrers, i Rahola també hi és, tot i que «*el 1931 tenia dotze anys. Amb dotze anys encara no intervens. Veus, vius, et despertes en un despertar meravellós, però no podies intervenir com volies*». ²⁹

I malgrat aquest despertar meravellós del que parla Rahola, reconeix que aquest primer sentiment que reflectia «*l'alegria de tot el país*» va durar poc. «*Recordo tota la lluita que hi va haver quan Macià va proclamar la independència i a Madrid es van posar alarms del que estava passant. I ve el moment en què Macià ha d'admetre l'autonomia; i molts, molts, varen titllar-lo de traïdor. La renúncia va ser un cop per al país. Va ser una de les decepcions grans. El poble de moment es va sentir independent i de sobte li diuen: "no, no ho ets"*». ³⁰ Certament, els desitjos de llibertat del president Macià van quedar limitats per les posteriors negociacions, ja el 17 d'abril, amb ministres estatals. Aconseguí, en tot cas, recuperar la Generalitat de Catalunya —que va esdevenir la institució cabdal del país— i la promulgació d'un Estatut d'Autonomia, el conegut com a Estatut de Núria.

Malgrat les dificultats existents i intents de cops d'estat, com el del general Sanjurjo de l'agost del 1932, l'impuls de la Generalitat era incontestable. El convenciment de les institucions era molt ferm, com també el d'una societat civil organitzada, és a dir, del dinàmic teixit associatiu català. «*Un dels elements que més va lluitar en aquella època era el CADCI*», ³¹ valora Josep Rahola que, a més, posa de relleu el fet que «*dins de l'esforç que hi havia a Catalunya, com naixien les coses,*

25 BERNILS I MACH, Josep Maria. «Reportaje. Josep Rahola», *Los Sitios de Girona*, 1 de desembre de 1982, p. 16-17.

26 RAHOLA D'ESPONA, Josep. Entrevista amb Enric Pujol i Gerard Bagué. Fortianell, 6 d'octubre de 2008.

27 *Ibidem*.

28 *Ibidem*.

29 *Ibidem*.

30 *Ibidem*.

31 *Ibidem*.

Barcelona, maig de 1942

Visita dels alumnes de l'Escola Especial d'Enginyers Industrials de Barcelona,
a la màquina de vapor de la Maquinista de Sant Andreu.

FRE

hi havia Palestra, d'en Batista i Roca, amb els minyons de Muntanya, i la part catalanista de l'Església, els joves cristians. L'Església intenta recollir el catalanisme dins de la seva pròpia institució, el cardenal Vidal i Barraquer, la seva catalanitat era indiscutible [...] aquesta joventut tenia uns ideals enormes».³²

I això era així en un «ambient d'optimisme, de lluitar per una Catalunya universal»³³ com li agrada remarcar a Rahola, que reconeix la infatigable modernització que suposà l'obra de la Generalitat. S'aprova l'Estatut interior de Catalunya, s'articula el règim local i es garanteix la capacitat jurídica de les dones; es dinamitza el món cultural i artístic i s'oficialitza la llengua catalana, tot normalitzant-la. Les obres públiques, sense aturador, construeixen desenes i desenes d'escoles, que seran l'espai per a un model nou d'ensenyament. Rahola se sorprèn encara de la rapidesa dels canvis. «Aquella gent anava a una velocitat enorme. Quant temps van estar aquesta gent governant? Tres anys, perquè hem de descomptar els dos anys del bienni».³⁴ Rahola s'explica, «del 1931 al 1936, dos anys el govern de Catalunya va estar a la presó, per tant la seva obra que encara avui es recorda és feta en tres anys».³⁵ «Fer-ho tot en tres anys i deixar un rastre tan fort com van deixar és per dir: "senyors, éreu fantàstics"».³⁶

A partir de les eleccions generals de novembre de 1933 i la victòria a nivell estatal de les formacions conservadores, s'inicia el Bienni Negre. La política antireformista del nou govern central i l'intent català de solucionar la sempre complexa situació agrícola amb la Llei de Contractes de Conreu deriva cap a un dur enfrontament entre els representants polítics catalans i espanyols. En aquest context, i en el marc d'una vaga general convocada a tot l'Estat per socialistes i comunistes, amb especial incidència en l'esclat revolucionari dels obrers i miners asturians, Lluís Companys entra

en escena. Companys, que presidia la Generalitat després de la mort de Macià el dia de Nadal de 1933, proclama l'Estat Català. Era el 6 d'octubre de 1934. En poques hores, l'exèrcit va intervenir, detindria el president Companys juntament amb nombrosos càrrecs electes, destituint-ne d'altres i suspent l'Estatut. La resistència existí, però el seu resultat fou purament simbòlic.

Rahola va viure la jornada del Sis d'Octubre en primera persona: «Jo estava a casa i me'n volia anar cap al carrer a tirar tiros i el meu pare va dir: "res, tu et quedes aquí". Però el meu germà sí que va agafar una winchester que teníem a casa, perquè el meu pare havia sigut del sometent». Rahola, en perspectiva, hi reflexiona. «El Sis d'Octubre va ser un sentiment general del país. Hi havia un moment de protesta. Gairebé diré que en Companys es va veure obligat a proclamar la independència. Potser l'estudi històric diu que va ser una equivocació dels catalans, però, per què es va produir? Hi ha moments en què els països s'equivoquen, però per què s'equivoquen?».³⁷

Els anys republicans dels que parlem eren també els de la seva etapa formativa. L'etapa de les classes, els mestres, els companys i els deures. Un aspecte clau de la seva formació va ser el seu pas per la Mútua Escolar Blanquerna.³⁸ Formar part, gràcies a la capacitat econòmica familiar i a la voluntat modernitzadora dels pares, d'una de les promocions de Blanquerna el va marcar profundament i és un aspecte que encara avui recorda amb orgull. Així, aquesta formació va modular la seva vessant intel·lectual i personal «sota el mestratge d'Alexandre Galí i Pau Vila».³⁹

I és que Alexandre Galí va aportar totes les hores i l'energia necessària per tirar endavant una escola innovadora que fos continuadora de l'esperit pedagògic de l'Escola Graduada Montessori, clausurada per la

32 *Ibidem*.

33 *Ibidem*.

34 *Ibidem*.

35 RAHOLA D'ESPONA, Josep. Entrevista amb *AraGirona.cat*. Fortianell, 9 de setembre de 2013.

36 RAHOLA D'ESPONA, Josep. Entrevista amb Enric Pujol i Gerard Bagué. Fortianell, 6 d'octubre de 2008.

37 *Ibidem*.

38 Al voltant de l'escola pot consultar-se MASABEU i TIerno, Josep. *Alexandre Galí i la Mútua Escolar Blanquerna*, llibre basat en la tesi doctoral de 1988 del mateix autor. Darrerament, s'ha elaborat el documental *Ensenyar a aprendre: de la Mútua Escolar Blanquerna a l'Institut Menéndez y Pelayo*.

39 GAY, Josep Victor. «Presentaciones: hoy, la candidatura socialista al Senado», *Los Sitios de Gerona*, 4 de febrer de 1979, p. 5.

L'Escala, 2 de setembre de 1942

Amb els amics durant la Festa Major de l'Escala. D'esquerra a dreta: Lluís Estrada, x, Josep Rahola, Montserrat Estrada, Antoni Casamort, Mercè Rahola i x.

FRE

Dictadura militar del moment, la de Primo de Rivera. Juntament amb el seu germà Frederic que també hi va estudiar el Batxillerat —per després llicenciar-se en Dret a la Universitat de Barcelona— i les seves germanes Roser, Adela, Mercè i Núria, Josep Rahola va ser un d'aquests alumnes que van formar part d'un projecte pedagògic que defugia els plantejaments tradicionals. Blanquerna es basava en la coherència del grup-escola i en conceptes ideològics i culturals, potser idealitzats.

Les classes eren, al començament, en un xalet del carrer Provença, entre Pau Claris i Roger de Llúria, tot i que l'augment de sol·licituds de matrícula va fer que a partir de la Diada de Sant Jordi del 1934, unes noves instal·lacions situades a la Via Augusta —ideades per l'arquitecte Jaume Mestres— fossin el centre del projecte educatiu.⁴⁰ És allà on finalitza els cursos de batxillerat. Però no només s'hi feien classes, també hi havia una completa oferta d'activitats extraescolars: teatre, cinema, música, conferències o excursions que eren programades pel centre amb voluntat formativa. Així mateix ho relata Rahola quan, referint-se als seus anys com a estudiant, explica que «jo tenia una educació burgesa catalana, havia estudiat a Blanquerna. Tot era idíl·lic, tot era una meravella. Catalunya era un país paradisiàc i nosaltres havíem de lluitar per aquest país tan paradisiàc amb un entusiasme esclatant».⁴¹

I aquest món idíl·lic i meravellós era fruit, sobretot, d'un professorat que creia en el projecte i que apostava perquè l'infant fos el centre del procés educatiu. En aquest sentit, Blanquerna tenia similituds apreciables amb les escoles noves angleses, admirades per Galí. Ara, «no es tractava de famílies de la burgesia típica, sinó que caldria puntualitzar que els pares s'inclouen dins dels sectors il·lustrats barcelonins, vinculats al catalanisme polític».⁴² Amb aquests fonaments, no és estrany, com exposa Jordi Monés en la seva investigació al voltant de l'escola, que «els quinze anys de vida del

*Blanquerna presenten un balanç realment impressionant. De la institució han sortit professionals de prestigi, entre els quals hi trobem polítics, advocats, humanistes, crítics de diverses branques de l'art, la cultura i l'esport, farmacèutics, metges, etc.*⁴³

Antoni Maria Badia i Margarit, que també en fou alumne, recorda que «l'escola ens deixà una marca indeleble, que també ens obliga a una fidelitat i, si en els anys durs del franquisme patíem qui-sap-lo, també sabérem extreure dins nostre unes forces que ens ajudaren a superar situacions difícils i a definir posicions; després ens hem sentit empesos a treballar pel país, guiats per l'esperit que havíem rebut a l'escola estimada».⁴⁴

A més, els anys d'aquesta escola estimada dels que parla Badia i Margarit, també van ser especials per Josep Rahola —idíl·lics, meravellosos, com ell els defineix— ja que va ser aquí on va trobar la persona que l'acompanyaria sempre, i amb la que formarien una família exemplar. Montserrat Estrada i Gusi, amb qui anys després contrauria matrimoni, recordava que «ens vam conèixer essent alumnes de l'Escola Blanquerna de Barcelona, ja abans de la Guerra Civil. Les nostres famílies es coneixien, era una època a Barcelona en què els barcelonins, els residents a la ciutat comtal, ens visitàvem».⁴⁵

L'amor també es fa present aquells mateixos anys en la seva germana Roser. Ella, que s'havia matriculat a Filosofia i Lletres, formà part d'un viatge d'estudis, el creuer universitari pel Mediterrani, que va marcar tota una generació. Allà, un jove professor, historiador que deixaria empremta i crearia escola, entrà a la seva vida. És Jaume Vicens i Vives, amb qui es casarà en finalitzar la carrera, al mateix rectorat de la Universitat, amb Pere Bosch i Gimpera, el rector, de mestre de ce-

43 *Ibidem.*

44 BADIA i MARGARIT, Antoni Maria. «Alguns records de la Mútua Escolar Blanquerna», dins David Pujol (coord.). *Quan jo anava a estudi*, p. 28.

45 GAY, Josep Victor. «Los parlamentarios gerundenses vistos por sus familias. Josep Rahola», *Los Sitios de Gerona*, 25 de març de 1979, p. 5.

40 MONÉS PUJOL-BUSQUETS, Jordi. «La Mútua Escolar Blanquerna (1924-1939)», *L'Avenç*, 76, novembre de 1984, p. 36-45.

41 GENÍS, Narcís. «L'entrevista. Josep Rahola», *El Punt*, 30 d'agost de 2009, p. 8-9.

42 MONÉS PUJOL-BUSQUETS, Jordi. *Op. cit.*

Alt Empordà, 2 de setembre de 1943

Traçant la carretera d'Avinyonet de Puigventós a Llers, durant el servei militar.

D'esquerra a dreta: x, Segalés i Josep Rahola.

FRE

rimònies.⁴⁶ Així mateix, Josep Rahola i el seu germà Frederic faran de testimonis al matrimoni religiós que tingué lloc poc abans entre ells al domicili particular de la família Rahola.⁴⁷ Des de llavors, serà habitual trobar Vicens i Vives per Roses, on els Rahola passaven les vacances d'estiu. De fet, Vicens estava tan integrat a la família Rahola que, fins i tot, quan a l'inici de la guerra la família Rahola marxà a Clermond Ferrand fugint de l'esclat revolucionari, Frederic i Josep compartiren el pis del carrer Diputació amb Vicens i Vives.⁴⁸

El món universitari també crida Josep Rahola, i més en aquell marc familiar on «*el meu germà [Frederic] i les germanes que tenia [Roser, Adela, Mercè, Núria i Glòria], totes anaven a la universitat. El meu pare deia que les noies havien d'estudiar carrera o que havien d'estudiar el que fos, però que havien d'estar preparades per viure*»,⁴⁹ i és així com no només els nois disposaran d'una formació acadèmica reglada. Tot just deixar enrere el Batxillerat i la paradisiàca Blanquerna republicana, Josep Rahola es proposa començar els estudis d'enginyeria, conscient, però, que «*entrar a l'escola d'enginyeria era molt difícil*». ⁵⁰ No eren tampoc anys de campus, ni d'aules massificades, l'accés universitari era molt limitat, bàsicament per qüestions econòmiques. Rahola ho exemplifica: «*Hem de pensar que a la Universitat de llavors tot es feia a l'edifici de la plaça. El pati de la dreta era el de ciències i el de l'esquerra el de lletres, vol dir els pocs que entraven a la Universitat*». ⁵¹

Tot i la dificultat que suposava l'enginyeria que es disposava a iniciar, no s'hauria pensat, però, que entrant a l'Escola d'Enginyers Industrials aquell 1936, no podria finalitzar els estudis fins al cap d'una dècada. Aquell juliol, la seva joventut, i la de tants, s'esvairia...

46 El fet es detalla, entre d'altres, a MUÑOZ I LLORET, Josep M. *Jaume Vicens Vives: una biografia intel·lectual*.

47 GATELL, Cristina; SOLER, Glòria. *Amb el corrent de proa. Les vides polítiques de Jaume Vicens Vives*, p. 27.

48 *Ibidem*, p. 57.

49 RAHOLA D'ESPONA, Josep. Entrevista amb Enric Pujol i Gerard Bagué. Fortianell, 6 d'octubre de 2008.

50 *Ibidem*.

51 *Ibidem*.

1.2 El front, l'exili i la represa

El 18 de juliol de 1936, Josep Rahola, a més d'estar il·lusionat per l'inici dels seus estudis d'enginyeria, preparava un esdeveniment especial, pel qual s'havia preparat des de feia temps. Rahola estava a punt d'anar cap a Alemanya, per a participar als Jocs Olímpics que tindrien lloc aquella primera quinzena d'agost a Berlín. Ell era component de l'equip de natació però «*no vaig poder anar-hi. Tenia moltes ganes que s'acabés aquell aixecament militar...*». ⁵²

L'aixecament militar no només no finalitzà, sinó que va convertir-se en una interminable avant-guerra europea que durà tres anys. S'hi varen enfrontar els models ideològics que marcaven el segle XX: el model de democràcia liberal, el feixisme i el comunisme. «*Va venir la guerra i et trobaves amb la crua realitat, que mataven els uns i els altres tranquil·lament, amics, coneguts, gent propera*». ⁵³ Com expressava Rahola, la violència s'apoderà dels carrers i el desgovern era notori. L'autoritat republicana havia desaparegut en aquells territoris on la rebel·lió iniciada al nord d'Àfrica havia triomfat. També allà on la legalitat republicana continuava, les institucions es van veure desbordades per l'antifeixisme revolucionari. Seria el cas de Catalunya i l'equilibri trencadís entre la Generalitat i les milícies antifeixistes.

Rahola, davant d'aquells que posen en dubte el paper del Govern català en aquests primers mesos de guerra, en els que es fa present l'esclat revolucionari, es mostra ferm en què «*la Generalitat va lluitar sempre contra l'anarquisme. Va ser una de les lluites fortes que va tenir Esquerra. La lluita contra la FAI va ser imponent*». ⁵⁴ El fet que «*tot el sector CNT-FAI violent estava contra Esquerra*» ⁵⁵ explica els actes violents que se succeïen. Rahola destaca com un fet greu

52 BERNILS I MACH, Josep Maria. «Reportaje. Josep Rahola», *Los Sitios de Girona*, 1 de desembre de 1982, p. 16-17.

53 GENÍS, Narcís. «L'entrevista. Josep Rahola», *El Punt*, 30 d'agost de 2009, p. 8-9.

54 RAHOLA D'ESPONA, Josep. Entrevista amb Enric Pujol i Gerard Bagué. Fortianell, 6 d'octubre de 2008.

55 *Ibidem*.

Fortià, 12 d'abril de 1947

El dia del casament a Fortianell. D'esquerra a dreta: Eduard Estrada, Josefina Gusi, Josep Rahola, Montserrat Estrada, Baldiri Rahola i Roser d'Espona.

JOSEP MARIA SAGARRA / FRE

que demostra aquest intent de la Generalitat presidida per Companys de posar fre a les temptatives àcrates, que «*va haver-hi la mort dels germans Badia, a la porta de casa seva, al carrer Muntaner*». ⁵⁶ Els Fets de Maig del 1937 plasmarien aquestes tensions dins del mateix bàndol republicà. Guerra o revolució?

Josep Rahola és cridat al front. Els ideals, en el segle de les ideologies, ajudaven a combatre la por, el fred i la gana. Però aquests últims no per això desapareixien. Els trets, la sang, les trinxeres i els bombardejos hi continuaven sent. Les esperances d'una intervenció de les democràcies consolidades europees també, fins que s'esvaïren. Rahola participà primer a Terol, per desplaçar-se després a Conca, més tard a València, tornant més endavant a Catalunya i fent tota la retirada amb l'exèrcit republicà. Retirada que feia des d'una posició de comandament, ja que, com relata, «*jo estava a l'Estat Major de la Divisió*». ⁵⁷

Així, Josep Rahola havia format part de la companyia de metralladores del Canyet i pel fet de disposar del primer curs d'enginyer, va ser delineant de l'Estat Major de la Divisió Torre Vieja - Rincon de Ademuz, a València per posteriorment passar a les oficines d'Informació del Quarter General de l'Exèrcit a la Pobla de Claramunt, com recorda ell mateix. «*Quan va acabar la Batalla de l'Ebre tot va anar molt ràpidament, de Vic vaig anar cap a Figueres, no hi havia front, hi havia unes brigades que resistien però amb una resistència molt feble*». ⁵⁸

Les tropes franquistes avançaven i l'ocupació franquista de Catalunya fou definitiva. En el dur camí de la retirada, Rahola va assistir per casualitat a la sessió de les Corts republicanes que es va realitzar a Figueres, l'1 de febrer de 1939. Aquesta, la que es va dur a terme al Castell de Sant Ferran, presidida per Diego Martínez Barrio, va ser l'última sessió del Congrés.

Com recull Anna Maria Velaz a la revista *Alberes*, Josep Rahola descriu aquella sessió així: «Era una habitació fosca, i en canvi veies la taula molt il·luminada amb una llum intensa, com si fos un escenari, i tota la res-

56 *Ibidem*.

57 *Ibidem*.

58 VELAZ, Anna Maria. «Unes vivències inesborrables», a: *Alberes*, 2, gener de 2010, p. 68.

ta totalment a les fosques; després vaig saber que van posar un automòbil just davant d'una porta i la claror intensa venia del cotxe. Era emocionant i tràgic. Allà es van fer discursos, deien que s'havia de resistir encara... però tots hi havien anat per al mateix: recollir el pasaport per poder anar-se'n i tenir un document d'entrada a França". ⁵⁹

«*La victòria franquista significava una derrota doble: d'una banda, la pèrdua d'uns avenços socials i culturals conquerits durant la Generalitat i la Segona República; d'altra banda, l'entrada de la dictadura del general Franco era sinònim d'aniquilament de Catalunya com a país*», expressa Jordi Manent, estudiós dels anys d'exili de Pompeu Fabra. ⁶⁰ La retirada, el camí a l'exili i la instauració del «*Nuevo Estado*», marcaren profundament a Rahola. Com constata l'historiador Albert Testart, «*Figueres, i tot l'Empordà sencer, va viure el final de la Guerra Civil, la retirada republicana, en primera línia*». ⁶¹ Havent entrat als territoris sota administració francesa pel Pertús, «*buscant un refugi d'una segura repressió per part del nou règim que ja s'estava configurant a la resta de la península des de 1936*», ⁶² Rahola és tancat al Voló. Els camps de concentració és l'obsequi que la democràcia europea ofereix als lluitadors derrotats del primer assalt que els feixismes han lliurat en el marc del que serà la Segona Guerra Mundial.

Rahola, en primera persona, detalla que «*ja havia passat pel camp del Voló i se'm va ficar al cap que no aniria ni al camp d'Argelers on ens volien portar, ni a cap altre, i em vaig escapar. I mira que els francesos, si t' enxampaven et tiraven un tret*». ⁶³ Dels camps de concentració, on moriren tants, s'escapa dues vegades, amb el perill que això podia suposar per a la integritat física de la persona, en cas de ser descobert. Els suplicis d'aquell 1939, en què després de tres anys de conflicte bèl·lic, hom es trobava en una situació de

59 *Ibidem*, p. 68-69.

60 MANENT, Jordi. *Pompeu Fabra a l'exili. 1939-1948*, p. 97.

61 TESTART i GURÍ, Albert. «La Figueres de la postguerra», *Annals de l'Institut d'Estudis Empordanesos*, 41, 2010, p. 78.

62 *Ibidem*.

63 GENÍS, Narcís. «L'entrevista. Josep Rahola», *El Punt*, 30 d'agost de 2009, p. 8-9.

Fortià, 12 d'abril de 1947

Josep Rahola i Montserrat Estrada ballant una sardana el dia del seu casament a Fortianell.

JOSEP MARIA SAGARRA / FRE

precarietat absoluta el porta a situacions imaginatives per poder fugir de la realitat. Havent-se escapat del camp de concentració on s'hi amuntegaven per milers, «un dia vaig haver de dormir a l'interior d'un nínxol de recent construcció. Feia un fred de mil dimonis, no podia tornar al camp de concentració i havia d'amagar-me en algun lloc. Així és que vaig decidir entrar al cementiri. Allà no em podien agafar».⁶⁴

Així comença el seu exili francès, amb enyor i esperança de poder tornar aviat. Francesc Dalmau, que serà cap de llista d'ERC per Girona a les autonòmiques del 1980, recorda els seus anys d'exili, després de la Guerra Civil, en els que coincidí amb Josep Rahola. La crònica sobre Dalmau recull que «és a Montpeller i també a Perpinyà on [Francesc Dalmau] comença a conèixer mitjançant el seu pare, llavors també a l'exili, a homes que més endavant tindran un paper rellevant en la política catalana: Heribert Barrera, els Pi i Sunyer i altres personalitats com Josep Rahola, Alexandre Círci, etc.».⁶⁵ Nord enllà, on diuen que la gent és neta i noble, culta, rica, lliure, desvetllada i feliç coincidí amb d'altres personalitats del món polític i cultural català.

Rahola «estava a Montpeller amb uns quants refugiats».⁶⁶ A la ciutat francesa, Rahola, en la mesura de les seves possibilitats, «col·laborà amb diversos grups de la resistència antifeixista».⁶⁷ Allà, «les organitzacions de la societat civil ajudaven els intellectuals».⁶⁸ Rahola ens en detalla les circumstàncies, «era una organització que havia fet una "lord" anglesa a favor dels estudiants i de moment estàvem amb aquella ajuda a la Universitat de Montpeller».⁶⁹ Dels

64 BERNILS I MACH, Josep Maria. «Reportaje. Josep Rahola», *Los Sitios de Girona*, 1 de desembre de 1982, p. 16-17.

65 RIERA, Miquel. «Francesc Dalmau, de l'exili al Parlament», *Punt Diari*, 12 de març de 1980, p. 5.

66 RAHOLA D'ESPONA, Josep. Entrevista amb Enric Pujol i Gerard Bagué. Fortianell, 6 d'octubre de 2008.

67 GAY, Josep Victor. «Presentaciones: hoy, la candidatura socialista al Senado», *Los Sitios de Gerona*, 4 de febrer de 1979, p. 5.

68 RAHOLA D'ESPONA, Josep. Entrevista amb l'autor. Fortianell, 30 de juny de 2012.

69 RAHOLA D'ESPONA, Josep. Entrevista amb Enric Pujol i Gerard Bagué. Fortianell, 6 d'octubre de 2008.

moments durs passats al sud de França, Rahola en mantindrà sempre un esperit occitanista, fruit de què «a Tolosa de Llenguadoc, en un moment de dificultat evident en la més immediata postguerra, uns occitanistes van ajudar-me».⁷⁰ Això faria que, anys més tard, formés part d'entitats d'agermanament entre catalans i occitans, que promovien l'ensenyament de la llengua occitana.

Poc després, el 1940, negant-se a un exili llarg, lluny dels seus, travessa la frontera i retorna al Principat. Ell mateix ho recorda quan ens diu que «en arribar em vaig amagar a Castelló d'Empúries, on hi havia la meua mare, i em van dir que m'havia d'anar a presentar a Figueres, a la plaça de toros, on hi havia una mena de camp de concentració».⁷¹ «L'espoli, el desterrament interior, el racionament, el pacte de la fam, depuracions, delacions o dificultats d'inserció laboral eren penúries quotidianes de la Figueres derrotada» recordava Albert Testart.⁷² «Tenia clar que en un camp de concentració se sap quan s'hi entra però no se sap ni quan ni com se'n surt. Abans d'anar a petar a un lloc així me'n volia tornar a França [...] vaig passar de llarg de Figueres i amb la mare vam anar a Barcelona».⁷³

Tornava a ser a casa. Tanmateix, l'exili interior persistiria i les circumstàncies que havien hagut de viure, no podrien esborrar-se. Rahola és conscient d'aquest fet en remarcar que «la situació es va poder superar, però després de la Guerra tot va ser terrible, era una lluita per la supervivència, molta gent no podia ni menjar, només es pensava a treballar i guanyar una pesseta, per això hi haurà molt d'estraperlo».⁷⁴ Presó, persecucions i afusellaments contra les esquerres i els catala-

70 RAHOLA D'ESPONA, Josep. Entrevista amb l'autor. Fortianell, 30 de juny de 2012.

71 GENÍS, Narcís. «L'entrevista. Josep Rahola», *El Punt*, 30 d'agost de 2009, p. 8-9.

72 TESTART I GURÍ, Albert. «La Figueres de la postguerra», *Annals de l'Institut d'Estudis Empordanesos*, 41, 2010, p. 83

73 GENÍS, Narcís. *Op. cit.*

74 RAHOLA D'ESPONA, Josep. Entrevista amb l'autor. Fortianell, 30 de juny de 2012.

Barcelona, gener de 1950

La família Rahola d'Espona al complet. D'esquerra a dreta, dempeus: Glòria Rahola, Roser Rahola, Mercè Rahola, Joan Gibert, Adela Rahola, Frederic Rahola, Carme Aguadé, Jaume Vicens i Vives, Núria Rahola —amb Glòria Beltran als braços—, Joan Beltran, Eusebi Casanellas i Josep Rahola; al mig, Adela Vicens, Roser Vicens, Joan Gibert, Roser d'Espona —amb Glòria Rahola i Estrada a la falda—, Baldiri Rahola —amb Cristian Rahola Aguadé a la falda—, Frederic Rahola i Aguadé, Víctor Rahola i Pere Vicens; asseguts a terra, Mercè Casanellas, Núria Beltran, Emma Beltran, Anna Vicens, Eusebi Casanellas i Josep Rahola i Estrada.

FRE

nistes.⁷⁵ Depuracions, control i estructuració del nou règim. Autarquia i cartilles de racionament. Rahola reafirma, a més, que «*la gent no se n'adona, la nostra generació no vam tenir gens de joventut; fins al 1941 que no es van començar a normalitzar les coses. Van ser cinc anys que hi va haver una situació molt precària*».⁷⁶ En definitiva, per Rahola, com a conseqüència de la guerra cruenta, «*havia perdut tota la joventut. Tots els de la meua edat no hem tingut joventut, dels divuit als vint i dos anys, quatre anys totalment perduts*».⁷⁷

Una vegada complertes les obligacions militars amb el règim, Rahola torna al món acadèmic perquè «*jo tenia una carrera molt difícil que la volia acabar*».⁷⁸ I així fou com finalitzà els estudis d'enginyer industrial el 1946.⁷⁹ L'estatus econòmic familiar havia permès a Josep Rahola continuar els cursos restants i, no sense esforç, enllestir la carrera. Deu anys després d'haver entrat a la facultat, i després d'un aixecament militar, dels fronts, de la retirada, dels camps de concentració, de les fugides, de l'exili i dels perills del retorn, aconseguia veure acomplert el seu objectiu acadèmic i esdevenir així enginyer, tal com desitjava.

Paral·lelament, Josep Rahola, com els seus germans, participen en els primers temps de Teide, al 1941-1942. De fet, és Josep Rahola qui dissenya el logotip de la muntanya amb els cims nevats que encara continua vigent. També dibuixava, en aquell projecte de Vicens, els mapes muts d'ús escolar que es comercialitzaven sobretot a instituts.⁸⁰

Ja amb el títol universitari, durant dues dècades Rahola es dedicaria al negoci familiar per passar, a pos-

teriori, a la fàbrica Bra. Ens referim a la fàbrica Bra de Sant Boi de Llobregat, en plena zona industrial de l'àrea metropolitana de Barcelona. «*Allà desenvolupo noves tècniques i mètodes d'acer inoxidable. Es tracta de fer innovacions i que aquestes siguin rendibles. Això em permet una elasticitat en el temps*» explicava Rahola en una entrevista.⁸¹ L'elasticitat horària de la que disposava, no impedia, tanmateix, que hi dediqués una gran quantitat d'hores: ideant, proposant, projectant. Montserrat Estrada recordava que «*cada matí s'aixecava abans de les set, i acostumava a tornar passades les vuit de la tarda*».⁸²

Estrada, respecte la tasca professional del seu marit, amb molt bona consideració, opinava que «*crec, encara que parlo com a profana en aquestes matèries, que ha estat un bon enginyer. Els seus molts anys a la Bra, crec que ho demostren. Ha estat molt responsable en totes les seves responsabilitats*».⁸³ La seva formació vocacional també s'hi veuria reflectida, ja que, com prossegueix Montserrat Estrada, «*en acabar la carrera, tot i que eren uns anys difícils, s'especialitzà en revestiments, viatjà a Anglaterra i sempre ha procurat estar al dia en aquestes qüestions. Fins i tot ara venen tècnics estrangers a consultar amb ell*».⁸⁴ A Anglaterra, on ampliaria coneixements entre el 1946 i el 1947, Rahola seria membre de l'Institute of Metal Finishing. D'allà importaria tècniques que li serien útils per al perfeccionament de la tasca professional.

Continuant amb els plantejaments al voltant de Bra, Montserrat Estrada afirmava que «*per una altra banda, s'ha vinculat totalment a la fàbrica, i cal dir que els amos, que han aixecat l'empresa amb un gran esforç, han correspost a aquesta entrega de Josep, que mai els ha regatejat hores*».⁸⁵ La capacitat de diàleg i de negociació de Rahola també es faria present a la fàbri-

75 De la repressió que patí ERC, és interessant el llibre de SOLÉ i SABATÉ, Josep Maria; DUEÑAS i ITURBE, Oriol. *El franquisme contra Esquerra. Els alcaldes i diputats afusellats d'Esquerra Republicana de Catalunya (1936-1939)*.

76 GENÍS, Narcís. «L'entrevista. Josep Rahola», *El Punt*, 30 d'agost de 2009, p. 8-9.

77 RAHLOLA D'ESPONA, Josep. Entrevista amb Enric Pujol i Gerard Bagué. Fortianell, 6 d'octubre de 2008.

78 *Ibidem*.

79 «Els nostres candidats. Girona. Josep Rahola d'Espona», *La Humanitat*, setembre de 1982, p. 8.

80 GATELL, Cristina; SOLER, Glòria. *Amb el corrent de proa. Les vides polítiques de Jaume Vicens Vives*, p. 107

81 BERNILS I MACH, Josep Maria. «Reportaje. Josep Rahola», *Los Sitios de Girona*, 1 de desembre de 1982, p. 16-17.

82 GAY, Josep Victor. «Los parlamentarios gerundenses vistos por sus familias. Josep Rahola», *Los Sitios de Gerona*, 25 de març de 1979, p. 5.

83 *Ibidem*.

84 *Ibidem*.

85 *Ibidem*.

**Barcelona,
25 de març de 1956**

Josep Rahola i Montserrat Estrada, amb els seus fills Roser, Josep i Glòria i una amiga anglesa de la família, el Diumenge de Rams.

FRE

ca on «fins i tot és mediador en dificultats de tipus social, ja que gaudeix també de gran confiança entre els obrers», recordava la seva esposa.⁸⁶

Tal com ja hem apuntat, amb la Montserrat es van conèixer de joves, mentre estudiaven a Blanquerna. Després de les vicissituds del conflicte bèl·lic i la immediata postguerra, el 1947 contreien matrimoni. Els Estrada, com tampoc els Rahola, no eren uns desconeguts a les comarques gironines. La nissaga dels Estrada, família afincada a Figueres de grans comerciants internacionals per via marítima, especialitzats en el comerç de teles, també forma part de la galeria de personatges il·lustres de l'Empordà. Montserrat Estrada relatava així, però, les dificultats que hagueren de viure abans de casar-se. «Va venir la guerra, Josep va estar als fronts de Terol i València, després va passar a França i quedà en un camp de concentració del que es va escapar tres vegades, i va tornar voluntàriament, allò era molt arriscat. Finalment als quaranta, va tornar a Barcelona i va continuar els seus estudis d'enginyer industrial, que havia començat abans del conflicte, acabant-los el 1946, ens vam casar a l'any següent».⁸⁷ El 1947 Josep Rahola d'Espona i Montserrat Estrada i Gusi es casarien. «Va ser una cerimònia senzilla perquè no eren temps per moltes coses extraordinàries. Ens vam casar a la capella de la casa [a Fortianell]», recordava ella.⁸⁸ A la mateixa capella es casarien, anys després, les seves dues filles, Glòria, amb Gonzalo Garcia-Marquina i Roser amb Antonio Salcedo —el fill Josep contrauria matrimoni amb Maria Àngels Ortega al poble de la seva muller— i on feren la comunió alguns dels seus néts. «De no existir aquestes celebracions caldria inventar-les per unir a les famílies, que és l'important», acostuma a dir Rahola.⁸⁹

Aquells eren anys de resistència política i de repressió cultural. Anys de clandestinitat, i de les no sempre senzilles relacions entre l'exterior i l'interior, entre l'exili i l'activisme a peu de carrer. Rahola és conscient del que va suposar l'arribada de la dictadura militar, ja que

«a més de les vivències humanes, el pitjor del franquisme va ser el trencament del món cultural que sorgia dels anys 1930. Pau Casals, Pau Vila, Pi i Sunyer i tants d'altres, rebrien reconeixement a fora, exiliats».⁹⁰ Aquesta generació cultural sorgí en uns anys, els republicans, molt dinàmics i amb una autèntica eclosió de creadors. Rahola remarca que «en aquell moment hi havia personatges a Catalunya amb una força extraordinària, en poesia hi havia un Carles Riba, un Josep Maria de Sagarra, un Garcés [...] la ruptura que fa Franco en aquest punt és d'una brutalitat...».⁹¹

La por, les execucions i el règim penitenciari frena l'oposició. Tímidament, però, els primers actes de dignitat comencen a renéixer. La vaga de tramvies de 1951 o l'aparició de senyeres inesperades voleiant en llocs simbòlics en dies assenyalats, en serien mostra. En aquest sentit, Rahola, que com constatem portava la política ben endins des de petit, reconeix que «la impossibilitat de fer política —com a mínim amb els meus ideals— en l'anterior règim, em va obligar a formar part de l'anomenada resistència cultural».⁹² Així, compaginava les activitats als fòrums semi-clandestins amb la seva activitat professional a l'empresa privada. Aquells eren anys, a l'Empordà, on el món cultural, artístic i literari podia trobar en *El Ampurdanés*, i quan aquest tancà, en el *Canigó* un cert fil de catalanitat comarcal, que la guerra havia interromput.⁹³

Si ja des d'abans de néixer la política era present a casa, durant els anys 1950 i 1960 no deixaria d'estar en contacte amb els moviments de caire cultural que s'organitzaven per fer front a la Dictadura i mantenir la flama de la llengua en aquells temps difícils. Tot i així, les responsabilitats familiars i laborals li impedien una major implicació fins dècades després. Rahola reco-

86 *Ibidem*.

87 *Ibidem*.

88 *Ibidem*.

89 *Ibidem*.

90 RAHOLA D'ESPONA, Josep. Entrevista amb l'autor. Fortianell, 30 de juny de 2012.

91 RAHOLA D'ESPONA, Josep. Entrevista amb Enric Pujol i Gerard Bagué. Fortianell, 6 d'octubre de 2008.

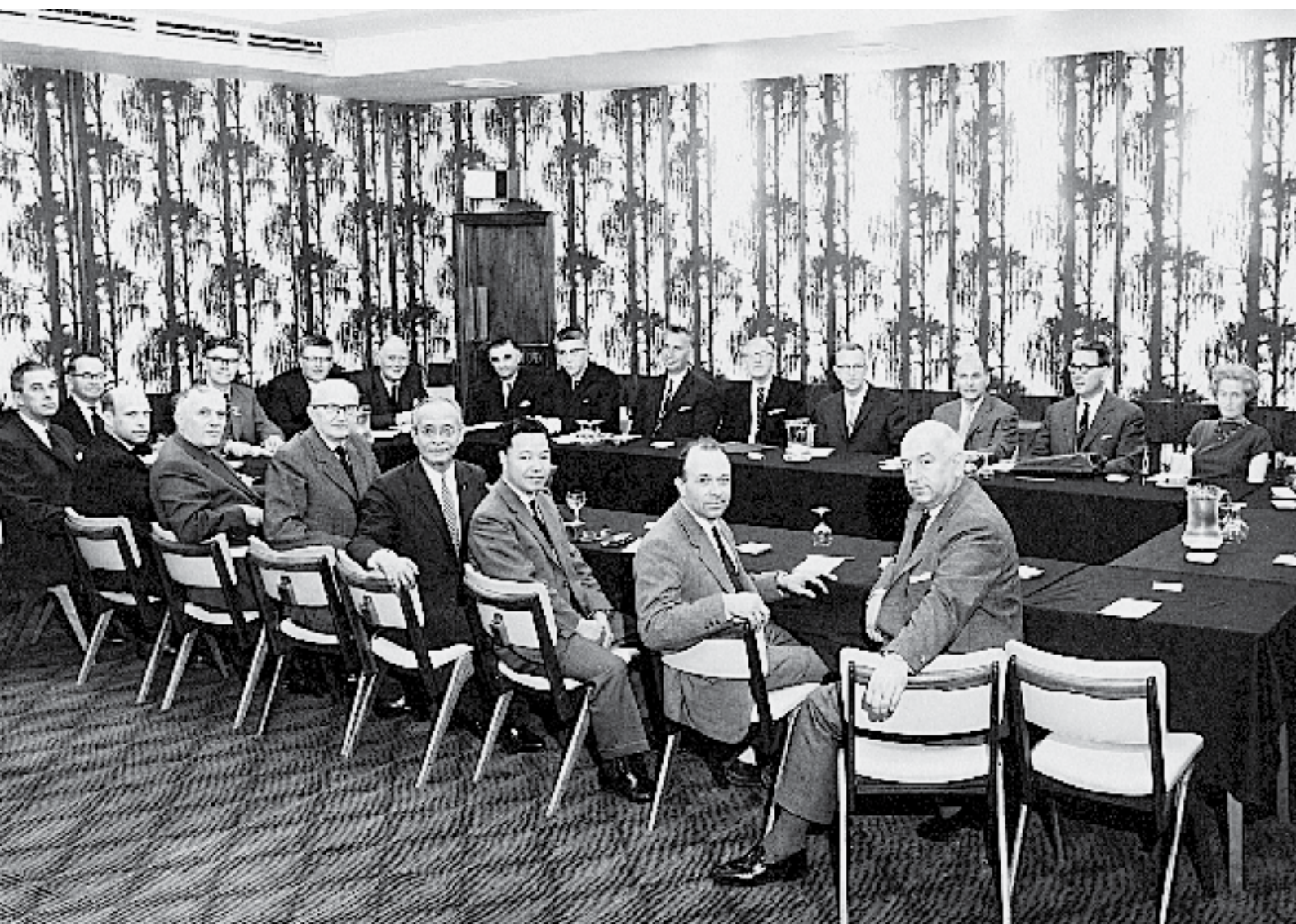
92 BERNILS I MACH, Josep Maria. «Josep Rahola, senador republicano en la Monarquía española», *Los Sitios de Girona*, 1 de desembre de 1982, p. 16.

93 TESTART I GURÍ, Albert. «El Ampurdanés (1948-1953) un intent de normalitat cultural en el primer franquisme», *Annals de l'Institut d'Estudis Empordanesos*, 39, 2008, p. 435-450.

Londres, circa 1960

Josep Rahola en primer pla, al Metalfinishing Congress.

FRE

neix així que «estava en contacte amb els elements de resistència, tots els moviments que hi havia, però tenia una família que fer viure. M'havia posat de gerent a una empresa i estava francament atrafegat i amoïnà a portar la família endavant. Prendre part en la part activa com van fer molts, jo no podia...».⁹⁴

D'aquelles iniciatives i dels seus mentors destaca que «el primer catalanisme després de la Guerra Civil era subterrani, es feia a l'escoltisme i a les parròquies. Hi havia una església catalana, Montserrat tingué un paper fonamental».⁹⁵ En aquest sentit, pel que fa a les actuacions rellevants d'aquell moment, fa esment «del moviment que sorgí a partir del cas Galinsoga i els subscriptors que es donaren de baixa [de La Vanguardia]. També les demandes de misses en català».⁹⁶ Cal tenir en compte, com apuntava Rahola, l'Església catalana d'aquells anys. Eclesiàstics singulars, com mossèn Josep Armengou, Carles Cardó o l'abat Aureli Maria Escarré. Exemples com els de mossèn Josep Maria Ballarín, que no només ajudaren a teixir xarxa entre l'oposició democràtica, sinó que amb figures com Joan Fuster, impulsaren la connexió Barcelona-València, tan necessària.⁹⁷ Ara que tot just fa un parell d'anys que es commemorava el cinquantè aniversari de *Nosaltres, els valencians*,⁹⁸ cal remarcar que des d'aquests nuclis culturals de l'antifranquisme «Joan Fuster, de Sueca, era l'únic valencià amb qui manteníem un contacte sovintejat, com anteriorment havíem tingut amb Xavier Casp. De fet, Fuster pren el títol del seu assaig a

partir de Notícia de Catalunya de Jaume Vicens. Amb Vicens, Fuster hi tenia més relació», detalla Rahola.⁹⁹

Conscients de la importància de tenir una jerarquia eclesiàstica pròpia, vingué més endavant la campanya «Volem bisbes catalans!». Rahola ens en parla. «La raó de demanar bisbes catalans no és perquè creguem que els nostres bisbes siguin més bons o més sants que els de qualsevol altre país, és simplement perquè pensem que han de fruir de la manera de ser del poble del qual són pastors i dirigents de l'esperit religiós». Així, vist amb perspectiva d'uns quants lustres, considera que «la nostra reivindicació per tenir bisbes catalans era tan justa com inqüestionable, i al mateix temps necessària per al bon desenvolupament de la religió catòlica a la nostra terra que ni les pressions del règim franquista ni les actuals al Vaticà, han pogut impedir que Roma deixés de tenir en compte aquella nostra demanda».¹⁰⁰

La tasca decidida d'un grup de persones, sovint gràcies al compromís individual de cada u, sovint col·lectivament, en assemblees, ajudà a redreçar la situació. Al mateix temps, la institució de la Generalitat continuava a l'exili, primer amb el president Josep Irla, i des de 1954, amb Josep Tarradellas, a Saint-Martin-le-Beau. Rahola, en referència a la personalitat de Josep Irla, en un homenatge a l'expresident de la Generalitat expressava el 1981 que «reunia totes les característiques del bon català, amb una capacitat de treball extraordinària i capaç d'arrossegar tots els que l'envoltaven; donar-los confiança en l'empresa que portava a terme. Sempre sabia estar al seu lloc i era capaç de resoldre els problemes amb serenitat».¹⁰¹

Rahola, com també l'historiador Josep Maria Roig i Rosich, amb qui participava en un homenatge a Josep Irla, celebrat al saló d'actes de la Fontana d'Or de Girona, reconeixia que Irla i Tarradellas havien tingut diferències però que en qualsevol cas aquestes no havien

94 RAHOLA D'ESPONA, Josep. Entrevista amb Enric Pujol i Gerard Bagué. Fortianell, 6 d'octubre de 2008.

95 RAHOLA D'ESPONA, Josep. Entrevista amb l'autor. Fortianell, 30 de juny de 2012.

96 *Ibidem*.

97 MARCO PALAU, Francesc. «Mossèn Ballarín, Joan Fuster i els joves estudiants valencians». *L'Erol. Revista cultural del Berguedà*, 116, estiu de 2013, p. 46-49.

98 Una visió general del fusterianisme dels anys seixanta pot trobar-se a MARCO PALAU, Francesc, MARCO PALAU, Rosa de les Neus. «A propòsit dels cinquanta anys de Nosaltres, els valencians». *Revista de Catalunya*, núm. 278 (2012): p. 62-72 on es dibuixa una panoràmica general de la nova generació i la influència de la qüestió nacional al món cultural i polític dels 1960 i 1970.

99 RAHOLA D'ESPONA, Josep. Entrevista amb l'autor. Fortianell, 30 de juny de 2012.

100 RAHOLA D'ESPONA, Josep. «Volem jutges catalans», *El Punt*, 28 de juliol de 1992, p. 19.

101 ROVIRA, Ramon. «Homenatge de Girona a l'ex-president Josep Irla i Bosch», *Punt Diari*, 23 d'octubre de 1981, p. 5.

Roses, 1978

Els set germans Rahola d'Espona davant la porta de la casa familiar.

D'esquerra a dreta: Mercè, Glòria, Roser, Núria, Frederic, Adela i Josep.

FRE

estat gaire fortes. «Era difícil trobar dues personalitats tan diferents a Catalunya, però mai no es varen arribar als enfrontaments absoluts», concretaren.¹⁰² La figura del president Irla, i després la de Tarradellas, suposava la continuïtat de la institució de la Generalitat de Catalunya després de la Guerra, a l'exili.¹⁰³

En el marc de la recuperació, una persona que estava cridada a tenir-hi un paper fonamental, i que de fet, el tingué tot i la seva mort prematura, fou Jaume Vicens i Vives. Com s'ha apuntat, Vicens s'havia casat el 1937 amb Roser, germana de Josep Rahola i amb la intensitat i constància que el caracteritzaven, estava formant tota una nova generació d'historiadors —de lletres, però també d'econòmiques— que ingressarien poc després a les places universitàries, tot renovant-les.

De Vicens, Rahola esmenta que «*historiogràficament volia deixar de banda els mites i les llegendes*», fet que propicia l'enfrontament acadèmic amb d'altres historiadors precedents. Enfrontaments que no eren compartits per Baldiri Rahola.¹⁰⁴ Més enllà de la vesant històrica, Rahola considera que Vicens, «*a nivell polític no era especialment monàrquic, però apostava per Joan de Borbó com a successor del règim*». En aquest sentit, reconeix que Vicens, per aquelles dates, a meitats anys 1950, «*tenia contactes a Portugal per construir alternatives a la Dictadura*».¹⁰⁵ En referència a la nombrosa agenda de què disposava l'historiador, Rahola remarca que «*Vicens Vives també tenia contactes amb Tarradellas, el president de la Generalitat a l'exili, a Saint Martin-le-Beau*». Rahola recorda especialment una nit en què van sopar tots tres —Vicens, Tarradellas i ell mateix— coincidint amb un Congrés de Meteorologia a la capital francesa. «*Tarradellas estava*

molt interessat en Vicens Vives, i de fet, Frederic Rahola era l'home del president a Barcelona».¹⁰⁶

L'estima pel país i la voluntat de servir-lo de Josep Rahola era compartida amb el seu germà Frederic, amb qui l'unia tota una trajectòria comuna. Frederic Rahola d'Espona (1914-1992),¹⁰⁷ sovint en col·laboració amb el seu cunyat Vicens, desenvolupà una ingent tasca de promoció i difusió cultural. El seu extens i variat currículum mostrava la preocupació pel redreçament cultural del país i la seva implicació en les tasques que eren menesters. Així ho corrobora Josep Fornas, amb qui havia col·laborat estretament quan Tarradellas era a l'exili.¹⁰⁸ Del seu germà Frederic, Josep Rahola en destaca que «*estimava Catalunya, però sobretot estimava la gent de Catalunya*».¹⁰⁹ Els Rahola eren quadres experimentats amb capacitat per desenvolupar una funció específica en un futur marc democràtic, que tard o d'hora havia d'arribar.

106 RAHOLA D'ESPONA, Josep. Entrevista amb l'autor. Fortiannell, 30 de juny de 2012.

107 Frederic Rahola d'Espona (Barcelona, 1914-1992), es casà amb Carme Aguadé i Cortés —filla de l'alcalde de Barcelona i dirigent d'ERC Jaume Aiguader— amb qui tingueren cinc fills. El 1936 fou secretari de Martí Esteve i Carles Martí i Fededa a la conselleria de Finances, abans de passar a ser secretari general de Governació. Amb l'esclat del conflicte bèl·lic va ser destinat al cos de transmissions, per bé que després passà, com a soldat, al de trens. A la fi de la guerra s'exilià anant a parar al camp de concentració d'Argelers. Un cop lliure es traslladà a París. A la Sorbonne estudià Ciències Econòmiques mentre paral·lelament ajudava en les migracions cap a Mèxic i Xile dels refugiats catalans. Tornà a Catalunya i, després de més de deu anys de restriccions per les «responsabilitats polítiques» que el règim li atribuïa, va poder desenvolupar la seva tasca d'advocat, tot compaginant-ho amb la tasca cívica de recuperació nacional. Fundà amb Jaume Vicens Vives l'editorial Teide i va presidir el Gremi d'Editors de Catalunya entre el 1971 i 1975. Fou membre de la Junta Consultiva d'Òmnium Cultural i presidí Enciclopèdia Catalana, la Cooperativa Ràdio Associació de Catalunya i la junta d'Ona Cultural. OLLER, Joan. «El síndic de Greuges, Frederic Rahola», *El Punt*, 24 de novembre de 1992, p. 10.

108 FORNAS, Josep. Entrevista amb l'autor. Vilassar de Mar, 10 de desembre de 2013.

109 OLLER, Joan. «El síndic de Greuges, Frederic Rahola», *El Punt*, 24 de novembre de 1992, p. 10.

102 *Ibidem*.

103 «El President Josep Irla. Emotiu acte a Sant Feliu de Guíxols», *La Humanitat*, novembre de 1981, p. 8.

104 Aquestes crítiques són recollides per Cristina Gatell i Glòria Soler en la conversa que tingueren amb Josep Rahola el 26 de març de 2010 pel seu llibre al voltant de Vicens Vives. Un text amè sobre aquests debats històrics a PUJOL, Enric. «Jaume Vicens Vives i Ferran Soldevila: afinitats i divergències». *Eines*, 13, tardor 2010, p. 109-115.

105 RAHOLA D'ESPONA, Josep. Entrevista amb l'autor. Fortiannell, 30 de juny de 2012.

Girona, 3 de febrer de 1979

Acte de presentació de la candidatura d'Esquerra a les eleccions al Congrés dels Diputats per la circumscripció de Girona, D'esquerra a dreta: Jordi Caupena, Joan Roura, Heribert Barrera, Josep Rahola, Joan Vila i Jaume Quintana.

PABLO GARCÍA CORTÉS / AMG-CRDI-FONS DIARI DE GIRONA

Al Senat amb Nova Entesa (1979-1982)

2

2.1 L'hora de la política

El dictador va morir al llit. A partir d'aquí, «*de la ley a la ley*», com popularitzà Torcuato Fernández Miranda, van bastint-se les reformes cap a un nou marc legal. Un nou marc que va haver de tenir en compte el clam de «Llibertat, amnistia i Estatut d'autonomia» reivindicat arreu de la geografia catalana: a Sant Boi de Llobregat, el 1976, i el 1977 a Barcelona, en la multitudinària manifestació de la Diada. Eren els anys de la Transició, en què els somnis i les esperances tornaven a brotar, ja que semblava que tot estava per fer i tot era possible.

Durant la segona meitat de la dècada dels 1960 i aquells primers anys dels 1970, l'oposició s'havia fet clarament present. A Catalunya, el catalanisme cultural s'havia anat fornint: Òmnium Cultural, les classes de català i grans projectes com els de l'Enciclopèdia Catalana o Cultura en Ruta. L'antifranquisme militant, articulats a través d'incomptables sigles marxistes-leninistes, trotskistes, maoistes o anarquistes, pressionava socialment pel canvi polític. El PSUC i els moviments veïnals van esdevenir cabdals en les reivindicacions als baris obrers. Eren anys convulsos políticament, intensos i que oferiren moltes expectatives als seus protagonistes: des de la tancada d'intel·lectuals a Montserrat contra el procés de Burgos, a l'Assemblea de Catalunya. A nivell polític, van anar formant-se les diverses plataformes unitàries que negociaren el procés que es desenvolupà fins arribar a la monarquia parlamentària. La Llei de Reforma Política (1976) i la legalització dels partits (1977) van ser etapes clau, malgrat el soroll de sabres.

Les eleccions constitutives van convocar-se pel 15 de juny de 1977. Després d'un ball d'aliances i pactes entre les diverses formacions, una Esquerra fervorosament tarradellista —que no estava legalitzada com a partit polític— es va acabar presentant al capdavant de la coalició Esquerra de Catalunya (EC) amb el Partit del Treball de Catalunya (PTC). De cara al Senat, ERC va formar part de l'Entesa dels Catalans, l'acord de les esquerres catalanes —PSC i PSUC—, dins de la qual obtingueren un senador: Rossend Audet, per Lleida. Els resultats electorals globals, tanmateix, foren més aviat discrets, i només Heribert Barre —cap de llista— sortí elegit diputat a les Corts que havien d'elaborar la Cons-

Girona, 3 de febrer de 1979

Josep Rahola, Jaume Sobrequès i Francesc Ferrer i Gironès, candidats al Senat per la circumscripció de Girona, de la «Nova Entesa per Catalunya, la Democràcia i el Socialisme», a la Rambla, entre els líders del PSC i Esquerra, Joan Reventós i Heribert Barrera.

S. MARTÍ / ANC-FONS FRANCESC FERRER I GIRONÈS

titució. Així les coses, el diputat republicà fou una veu discrepant en el marc de l'àmplia majoria obtinguda a nivell estatal per la UCD seguida pel PSOE. A Catalunya, tot i la victòria del PSC, existia una pluralitat més àmplia de sufragis, repartits també entre PSUC, UCD, Pacte Democràtic de Catalunya —integrat per CDC, el PSC-R d'en Pallach i EDC— UCDCC, EC i AP. El debat constitucional tot just començava.

En aquell context, en plena Transició, quan els joves universitaris participaven a les assemblees de l'avantguarda revolucionària, amb lectures soviètiques i pòsters del Che; i els sectors més oberturistes del règim acceptaven amb recança l'estat de les autonomies i s'autodenominaven de centre, Rahola entrà a militar a la històrica Esquerra Republicana de Catalunya. Partit que tot i els quaranta anys passats, mantenia l'«*alt valor simbòlic i mediàtic d'unes sigles que enllaçaven amb un passat gloriós*».¹¹⁰ Era l'ERC de Macià i Companys, que en aquells moments dirigia Heribert Barrera.¹¹¹ Rahola relata que «*a Heribert Barrera el coneixia d'abans de la guerra, però en aquell moment no volia fer política perquè jo havia d'estudiar per l'enginyeria. Amb ell ens vam retrobar als anys 1940, a França*». De Barrera, en recorda un fort caràcter i determinació política.¹¹²

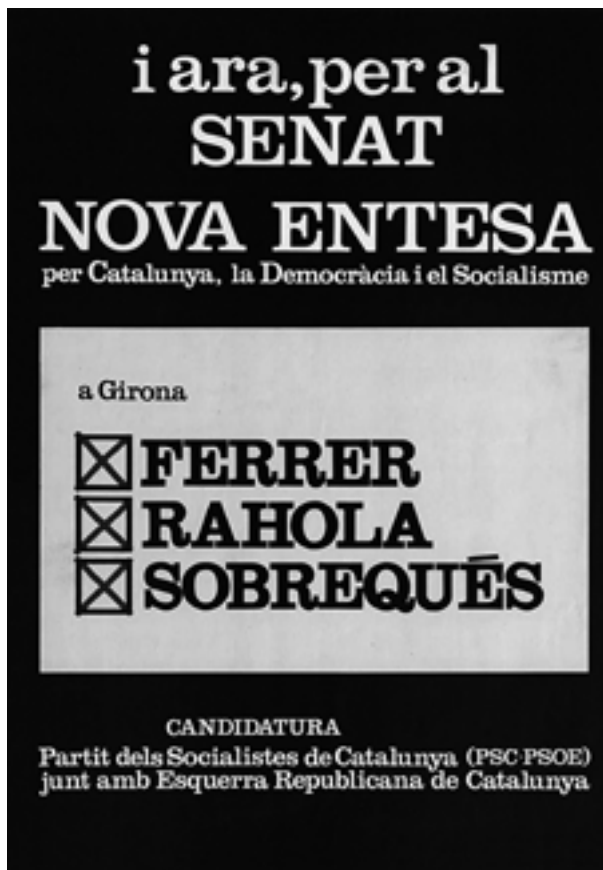
Rahola entra a militar a ERC en aquell moment «*encara que aquest era el meu partit de sempre. Feia temps que mantenia contacte amb Heribert Barrera i altres persones que avui són els meus companys*», deia en una entrevista anys després.¹¹³ «*Sempre m'he sentit d'ERC, però no me'n vaig fer abans de la guerra. Havia acabat el batxillerat i volia començar la carrera d'enginyer. En aquell moment la política era important, però*

110 IZQUIERDO, Santiago. *Panoràmica de l'esquerra nacional. 1868-2006*, p. 239.

111 Sobre la figura d'Heribert Barrera, es pot consultar, entre d'altres: *Heribert Barrera 1917-2011*, SINCA, Genís. *Heribert Barrera. L'últim republicà*, i VILA, Enric. *Què pensa Heribert Barrera*.

112 RAHOLA D'ESPONA, Josep. Entrevista amb l'autor. Fortiannell, 30 de juny de 2012.

113 BERNILS I MACH, Josep Maria. «Josep Rahola, senador republicano en la Monarquía española», *Los Sitios de Girona*, 1 de desembre de 1982, p. 16.

Febrer-març de 1979

Cartell electoral dels candidats al Senat

de la «Nova Entesa per Catalunya, la Democràcia i el Socialisme» per la circumscripció de Girona: Francesc Ferrer i Gironès, Josep Rahola i Jaume Sobrequès.

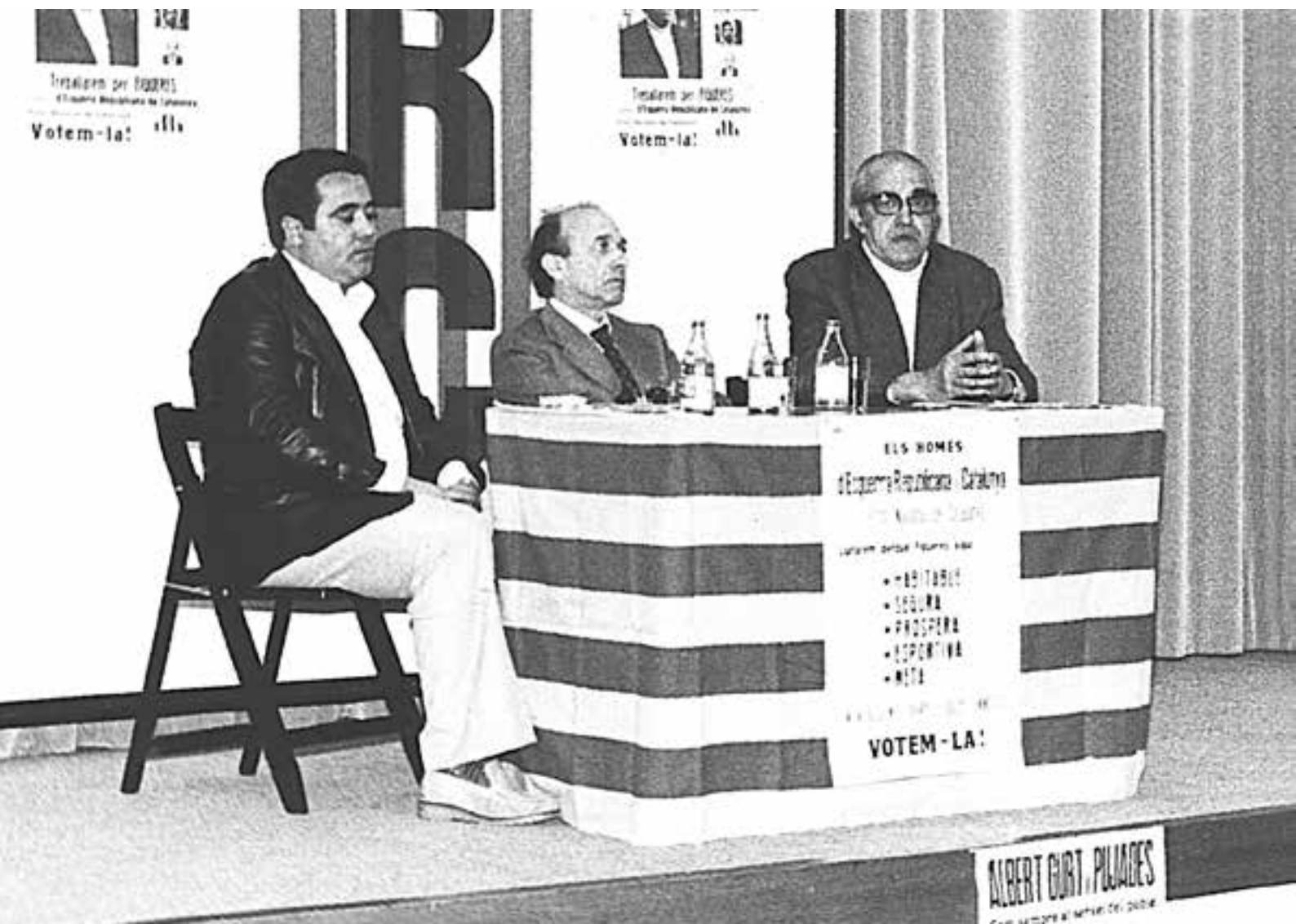
UAB-CEDOC

Figueres, 1 d'abril de 1979

Acte de campanya de les eleccions municipals de la candidatura figuerenca.

D'esquerra a dreta: Germà Baig, Josep Rahola i Albert Gurt.

JORDI JORDÀ / AMG-CRDI-FONS EL PUNT

per a mi era prioritari estudiar la carrera. Tot i sentir-me d'ERC no em vaig fer militant», confessava.¹¹⁴

La seva dona així ho relatava quan deia que Josep Rahola «sempre va sentir inquietuds per la societat catalana. La seva família també. Però, durant molts anys va estar absorbit per la seva feina i per tirar endavant la família. Crec que ha estat a mesura que els nostres fills han estat més grans, que ha pensat en aquests horitzons».¹¹⁵ L'estabilitat de què gaudia a nivell professional amb la feina a la fàbrica i el fet que els tres fills ja havien encarrilat els seus respectius camins, donaria a Rahola la possibilitat de dedicar més esforços a la política.

«Esquerra Republicana per a mi era el somni que havia viscut quan era jove, malgrat que el meu pare era d'Acció Catalana. El meu ideal era tornar a viure i tornar a ser el que en aquell moment havia estat Catalunya». És així com Rahola, pensant en ERC, tenia en ment «aquella gent d'Esquerra que amb pocs anys havien remogut i fet tota una Catalunya nova amb uns ideals molt profunds, uns ideals de laboriositat, d'ajuda social al treballador per la seva constant millora». A més, Rahola volia recuperar la visió existent en els anys 1930, «aquell orgull de ser català, de fer alguna cosa per Catalunya».¹¹⁶

Rahola, en primera persona, exposava que «jo no m'hi volia ficar, però després de la mort de Franco vaig entrar a ERC i un dia Heribert Barrera va i em diu "Mira, fem coalició al Senat amb els socialistes, no et vols pas presentar per Girona?"».¹¹⁷ Era un oferiment que il·lusionava, però Rahola va haver de meditar bé fer aquell pas, ja que «mai havia pensat a tenir cap càrrec polític. Vaig consultar a la fàbrica on treballava què passaria si jo em presentava a les eleccions, si hauria de deixar la feina, i em van dir que podia conti-

nuar anant-hi».¹¹⁸ Aquest fet va pesar molt en el sí definitiu. «Ho ha meditat molt» afirmava la senyora Estrada.¹¹⁹ Calia tenir present que la vinculació professional amb Bra, tal com s'ha comentat, el feia ser una peça clau en l'engranatge i, a més, «francament, en aquells moments jo guanyava més a la fàbrica que no pas de senador. Aleshores el sou de senador no és el que tenen ara» puntualitza Rahola.¹²⁰

Pel que fa a quina era la millor circumscripció en la que podia presentar-se l'enginyer per representar l'esquerra catalana a Madrid, la decisió va ser relativament senzilla ja que «el partit va considerar que jo encara que treballés a Barcelona, em sentia gironí i al mateix temps tots els meus contactes eren més a Girona que no a Barcelona. Van proposar-me amb gran sorpresa per la meva part i els altres companys varen acceptar-me».¹²¹ Tenint present el sentiment gironí, la coneixença del territori de les comarques gironines, de les persones i de les seves problemàtiques va ser com «em vaig presentar per Girona, pensant que no sortiria».¹²²

L'entrada de Rahola a la política de partit, més enllà del món cultural antifranquista, era relativament nou. Tot i així, la seva identificació amb el projecte que representava les històriques sigles d'ERC ja venia d'abans. Montserrat Estrada així ho corroborava: «Recordo que a les eleccions de 1977 ja va votar per Esquerra, però sense una vinculació tan profunda com ara. En realitat ha estat en els dos últims anys quan ha entrat a la vida política».¹²³

I en aquells dos anys, del 1977-1979 va haver-hi una quantitat ingent d'escissions, confluències, trencaments, acords i pactes entre les nombroses formacions que, actives durant l'antifranquisme, havien de re-

114 GENÍS, Narcís. «L'entrevista. Josep Rahola», *El Punt*, 30 d'agost de 2009, p. 8-9.

115 GAY, Josep Victor. «Los parlamentarios gerundenses vistos por sus familias. Josep Rahola», *Los Sitios de Gerona*, 25 de març de 1979, p. 5.

116 RAHOLA D'ESPONA, Josep. Entrevista amb Enric Pujol i Gerard Bagué. Fortianell, 6 d'octubre de 2008.

117 GENÍS, Narcís. *Op. cit.*

118 *Ibidem.*

119 GAY, Josep Victor. «Los parlamentarios gerundenses vistos por sus familias. Josep Rahola», *Los Sitios de Gerona*, 25 de març de 1979, p. 5.

120 GENÍS, Narcís. *Op. cit.*

121 GENÍS, Narcís. «L'estatut té molt poc d'autonomia.», *Punt Diari*, 4 d'octubre de 1979, p. 8.

122 GENÍS, Narcís. «L'entrevista. Josep Rahola», *El Punt*, 30 d'agost de 2009, p. 8-9.

123 GAY, Josep Victor. *Op. cit.*

Girona, 31 de maig de 1979

Inauguració del Casal Laureà Dalmau, seu de la secció local d'Esquerra a Girona, al carrer Bonaventura Carreras i Peralta, 4 1r. El local, que havia estat la residència gironina del propi Laureà Dalmau, fou cedit pel seu fill Francesc. D'esquerra a dreta:

Joan Roura, Josep Rahola, Frederic Rahola i Francesc Dalmau.

PABLO GARCÍA CORTÉS / AMG-CRDI-FONS DIARI DE GIRONA

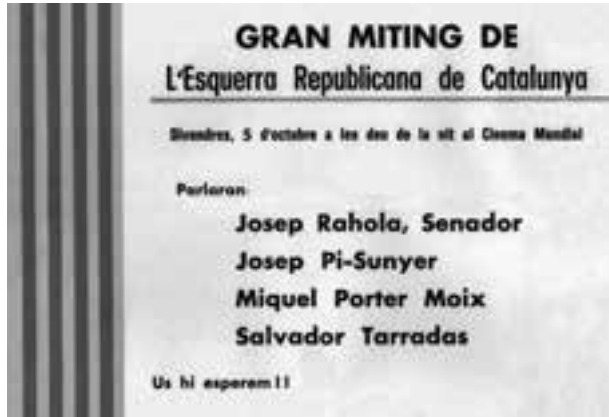

definir-se una vegada conegut el pes electoral de què disposaven. Les formacions que el juny de 1977 havien quedat extraparlamentàries necessitaren una profunda reflexió i un procés de canvi, personal i col·lectiu. D'aquestes reformulacions no en van quedar exempts els partits amb presència a la legislatura constituent i que, per tant, gaudien d'un suport considerable.

Les esquerres catalanes d'aquells anys, a part d'ERC i del PSUC, havien anat confluint cap al PSC, a partir de la suma de la Federació Catalana del PSOE, del PSC-Congrés i del PSC-Reagrupament de Josep Pallach, encara que «*si en Pallach no s'hagués mort, els socialistes que ell liderava segurament no s'haguessin unit al Partit Socialista Obrer Espanyol*» sentència Rahola, que considerava Pallach com un bon interlocutor per a l'esquerra catalana.¹²⁴

El 1977, ERC s'havia presentat al Congrés amb el Partit del Treball i havia format part, de cara al Senat, de l'Entesa dels Catalans, que constituïen els socialistes, el PSUC i també persones a títol independent. L'aliança de les esquerres catalanes de cara a la Cambra Alta, el 1979, va prescindir del partit dels comunistes, trencant l'aliança existent entre els dos partits que es consideraven marxistes, el PSC i el PSUC. I per tant, la nova proposta «Nova Entesa per Catalunya, la Democràcia i el Socialisme» uniria socialistes, republicans i també alguna figura independent. «*En no arribar a fer-se l'antiga Entesa dels Catalans, es va acordar de fer la Nova Entesa de manera que agafés tot el sector d'esquerres, i es donà lloc a ERC a Girona i Barcelona*», explicitava Rahola.¹²⁵

Rahola es va implicar a fons en la campanya electoral gironina. Mítings arreu del territori, actes i parlaments. Editaren fulletons, penjaren cartells, s'inicià una nova època de *La Humanitat*, com a mitjà escrit al servei dels ideals del partit, i contractaren anuncis a tota plana a la premsa gironina.¹²⁶ Aquestes intenses jorna-

La Bisbal d'Empordà, 5 d'octubre de 1979

Cartell anunci d'un míting.

UB-CRAI-BPR-FONS MIQUEL PORTER I MOIX

124 RAHOLA D'ESPONA, Josep. Entrevista amb l'autor. Fortiannell, 30 de juny de 2012.

125 GENÍS, Narcís. «L'estatut té molt poc d'autonomia.», *Punt Diari*, 4 d'octubre de 1979, p. 8.

126 «Mítings de l'Esquerra», *Los Sitios de Gerona*, 24 de febrer de 1979, p. 12.

Figueres, 11 de setembre de 1979

Manifestació per la Diada de l'Onze. D'esquerra a dreta: Josep Portell —dirigent veïnal de Vilatenim—, Josep Rahola, Eduard Puig —tinent d'alcalde (CiU)—, Francesc González —tinent d'alcalde (CiU)—, Albert Gurt —regidor (ERC)—, Miquel Esteba —alcalde (CiU)—, Josep Lluís Rodà, Maria Rosa Ymbert —regidora (PSC)—, Alfons Romero —regidor (PSC)— i Antoni Casademont —tinent d'alcalde (PSUC).
ACAE-FONS HORA NOVA

des programades amb cura des del partit havien de compaginar-se amb la faceta laboral del candidat republicà. «*Encara que la seva empresa va donar-li tota classe de facilitats, no va faltar ni un sol dia a la feina, per tant, la tasca era dura*» recorda la muller que, a més, destaca que «*vaig acompanyar-lo cada dia [...] vaig acompanyar-lo sempre, algun avantatge hem de tenir amb els fills col·locats*».¹²⁷

Després de tants dies d'activitat inacabable, el resultat va ser positiu per a les legítimes aspiracions de l'enginyer, encara que, com a partit «*va resultar que en aquelles eleccions ERC no en va treure gairebé cap i va ser cosa extraordinària que jo fos senador d'ERC*».¹²⁸ Barrera va revalidar el seu escó a un Congrés que, després dels Pactes de la Moncloa (1977) i la promulgació de la Constitució del 1978, va continuar majoritàriament en mans d'una UCD que es desgastava per l'exercici del govern i per enfrontaments interns. Al Senat, d'ERC, sortiren escollits Joan Casanelles per Barcelona i Josep Rahola per Girona.¹²⁹ Tot i els magres resultats globals, calia celebrar la presència institucional del partit. Ara, «*el dia següent tots estaven al lloc de feina*».¹³⁰

La declaració d'intencions del nou senador era clara, tenia un compromís amb el territori, on havia fet acte de presència durant la campanya electoral, i desitjava continuar tenint-lo. Tal com explicava ell mateix, «*amb el nostre partit recorreguérem pobles, viles i ciutats, exposant com pensàvem i com vèiem els problemes actuals de Catalunya i els de les comarques gironines. El temps no permeté que poguéssim fer-ho arreu; però procurarem arribar des del poble més petit a la ciutat de Girona*».¹³¹

127 GAY, Josep Victor. «Los parlamentarios gerundenses vistos por sus familias. Josep Rahola», *Los Sitios de Gerona*, 25 de març de 1979, p. 5.

128 GENÍS, Narcís. «L'entrevista. Josep Rahola», *El Punt*, 30 d'agost de 2009, p. 8-9.

129 De la trajectòria de Casanelles, qui compartí amb Rahola legislatura al Senat, CULLA i CLARÀ, Joan B. *Joan Casanelles i Ibarz (1904-1986): Memòries i Biografia*. Barcelona: Ajuntament de Barcelona, 1991.

130 GAY, Josep Victor. *Op. cit.*

131 RAHOLA D'ESPONA, Josep. «Després del primer de Març», *Punt Diari*, 23 de març de 1979, p. 4.

L'empatia era un dels punts forts del senador recentment escollit i això durant la campanya, com en el dia a dia, també va poder comprovar-se. «*És sorprenent com immediatament detecta persones de generacions distintes, entén els seus problemes. Crec que, en aquest sentit, serà molt útil com a polític a Girona. A més, porta tot el que és gironí molt a dins*» confirmava la seva dona.¹³² Així, Montserrat Estrada expressava clarament la seva seguretat amb la bona feina que desenvoluparia el seu marit des de la tribuna d'oradors, els despatxos o l'hemicicle, i és que «*estic segura que complirà amb els compromisos adquirits amb els electors amb la mateixa entrega que ha fet totes les altres coses a la seva vida*».¹³³

2.2 Per la democràcia i l'autogovern

Josep Rahola i Joan Casanelles eren els representants d'ERC en aquell Senat, on a partir del juny de 1980, s'hi afegí Víctor Torres —per designació autonòmica— també membre, a més, d'una de les nissagues lleidatanes de pes.¹³⁴ Fill d'Humbert Torres i germà del poeta Màrius, Torres estava temorós del que es trobaria a la meseta. «*A Madrid? Quin seria l'ambient del Senat i el tarannà dels senadors? Les meves aprensions es van esvaïr ben aviat. Acollit efusivament per Josep Rahola i Joan Casanelles*» relatava el de Ponent.¹³⁵

A la Cambra Alta, els senadors novells necessitaven un cert suport per iniciar el rodatge i conèixer allò que els reglaments interns no concreten. Aquest paper, per Rahola, el desenvolupà un component dels socialistes catalans que acabaria sent ministre de Sanitat. «*Ernest Lluch va ser el meu mestre al Senat, una molt bona persona*».¹³⁶ Això no volia dir, tanmateix, que compartissin els posicionaments polítics, ans el contrari, «*teníem clares diferències ideològiques però va ensenyar-*

132 GAY, Josep Victor. *Op. cit.*

133 *Ibidem.*

134 De Víctor Torres, pot consultar-se *Víctor Torres. 1915-2011*.

135 TORRES, Víctor. *Memòries polítiques i familiars*, p. 353.

136 RAHOLA D'ESPONA, Josep. Entrevista amb l'autor. Fortià-nell, 30 de juny de 2012.

Girona, 9 de febrer de 1980

Consell Nacional d'Esquerra, celebrat a la Fontana d'Or. D'esquerra a dreta: Josep Rahola, Josep Maria Poblet, Rossend Audet, Heribert Barrera, Josep Lluís Alonso i Jaume Auqué.

FRE

me la tasca parlamentària».¹³⁷ En definitiva, «l'Ernest Lluch em va introduir políticament i em va alligonar de com funcionaven les coses per Madrid».¹³⁸

Aquesta bona entesa inicial amb les esquerres catalanes va propiciar que ERC i el PSC arribessin a un acord de cara a les municipals d'aquell mateix 1979, amb un suport mutu en aquelles poblacions on no es presentessin candidatures d'ambdós partits, recomanant així, el vot a l'altre. Seria el cas de Josep Rahola, que demanaria, en una carta als mitjans de comunicació, el suport dels votants d'Esquerra al candidat socialista a l'alcaldia de Girona.¹³⁹ Per a l'anècdota quedarà el fet que la carta corresponent que havia d'escriure el PSC donant suport als candidats d'ERC a les poblacions on els socialistes no es presentaven no va arribar a publicar-se en algun diari; i davant de la sorpresa republicana, des del rotatiu s'assegurà que no havien rebut cap comunicat socialista.

Les seves intervencions com a senador s'extengueren en temes, sobretot gironins, que caldria destacar, encara que sigui breument: des del volgut impuls universitari, a l'esperada resolució de les demandes pageses, la millora de les condicions dels treballadors o la prioritat en les inversions a la demarcació. A més, la qüestió nacional tampoc passaria desapercibuda.

Josep Rahola té molt interioritzats els valors del camp, dels que treballen la terra. Des de la política s'esforçà per portar la veu dels sacrificats llauradors i defensà els seus drets. En el debat del projecte de Llei de l'estatut de l'explotació familiar agrària i dels agricultors joves, desgrana el seu posicionament al respecte. I és que «estem acostumats en aquest país que el pagès treballi en hores extraordinàries, igual que a la indústria o al comerç però sense una compensació adequada [...] Hem de donar-los el suficient per tal que puguin viure dignament».¹⁴⁰

137 *Ibidem*.

138 GENÍS, Narcís. «L'entrevista. Josep Rahola», *El Punt*, 30 d'agost de 2009, p. 8-9.

139 RAHLOLA D'ESPONA, Josep. «ERC dona suport als socialistes», *Punt Diari*, 1 d'abril de 1979, p. 4.

140 *Diario de Sesiones del Senado*, núm. 124, 10 de novembre de 1981, p. 6.221.

Des de la tribuna d'oradors, el senador Rahola defensa amb realisme la problemàtica agrària davant de les propostes especulatives del sòl rústic. «El terreny agrícola que es perd no es pot recuperar. El nostre país és un país que una de les seves riqueses és l'agricultura. Si perdem el terreny agrícola, perdem les nostres riqueses. Però el pitjor de tot és que el motiu d'aquesta pèrdua sigui, precisament, una qüestió especulativa».¹⁴¹ En el moment en què el món empresarial s'inclinava —a la dècada dels 1980, però que després continuaria en augment al llarg dels 1990— per transformar terrenys cultivats per dedicar-los a la construcció de noves àrees urbanes, «Josep Rahola indicarà la seva voluntat d'actuar a favor de l'agricultura, sobretot des del vessant de la protecció de les terres per evitar-ne la necessitat de vendre-les per fer-ne urbanitzacions».¹⁴²

El suport al món agrícola va ser constant i no només parlamentari sinó també a peu de carrer. El juliol de 1979, sense anar més lluny, Rahola va participar, juntament amb els membres de la Unió de Pagesos, en una jornada de lluita per protestar contra la sobtada i exorbitant pujada del gasoil agrícola d'un 106%. Tallaren el trànsit de la carretera Nacional II a l'altura de Borrassà i, sorpresos, van veure com arribava tota una companyia de la Guàrdia Civil, equipada amb material antiavalots. Rahola va haver d'intervenir quan la policia militaritzada va començar a actuar repartint cops indiscriminadament als pagesos congregats. El senador aconseguí que el governador civil els rebés i entregarli en mà una carta on exposaven la problemàtica del preu del combustible.¹⁴³

I si el gironí tenia clara la seva posició respecte la pagesia, també entenia que era necessària una política global de reactivació econòmica que fes disminuir les xifres d'atur i que frenés l'elevada inflació. Raho-

141 *Diario de Sesiones del Senado*, núm. 85, 3 de desembre de 1980, p. 4.348.

142 TESTART i GURÍ, Albert. «L'Empordà Republicà, 1978-1979: la difícil construcció d'una esquerra nacional durant la transició», *Gazeta*, 2, 2010, p. 205.

143 «Els pagesos volen solucions ràpides», *Punt Diari*, 28 de juliol de 1979, p. 10.

Girona, 18 de març de 1980

Al Teatre Municipal se celebrà el míting central a les comarques gironines de la campanya electoral al Parlament. D'esquerra a dreta: Joan Hortalà, Josep Pi-Sunyer, Josep Rahola, Francesc Dalmau, Joaquim Jubert i Marçal Casanovas.

SERGIO BIONDI / AMG-CRDI- FONS EL PUNT

la, pel que fa a les relacions laborals, estava convençut que calien mesures reals per incentivar la contractació, la realització personal dels treballadors i la incorporació dels joves al mercat laboral. La crisi mundial del petroli del 1973, derivada del conflicte arabo-israelià, es feia notar a l'Estat espanyol. La problemàtica econòmica era prou seriosa per dedicar-s'hi a fons, ja que, com afirmava, «*l'atur no es resol amb una llei*». ¹⁴⁴ Aquestes paraules no eren simple especulació, tants anys a l'empresa privada li havien aportat un coneixement consistent del tema. Ell mateix reconeixia, en una sessió econòmica a la Cambra alta sobre la qüestió, que «*avui parlo amb una veu més alta que mai, perquè aquest món del Treball és el meu, és el món en el qual he viscut durant tots els anys de la meva vida*». ¹⁴⁵

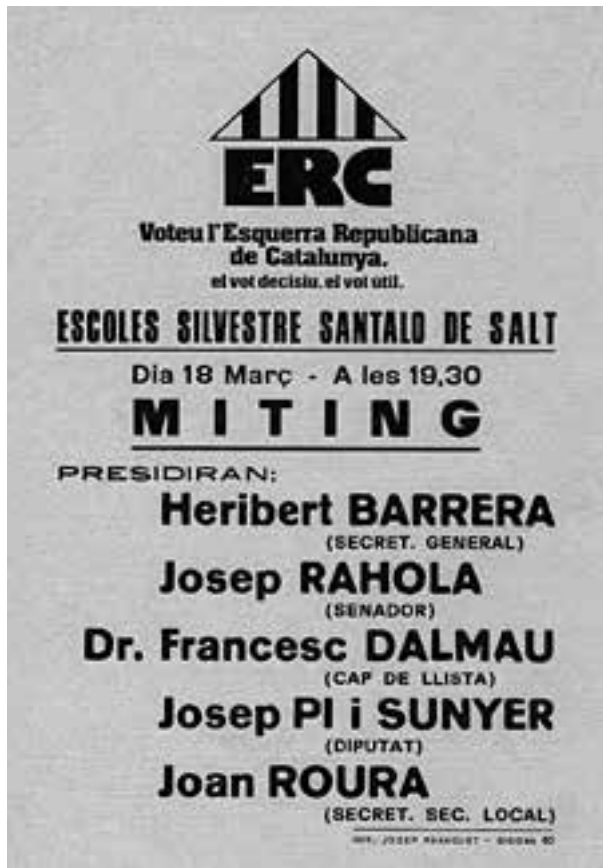
I un dels vectors importants, a mitjà termini, per reactivar el món econòmic de les comarques gironines, les seves, passava per una educació universitària territorialitzada que aportés nous professionals als diferents sectors. En l'àmbit universitari, i com a antecedents del que avui és la Universitat de Girona, la UdG, Rahola, juntament amb diputats i senadors socialistes, va enviar una carta adreçada al ministre d'Universitats i Investigació reclamant l'aprovació per part del Consell de Ministres de la normalització del Col·legi Universitari. ¹⁴⁶

Prenia transcendència, pel context econòmic, el model que es volia seguir de cara a cercar solucions a la greu situació de llavors. Pel que fa a les inversions al territori, vinculant-ho també amb el suport manifest de Josep Rahola amb un sector primari sempre en crisi i intuïnt els perills d'un model basat únicament en el sol i la platja, opinava que «*si el 50% de les inversions que s'han fet a la indústria turística s'haguessin dirigit a l'agricultura i la indústria, avui podríem fer front a la*

144 «Rechazados el veto y las enmiendas a la totalidad», *La Vanguardia*, 24 de juliol de 1980, p. 9.

145 *Diario de Sesiones del Senado*, núm. 67, 23 de juliol de 1980, p. 3.277.

146 «Normalització del Col·legi Universitari», *Punt Diari*, 20 de maig de 1979, p. 5.

Salt, 18 de març de 1980

Octaveta anunciant un míting de la campanya electoral al Parlament de Catalunya.
JRR

La Vajol, 4 d'octubre de 1980

Inauguració d'una exposició sobre cartografia de Catalunya, en el marc de la segona Trobada d'Agermanament a la Vajol, en homenatge al president Lluís Companys.

D'esquerra a dreta: Julià Pinart, x, Josep Rahola i Jaume Fortuny.

JOSEP MARIA BERNILS I VOZMEDIANO / AMG-CRDI-FONS DIARI DE GIRONA

*crisi econòmica en la que ens trobem».*¹⁴⁷ I si l'àmbit industrial, que coneixia bé, podia ser una sortida, defensava com ningú el finançament de sectors estratègics: la investigació científica, tecnològica i de desenvolupament tècnic. «Sóc més tècnic que legalista», confessava en una de les seves intervencions tot mostrant que primer calia fixar cap a on calia anar i després ja es traduiria això en les lleis.¹⁴⁸

Rahola manifestava que calia donar suport als sectors punters que podien aportar valor afegit. «*El que vull exposar en el Senat és el problema greu que vivim els que pertanyem a la part científica i a la investigació. Recordo que de petit (no era petit, és que han passat molts anys) acabada la carrera, volia dedicar-me a la investigació i ho vaig deixar córrer perquè no hi havia forma de viure-hi*».¹⁴⁹ Calia, per tant, garantir l'impuls de la investigació, sent conscient que tot allò que s'hi destinés, després revertiria de nou. No podia improvisar-se, però Rahola diagnosticava que «*cal crear centres d'investigació i cal estimular les empreses, que no han sabut crear aquesta tecnologia, a que l'hagin de crear*».¹⁵⁰

En els debats parlamentaris sobre la matèria, Rahola insistia en la modernització empresarial, en els nous àmbits que caldria incentivar i en l'aposta per desenvolupar una economia equilibrada. Així, destacava que «*el tema sobre la investigació tecnològica i sobre la tecnologia és un tema candent i importantíssim per a nosaltres, doncs en aquest moment el món es troba en una autèntica revolució tecnològica, una revolució que és tan important com la que va suposar la invenció de la màquina d'imprimir o el llenguatge escrit*».¹⁵¹ Seguint aquesta argumentació, Rahola explicava a la resta de grups del Senat que «*tenim un problema no només*

d'investigació, sinó també de fuga de cervells. És a dir, les nostres intel·ligències se'n van fora i també hem de buscar els motius del perquè [...] tenim persones extraordinàries que estan treballant en les tecnologies punta i, tanmateix, no tornen, perquè saben que si tornen aquí no tindrien els mitjans ni els diners suficients per a poder desenvolupar les seves investigacions».¹⁵²

Si per forjar una economia competitiva i social alhora, que permetés l'enfortiment de sectors estratègics, era de vital importància un centre universitari territorial i un suport a la modernització empresarial, les comunicacions no podien fallar. Rahola era crític amb el transport i la seva eficiència, «*un país no pot funcionar si no té bones comunicacions, si no té bons transports [...] però és que, a més, tenim el problema del transport per ferrocarril. La RENFE, que porta anys i anys d'un retard extraordinari*».¹⁵³

Els temes econòmics i laborals, molt necessaris en aquell context, eren la seva especialitat. I si les seves propostes constructives en el terreny dels emprenedors i el seu compromís amb la pagesia era important, també ho era la seva defensa del desenvolupament autonòmic i la millora de l'autogovern. L'Estatut d'Autonomia de Catalunya, l'Estatut de Sau, s'havia aprovat en referèndum el 1979 i calia desplegar-ne les competències. Rahola, tanmateix, critica l'estat des d'una visió genèrica i el resultat, fins llavors, de la transició: «*Estem en una democràcia que no és democràcia, sinó que és una falsa democràcia, però nosaltres —en això lloo a tots els que estem lluitant per tal que s'introdueixi i s'estableixi de manera definitiva la democràcia— hem de reconèixer que encara no estem en democràcia i que el govern que governa autènticament a Espanya és una oligarquia que de la Mesta ha passat a financera*».¹⁵⁴ I en aquest estat que havia de caminar cap a la democràcia és quan, per Rahola, «*ara, aprofitant les ambigüitats que la Constitució conté, s'estructura un Estat centralista, començant primordialment*

147 GENÍS, Narcís. «L'estatut té molt poc d'autonomia.», *Punt Diari*, 4 d'octubre de 1979, p. 8.

148 *Diario de Sesiones del Senado*, núm. 54, 6 de maig de 1980, p. 2.461.

149 *Ibidem*.

150 *Diario de Sesiones del Senado*, núm. 36, 19 de desembre de 1979, p. 1.574.

151 *Diario de Sesiones del Senado*, núm. 107, 27 de maig de 1981, p. 5.420.

152 *Ibidem*, p. 5.421.

153 *Diario de Sesiones del Senado*, núm. 90, 19 de desembre de 1980, p. 4.569.

154 *Diario de Sesiones del Senado*, núm. 143, 4 de març de 1982, p. 7.176.

La Bisbal d'Empordà, 5 d'octubre de 1980

Ofrena floral al monument als màrtirs federals empordanesos que s'enfrontaren en el «foc de la Bisbal» a l'exèrcit espanyol l'octubre de 1869. D'esquerra a dreta: Josep Roura, Heribert Barrera, Josep Rahola, Pere Salamó i Josep Adarnius.

ENRIC MATARRODONA / ACAE-FONS HORA NOVA

per la part econòmica i financera, doncs sense aquesta no existeixen autonomies possibles».¹⁵⁵

La guerra de banderes també hi va ser present quan la Comissió de Presidència i Ordenació General de l'Administració Pública, va tramitar per procediment d'urgència la llei per la que es regulava l'ús de la bandera de l'Estat espanyol i el de les altres banderes i ensenyes. Rahola defensa que en els actes organitzats per organismes de tipus autonòmic només calgui la presència de la bandera pròpia, sense que hi hagi la necessitat d'afegir-hi, a més, el símbol estatal. «*La meua idea i el meu concepte és que cal posar el símbol només d'aquella entitat o d'aquella comunitat*». Aquest, esmenta, no seria el primer cas, ja que «*A Alemanya, per exemple, els land posen només la bandera del land en els organismes o en els actes de cada land, i a Canadà posen la bandera de Quebec, només la bandera de Quebec, quan es tracta de qüestions referents al Quebec*».¹⁵⁶

Tot aquest seguit de mocions, propostes i esmenes li ofereixen un bagatge considerable d'experiència parlamentària durant les sessions de la primera legislatura, en plena majoria absoluta de la UCD, i per tant, sense capacitat real de poder executar els seus propòsits. Això sí, incidint sempre que era possible. Aquesta circumstància queda reflectida a l'hora de fer un retrat de l'enginyer. Escriuen, que «*el senador Rahola és un personatge d'apariència tímida, que ha treballat amb silenciosa eficàcia a favor de diverses iniciatives que se li han plantejat. Era conscient de les possibilitats limitades que podia exercir en un Senat amb majoria absoluta centrista*».¹⁵⁷

2.3 Per dret de conquesta

El que més es recorda d'aquests primers anys, de la seva primera legislatura com a senador, era el seu ferm

compromís nacional. Però llavors, a diferència d'ara, l'independentisme era un posicionament que en el cas català s'acostumava a associar, només, a formacions revolucionàries extraparlamentàries, amb presència a carrers i places, però sense altaveus mediàtics potents, i menys al Senat o al Congrés espanyols.¹⁵⁸ A la Carrera de San Jerónimo, per aquelles dates, un discurs clarament rupturista amb l'Estat espanyol només formava part de l'ideari de l'esquerra abertzale basca i el seu braç polític, Herri Batasuna —amb tres diputats al Congrés de 1979— i en certa manera del diputat d'Euzkadiko Eskerra, formació que acabaria absorbida pels socialistes bascos.

A Catalunya, l'estela independentista la portaven —a més d'alguns partits històrics i grupuscles de major o menor pes— aquells sectors que, escindint-se del Front Nacional de Catalunya a finals dels seixanta, crearien el Partit Socialista d'Alliberament Nacional. A partir d'aquesta matriu i d'escissions i confluències posteriors (PSAN-P, NE, BEAN, MDT...), s'anà articulant l'espai de l'esquerra independentista. Sense resultats electorals remarcables, aquest independentisme combatiu aniria formant noves generacions de joves militants que d'una banda enfortirien el moviment i, de l'altra, ajudarien —a l'entrar-hi— a clarificar el discurs de formacions parlamentàries. Més enllà de l'articulació en aquestes sigles, no cal dir que el sentiment independentista també era present en un cercle més ampli, potser d'una manera no tan definida o explícita.

Josep Rahola, que sempre ha estat ferm en qüestions de país, serà recordat per una de les seves afirmacions nacionals. I és que la formulació verbal dels seus pensaments respecte Catalunya va portar cua en uns inicis dels 1980 on la moderació i el camí autonòmic eren els predominants. És el cas del «*sóc català i em sento català i sóc només català; però ens han fet espanyols per dret de conquesta*» que afirmà en un acte del

155 *Diario de Sesiones del Senado*, núm. 141, 2 de març de 1982, p. 7.082.

156 *Diario de Sesiones del Senado*, núm. 117, 23 de setembre de 1981, p. 5.897.

157 GAY, Josep Víctor. «Retrats. Josep Rahola d'Espona», *Los Sitios de Girona*, 25 de setembre de 1982, p. 6.

158 Una aproximació a l'independentisme del moment pot trobar-se a RUBIRALTA, Fermí. *Una història de l'independentisme polític català. De Francesc Macià a Josep-Lluís Carod-Revira*; RENYER ALIMBAU, Jaume. *Catalunya, qüestió d'Estat. Vint-i-cinc anys d'independentisme català (1968-1993)*; BAS-SA, David; BENÍTEZ, Carles; CASTELLANOS, Carles i SOLER, Raimon. *L'independentisme català (1979-1994)*.

La Vajol, 5 d'octubre de 1980

Segona Trobada d'Agermanament en homenatge al president Lluís Companys.

D'esquerra a dreta: Concepció Ferrer, Heribert Barrera, Miquel Giralt, Josep Rahola i Esteve Albert.

FRE

partit a Cassà de la Selva, el 15 de juny de 1980. La crònica periodística donà fe que aquell diumenge al matí, a la biblioteca de la població, Rahola «es considerà català per damunt de cap altra nacionalitat i recordà el decret de Felip V que ens va arrabassar la catalanitat convertint-nos en vassalls del regne de Castella».¹⁵⁹

L'endemà, les afirmacions del senador van rebre resposta per part de Jaume Ramon i Soler que en aquells moments era cap del Gabinet d'Estudis, vinculat a la Secretaria de Formació de la Gestora de Centristes de Catalunya-UCD a Girona. Ramon i Soler, qüestionava que algú que se sentís «català per damunt de cap altre nacionalitat» pogués ser membre de la Cambra del Senat de l'Estat espanyol. Ho feia, a més, erigint-se com a membre d'un partit que tenia «molt clar que Catalunya com a nacionalitat forma part de ple dret de l'Estat espanyol».¹⁶⁰

El debat estava obert. Rahola es reafirmà en les seves paraules, després que el dirigent centrista les qüestionés, tot reconeixent que «el que vaig dir és una veritat com un temple».¹⁶¹ Argumentava, a més, que «el Decret de Nova Planta ho diu ben clar, passem per dret de conquesta a dependre de l'administració castellana. Per un motiu similar, ara hi ha catalans que són francesos. Si no haguéssim perdut tantes batalles ara seríem en situació com els portuguesos, o és que els portuguesos també són espanyols?» preguntava amb ironia pedagògica.¹⁶² En referència a la seva participació al Senat, Rahola deixava ben clar que «des de la cambra del Senat, dins d'aquesta organització, lluito per les llibertats de Catalunya».¹⁶³

La qüestió no quedà aquí. El senador socialista independent gironí Francesc Ferrer i Gironès, que compartia grup parlamentari amb ell, li donà el seu suport tot emfasitzant que «jo no sé si el que ha contestat per

UCD-CC és de la branca de la democràcia cristiana o dels azules, però voldria aclarir que el senador Rahola és efectivament espanyol per dret de conquesta, tal com deixa ben entès el Decret de Nova Planta».¹⁶⁴ Per la seva banda, el diputat d'ERC al Parlament de Catalunya Marçal Casanovas se sumaria públicament al senador Rahola i destacaria que «jo també em sento espanyol per dret de conquesta».¹⁶⁵ La resposta de Ramon i Soler, de Centristes de Catalunya, va ser titllar Casanovas de «nostàlgic» i va considerar que el seguit de declaracions era el símptoma «d'un independentisme latent en el tarannà d'ERC», com si això fos una sorpresa en el partit de Macià i Companys.¹⁶⁶

El partit, no cal dir-ho, també li donà suport, i així ho expressà l'històric dirigent Josep Maria Poblet a *La Humanitat*, l'òrgan comunicatiu de la formació, quan adreçant-se al polític centrista deia que «ERC es fa seves les declaracions dels amics Rahola i Casanovas [...] que ens enorgullim de la nostra conducta [...] una actitud que ara els fets l'abonen».¹⁶⁷ Un parell de setmanes després, la polèmica finalitzà amb un llarg article de Narcís Pujol de la Huerta al *Punt Diari* on conclouïa tot un sincer i ordenat fil d'arguments especificant que «estic molt agraït al senador Rahola, tots hem d'estar-ho, les seves declaracions han estat un toc a sometent, desvetllant consciències, mobilitzant voluntats, i d'una manera senzilla, dient simplement la veritat».¹⁶⁸

2.4 Coherència davant la LOHPA

En ple desenvolupament del marc autonòmic que s'havia iniciat tot just un parell d'anys enrere i quan, de

159 C., J. Carles. «Ens han fet espanyols per dret de conquesta», *Punt Diari*, 18 de juny de 1980, p. 3.

160 «Demanen explicacions al senador Rahola», *Punt Diari*, 20 de juny de 1980, p. 5.

161 «Josep Rahola: "El que vaig dir és una veritat com un temple"», *Punt Diari*, 21 de juny de 1980, p. 5.

162 *Ibidem*.

163 *Ibidem*.

164 «Josep Rahola: «El que vaig dir és una veritat com un temple»», *Punt Diari*, 21 de juny de 1980, p. 5. Per aprofundir en el pensament del també senador gironí Ferrer i Gironès vegis *Francesc Ferrer i Gironès. Un patriota al servei d'un poble*.

165 «"Jo també em sento espanyol per dret de conquesta"», *Punt Diari*, 27 de juny de 1980, p. 20.

166 «"Marçal Casanovas és un nostàlgic"», *Punt Diari*, 29 de juny de 1980, p. 3.

167 POBLET, Josep Maria. «Posar brosses al beure», *La Humanitat*, 3a època, núm. 33, 15 de juliol de 1980, p. 2.

168 PUJOL DE LA HUERTA, Narcís. «Arran de les declaracions del senador Josep Rahola», *Punt Diari*, 20 de juliol de 1980, p. 16.

Ripoll, 22 de març de 1981

Esquerra commemorà el 50è aniversari de la seva fundació amb una jornada a Ripoll, bressol de Catalunya. Al matí celebrà un míting al Cinema Comtal. D'esquerra a dreta: x, Francesc Subirà, Francesc Dalmau, Marçal Casanovas, Heribert Barrera, Víctor Torres, Josep Rahola, Francesc Vicens, Jordi Rull, Joan Garcia i Castellet, x, Maria Dolors Tresserras i Albert Freixa.
CODOLÀ / AMG-CRDI-FONS EL PUNT

fet, el País Valencià i les Illes encara no havien pogut promulgar el seu estatut, la mentalitat re-centralitzadora de l'estat tornava a posar-se sobre la taula. Després de la dimissió d'Adolfo Suárez, coincidint amb la sessió d'investidura de Leopoldo Calvo-Sotelo, el soroll de sabres apareixia a l'estrada. Era l'intent de cop d'estat del 23-F. Poc després, un acord entre la UCD i el PSOE promovia el que havia de ser la Llei Orgànica d'Harmonització del Procés Autonòmic (LOHPA) també coneguda com a LOAPA per les seves sigles en espanyol.

La LOHPA podia significar una nova disminució del marc d'autogovern que s'havia aconseguit amb l'Estatut d'Autonomia, que llavors feia les seves primeres passes, amb nombrosos traspassos de competències pendants. De fet, Rahola ja veia insuficient el marc estatutari existent. «*Veritablement en té molt poc d'autonomia. Autonomia no vol dir poder decisiu. Però tal com ha quedat aquest Estatut amb molt poques coses nosaltres podem decidir. La paraula autonomia està molt restringida, amb uns valors molt minsos*».¹⁶⁹ «*Els catalans hem de donar sempre les gràcies de tot el que ens tornin o ens atorguin, encara que sigui un os esquifit i migrat com l'Estatut d'Autonomia; si no ho fem, correm el risc que ens prenguin l'os*» deia amb ironia punyent Rahola.¹⁷⁰

Rahola mai havia estat del tot convençut del vot afirmatiu a l'Estatut de Sau, tot i que el promogué de cara al referèndum de ratificació, entenent que era un instrument necessari tot i la reduïda capacitat que aportava a la pròpia decisió del país i les seves institucions. El seu relat era crític, opinava que «*els partits coadjuvadors en el governament d'Espanya van proposar i aprovar a Sau, sense defensar amb convicció i energia els drets i aspiracions dels catalans, pensant més en Espanya que en Catalunya, un estatut d'autonomia col·laboracionista, insuficient, inconcret, minso, incomparable amb el dels bascos*».¹⁷¹

169 GENÍS, Narcís. «L'estatut té molt poc d'autonomia», *Punt Diari*, 4 d'octubre de 1979, p. 8.

170 RAHOLA D'ESPONA, Josep. «Saber per què es fa», *Punt Diari*, 14 de maig de 1987, p. 5.

171 RAHOLA D'ESPONA, Josep. «Els catalans hem de sacrificar la nostra nació?», *El Punt*, 14 de juliol de 1993, p. 10.

Tot i els condicionants, Rahola havia estat favorable al vot positiu en el referèndum ja que «*crec que s'ha de votar sí majoritàriament, això és molt important perquè així ens dóna la possibilitat de dirigir i administrar una sèrie de serveis, que pot ser origen d'una estructura social més pròpia del sentiment català*».¹⁷² Rahola és conscient que les aspiracions dels seus no es limiten a un marc estatutari, com acabarien tenint les disset comunitats autònomes de l'Estat, la major part d'elles, sense una tradició anterior que ho justificués. «*Per què diem sí a un estatut que no és el que volem? Simplement perquè ens permet preparar-nos per autogovernar-nos*».¹⁷³ Per Rahola, calia tenir present que «*de governar, com totes les coses se n'aprèn fent-ho i els catalans fa temps que lluitem i no governem, per tant hem d'aprendre a fer-ho*».¹⁷⁴

L'Estatut era una eina, un instrument els resultats del qual variarien segons la capacitat que tingués la Generalitat d'aprofundir-hi i d'aprofitar-lo en tots els àmbits. Rahola, en aquells moments, expressava que «*tinc fe en Catalunya, tinc fe en el nostre poble i crec que, tot i les grans dificultats, aconseguirem treure el màxim partit d'aquest Estatut tan petit i tan retallat*».¹⁷⁵ Per sintetitzar-ho, «*els parlamentaris d'ERC són molt crítics amb el text definitiu, però hi voten a favor*».¹⁷⁶

Podia acceptar-se un Estatut menys ambiciós i més limitat del desitjat, però una nova onada d'oposició a descentralitzar l'Estat era tota una altra cosa. Rahola ja va votar en contra de la necessitat de dictar una llei d'harmonització de les autonomies quan aquesta es discutí al Senat. Així, el seu va ser un dels quatre vots negatius provinents de Catalunya que tingué la proposta centralitzadora, juntament amb els de Víctor Torres, Joan Casanelles i Francesc Ferrer i Gironès. Els altres senadors gironins —Sobrequès i Casa-

172 GENÍS, Narcís. *Op. cit.*

173 RAHOLA D'ESPONA, Josep. «La lluita continua», *Punt Diari*, 23 d'octubre de 1979, p. 3.

174 *Ibidem.*

175 BOUSO MARES, F. «Senador Rahola a Los Sitios», *Los Sitios de Gerona*, 22 d'abril de 1980, p. 3.

176 LUCAS, Manel. *ERC. La llarga marxa: 1977-2004. De la il·legalitat al govern*, p. 96.

Ripoll, 22 de març de 1981

En el marc de la commemoració del 50è aniversari de la fundació d'Esquerra, la direcció del partit ofrenà a l'Ajuntament una senyera de 32 metres quadrats que des del mateix dia onejà a la torre del Monestir de Ripoll. D'esquerra a dreta diversos membres de l'ajuntament ripollès i de la direcció d'Esquerra: Gonçal Cutrina, Pere Catena, Francesc Dalmau, Víctor Torres, Heribert Barrera, Pere Jordi Piella —alcalde de Ripoll—, Francesc Vicens, Josep Rahola, Francesc Subirà, Jaume Serra, Eudald Castells, Miquel Viñas i Ricard Traver.

CODOLÀ / AMG-CRDI-FONS EL PUNT

demont— optaren per l'abstenció en aquella primera proposició.¹⁷⁷

No cal dir que no prosperaren les propostes de veto posteriors contra el text definitiu de la LOHPA. Propostes utòpiques, per minoritàries en nombre dins del Senat. Aquestes remarques, que serien refusades, foren presentades per Josep Rahola juntament amb Jaume Casademont, Mitxel Unzueta, Pere Portabella, Víctor Torres, Josep Benet i Joan Casanelles.¹⁷⁸ A Rahola el marcà el fet que hi hagué senadors catalans que no només no varen votar en contra de la llei sinó que, fins i tot, hi varen votar a favor. Víctor Torres lamentava que «*la nostra actitud només fou compartida pels senadors de CiU, els nacionalistes bascos i els catalans Benet i Portabella*». ¹⁷⁹ Finalment, sense modificacions al text que sortí del Congrés, el Senat aprovaria la llei per 84 vots a favor i 13 en contra, entre els que es comptava el de Josep Rahola.¹⁸⁰ Víctor Torres feia èmfasi en què «*els senadors d'ERC hem votat sistemàticament en contra de tots els textos que constitueixen, al nostre judici, una clara agressió a l'autonomia catalana, alhora que els socialistes hi votaven a favor o, en el millor dels casos, s'abstenien*». ¹⁸¹

Josep Rahola no s'estava de remarcar amb la contundència que el caracteritza que «*els que formen el front centralista pretenen que hem arribat fins i tot més enllà dels poders que hem de tenir els anomenats ens autonòmics. Em refereixo a tots els que varen votar a favor de la llei d'harmonització [...] havien d'haver votat en contra [...] si no hi estaven d'acord que haguessin votat no. La resta és fer polítiques hipòcrites*». ¹⁸²

177 «Rahola i Ferrer varen dir no a la llei d'harmonització autonòmica», *Punt Diari*, 2 d'abril de 1981, p. 3.

178 «Pleno del Senado: las siete propuestas de veto contra la LOAPA fueron rechazadas», *La Vanguardia*, 28 de juliol de 1982, p. 8.

179 TORRES, Víctor. «Crònica del Senat», *La Humanitat*, 3a època, núm. 60, setembre de 1982, p. 5.

180 «La LOAPA, aprobada por las Cortes», *La Vanguardia*, 30 de juliol de 1982, p. 8.

181 TORRES, Víctor. «ERC al Senat», *La Humanitat*, 3a època, núm. 56, maig de 1982, p. 7.

182 RAHOLA D'ESPONA, Josep. «Ens prenen el pèl i els diners», *Punt Diari*, 2 de setembre de 1981, p. 14.

El debat de la LOHPA va donar lloc també per a l'anècdota, en aquest cas narrada per Víctor Torres i on Rahola n'és el protagonista.¹⁸³ Torres explica que en una ocasió quan arribaven al final dels debats a la Cambra Alta, en unes sessions maratonianes que podien allargar-se fins ben entrada la nit, i havent-se repartit entre ambdós la defensa de la gran quantitat d'esmenes que havien presentat «*tocà el torn a Rahola per justificar una esmena al Títol V referent, si no recordo malament, al règim de funcionaris en les comunitats autònomes. Aquest bon amic es dirigí cap a la tribuna d'oradors lentament [...] pujà els esglaons de la tribuna, mirà el rellotge i digué: «Senyor President, senyories, a aquestes hores de la nit i a aquestes alçades del debat, vaig a intentar parlar en llengua castellana!*». ¹⁸⁴ Prossegueix Torres que «*els senadors presents acolliren amb una benevolent rialla aquella confessió de Rahola, ben reveladora de l'esforç que calia fer per lluitar a la vegada contra la son, l'explicació d'un tema àrid i les dificultats suplementàries d'haver-se d'expressar en un idioma que no és el teu*». ¹⁸⁵

Més enllà de l'anècdota, Josep Rahola va distingir-se en aquells debats al voltant del model d'estat que havia de sorgir de la Transició, de la interpretació del marc constitucional i dels diversos Estatuts de les comunitats. Rahola era conscient que la LOHPA suposa-

183 L'anècdota queda reflectida al *Diario de Sesiones del Senado*, núm. 170, 28 de juliol de 1982, p.8.521. En referència a la transparència del senador Rahola, al seu torn, el també senador Portabella digué: «*Crec que el senyor Rahola ha aconseguit expressar alguna cosa que és més important que una correcta pronunciació o la facilitat en l'ús d'un idioma que li és aliè; ha expressat idees molt clares sobre el tema*». *Diario de Sesiones del Senado*, núm. 170, 28 de juliol de 1982, p. 8.522. El mateix senador Rahola, en una altra sessió, reconeixia els fets des de la tribuna d'oradors en dir: «*moltes vegades he pujat a aquesta tribuna a parlar a SS.SS. i vull demanar-los disculpes perquè el meu castellà no és fluid ni fàcil, degut a que jo penso en català i faig una traducció instantània al castellà. De vegades, les paraules no venen ordenades de la mateixa forma i al català també li costa molt canviar l'ordre del seu pensament*», paraules recollides al *Diario de Sesiones del Senado*, núm. 142, 3 de març de 1982, p. 7.128.

184 TORRES, Víctor. *Memòries polítiques i familiars*, p. 355.

185 *Ibidem*.

Sant Feliu de Guíxols, 23 d'octubre de 1981

Retorn de les despulles del president Josep Irla des de l'exili, rebudes per les principals autoritats del país i de la ciutat. En primer pla: Josep Vicente, Jordi Pujol, Heribert Barrera i René-George Laurin, alcalde de Sant Rafèu, la vila provençal on era enterrat Irla. En segon terme: Jordi Casas-Salat, Josep Rahola, Arcadi Calzada, Miquel Coll i Alentorn i Ramon Trias Fargas.

AMSG

va un fre, un sostre competencial. És així com, sense ambigüitats, considerava que «aquesta Llei és una sarsuela en el sentit de barreja, de popurrí».¹⁸⁶ Amb veheència, el senador gironí expressava que «nosaltres, els nacionalistes, que ens anomenen partits nacionalistes, hem defensat tot el que hem pogut i hem intentat resoldre-ho amb tota sinceritat, encara que no compartiem les opinions; estem disposats a morir amb les botes posades davant aquesta majoria enorme que tenim al davant».¹⁸⁷

Rahola s'adonava que, amb la LOHPA, es feia marxa enrere a les promeses que al llarg de la Transició s'havien fet al voltant del respecte a la pluralitat nacional de l'estat. «El President del Govern la qualificà de Llei més important de la present legislatura. Tenia tota la raó. Després que sigui aprovada —que no ho dubto— haurà canviat en 180 graus el sentit de la marxa en el camí que estem fent de la construcció o reconstrucció de l'Estat. D'unes tendències federals, o cap a unes tendències autonomistes, passarem a una tendència ràpidament centralista i unitària i d'opressió a les nacionalitats (no dic nacions per acatament a la Constitució, però en la meua opinió nacions)».¹⁸⁸ Rahola és contundent quan afirma que «Un cop aprovada [la LOHPA] no hi haurà hagut ruptura després del franquisme, sinó ni canvi, que és el que el país necessitava i esperava».¹⁸⁹ I no deixa de ser-ho quan, amb referències històriques incloses, apunta que «el Decret de Felip V és el Decret més odiat de Catalunya, i jo li asseguro que després la LOHPA també serà la Llei més odiada de Catalunya, perquè té la mateixa finalitat».¹⁹⁰ Pel senador d'Esquerra, la LOHPA no deixa de ser un dels elements que mostren la falta d'entesa i comprensió de l'estat envers Catalunya. Un element més en un tot global que fa que qualsevol proposta legislativa de les Corts espanyoles sigui pensada des d'una òptica hispanocèntrica.

186 *Diario de Sesiones del Senado*, núm. 171, 29 de juliol de 1982, p. 8.578.

187 *Ibidem*.

188 *Diario de Sesiones del Senado*, núm. 169, 27 de juliol de 1982, p. 8.373.

189 *Ibidem*, p. 8.374.

190 *Ibidem*, p. 8.374.

Discutint legislació laboral, per exemple, Rahola incideix en què la llei que proposava el govern central és «com moltes de les que hem hagut d'aprovar, o s'han aprovat, que ignora o minimitza les facultats autonòmiques que ens donen els Estatuts. Això no té res d'estrany, doncs UCD accepta les autonomies, però no és una idea seva. És com quan nosaltres, els catalans, intentem tocar unes seguidillas o una jota i ens surt una sardana (Riures.) Evidentment, la música de les autonomies no és la de la UCD, ni la del Govern».¹⁹¹ Rahola evidenciava la dificultat de conviure sota un mateix ordenament. I així ho feia evident des de la tribuna d'oradors, en un intent pedagògic que no obtingué fruits.

«La Història de Catalunya no coincideix amb la de Castella, ni en els nostres orígens, ni en l'Edat Mitjana, ni res vam tenir a veure amb l'Imperi espanyol, que fou castellà per a la seva glòria; i el magnífic Segle d'Or del XVI i del XVII coincideix amb la decadència catalana. La mateixa Constitució reconeix que la llengua oficial de l'Estat espanyol és el castellà, perquè no existeix la llengua espanyola».¹⁹²

La qüestió lingüística era per a Rahola un dels milers d'exemples que demostrava aquesta falta d'acceptació de la pluralitat per part de l'estat.¹⁹³ El gironí cercava, amb una de les seves intervencions, que els senadors compreguessin l'existència d'un fet cultural i nacional distint al seu, dins dels límits territorials existents. Utilitzà, en aquest cas, un dels referents intel·lectuals espanyols per intentar-ho. «Unamuno va dir "La sang del meu esprit és la meua llengua i la meua Pàtria on ella ressona". És vàlid per a tots. Jo parlo català i la meua Pàtria és on ressona la meua llengua». Emfasitzant aquesta posició a favor de la llengua, Rahola, Sobrequés i Rafael Nadal preguntaren sobre el coneixement de llengua catalana pels professors que s'incorporaven al sistema estatal a Catalunya i aprofitaren per interessar-se «sobre les mesures que s'han adoptat per a què els professors d'Ensenyament Ge-

191 *Diario de Sesiones del Senado*, núm. 68, 24 de juliol de 1980, p. 3.366.

192 *Diario de Sesiones del Senado*, núm. 169, 27 de juliol de 1982, p. 8.375.

193 *Ibidem*.

Blanes, 28 de novembre de 1981

Commemoració del 50è aniversari de la fundació d'Esquerra Republicana de Catalunya, a la Casa del Poble. D'esquerra a dreta: Francesc Vicens, Albert Alay, Josep Rahola, Marçal Casanovas i Baptista Gallart.

ROMANÍ / AMG-CRDI-FONS DIARI DE GIRONA

neral Bàsic coneguim amb suficient rigor la llengua catalana» després del Decret del 23 de juny de 1979 i de la complementària ordre ministerial del 14 de setembre del mateix any en les que s'establí l'ensenyament de llengua catalana.¹⁹⁴ Era una qüestió d'interès i d'importància de país atès que «l'estat de diglosia que s'està produint a Catalunya és lamentable i injust. Amb una llengua que ha donat uns valors literaris i de tan elevat nivell. És per tots conegut que el nostre país és ja terra de poetes des dels seus orígens». Una terra de poetes, sí, però com afirma l'historiador Borja de Riquer, des de l'Estat, «han menyspreat la literatura catalana sempre».¹⁹⁵ I així, es pregunta, «¿Com és que un poeta com Ausiàs March [...] no és estudiat pels nois de fora de Catalunya i del País Valencià? És una actitud de menyspreu, una anècdota de moltes més».¹⁹⁶

2.5 Trencament del grup parlamentari: pas al Grup Mixt

Les diferents posicions entre els membres de l'esquerra catalana en referència a la LOHPA no van tardar a tenir conseqüències organitzatives al Senat. ERC no podia continuar compartint grup parlamentari amb el PSC quan xocaven en la seva posició en un punt tan transcendental de l'exercici polític com era el desenvolupament autonòmic. Rahola relatava aquell 1982 que «fins ara nosaltres ens sentíem molt a gust en aquest grup perquè, a part d'algunes dissidències sense gaire transcendència, sempre havíem pogut portar una política conjunta. Ara, però, la situació és diferent. Arran del debat de la LOAPA el senador català i socialista Joan Prats va ser l'encarregat de defensar la proposta a favor d'aquesta llei, que lesiona molt greument els interessos autonòmics de Catalunya».¹⁹⁷ La conse-

qüència que se'n derivava era raonada, «davant d'això, no era lògic ni normal que continuéssim en el mateix grup parlamentari, puix que les nostres diferències són pràcticament abismals».¹⁹⁸

El juliol de 1982 el Consell Nacional d'Esquerra demanava als seus senadors que deixessin el grup parlamentari conjunt amb el PSC. En aquesta decisió, hi tingué molt a veure, com hem dit, el fet que va ser justament un senador del PSC, el principal defensor de la LOHPA. El mateix Consell Nacional aprovava sense reserves la tasca feta pels seus senadors en contra de la LOHPA. El debat va «posar fi a les esperances que es podien tenir d'un canvi d'actitud dels Socialistes, a les reivindicacions Nacionals de Catalunya».¹⁹⁹ Des d'ERC entenien, a més, que continuar formant-ne part hauria estat un contrasentit evident i «representaria una manca de respecte envers els principis bàsics del nostre partit i els electors, que ens varen elegir per defensar els drets inalienables de la Nació Catalana».²⁰⁰

Juntament amb els altres senadors d'ERC, Rahola abandonaria el grup de la Nova Entesa per Catalunya, la Democràcia i el Socialisme per integrar-se al Grup Mixt, on ja hi havia altres senadors com Josep Benet i Pere Portabella, del PSUC. Els senadors del PSC, tanmateix, els acusaren d'electoralisme i de cercar protagonisme amb aquest gest. Rahola, tot i les crítiques que comportava una decisió com aquella, era plenament conscient de la seva necessitat i «entendem que la nostra actitud després del debat establert sobre la LOAPA no podia ser de cap més manera i per això hem sortit de Democràcia i Socialisme [...] El nacionalisme català i la LOAPA en particular entenem que és quelcom molt important i amb prou pes específic perquè deixem el grup».²⁰¹ No era una qüestió que hagués ge-

194 *Diario de Sesiones del Senado*, núm. 35, 18 de desembre de 1979, p. 1.490.

195 CASTILLO, David. «Els espanyols només ens accepten amb subordinació». *El Punt Avui*, 18 de juny de 2013.

196 *Ibidem*.

197 ROVIRA, Ramon. «Rahola: «La LOAPA perjudica greument l'Estatut català»», *Punt Diari*, 28 de juliol de 1982, p. 4.

198 *Ibidem*.

199 MARTÍNEZ i CASELLAS, Miquel. «El Consell Nacional d'Esquerra Republicana de Catalunya demana als senadors Joan Casanellas, Víctor Torres i Josep Rahola que deixin el Grup «Catalunya, Democràcia i Socialisme»», *Los Sitios de Girona*, 27 de juliol de 1982, p. 4.

200 *Ibidem*.

201 ROVIRA, Ramon. «Rahola: «La LOAPA perjudica greument l'Estatut català»», *Punt Diari*, 28 de juliol de 1982, p. 4.

Barcelona, 14 de març de 1982

Manifestació contra la LOHPA, al seu pas pel Passeig de Gràcia. La capçalera d'Esquerra estava formada, d'esquerra a dreta per: Josep Rahola, Emília Solà, Frederic Rahola, Heribert Barrera, Conxa Farré i Josep Fornas.

FJI

nerat cap debat dins de la formació republicana ja que «haviem de ser coherents amb la nostra línia política en defensa de Catalunya, i això és tot» remarca Albert Alay, dirigent aquells anys d'ERC.²⁰² El fet que fos precisament un senador del PSC el que abanderés la defensa legislativa de la LOAPA, va ser definitiu.²⁰³

Leopoldo Calvo-Sotelo anuncia sobtadament la dissolució de les Corts i, per tant, la convocatòria d'unes noves eleccions generals. A preguntes dels periodistes, Rahola considerava que «el govern de Calvo Sotelo cada dia estava més deteriorat. Era impossible la seva continuïtat, sobretot després de la greu crisi del seu partit i havia arribat el moment de prendre una decisió».²⁰⁴ Amb aquesta decisió del President del Govern espanyol, la legislatura que obria les seves portes el 1979 i en la que entrava a l'hemicicle el senador Rahola quedaria escurçada per uns mesos, i Rahola no esgotaria els quatre anys que les urnes havien validat. Eleccions anticipades que calia entendre per les dificultats reals de governar per part d'un partit, la UCD, amb nombroses dissensions internes. Malgrat l'entrada de l'Estat espanyol a l'OTAN, fet que podia mostrar Calvo-Sotelo com un èxit personal, els diversos sectors centristes es disputaven un poder que s'esmicolava davant l'auge socialista d'una banda, i els partidaris de l'AP de Manuel Fraga de l'altra.

Amb la fi de la legislatura, era moment per Rahola de mirar enrere i de fer balanç dels tres anys en els que havia estat una de les veus de l'esquerra catalana al Senat espanyol. Una veu contundent, dialogant i constructiva. Una veu, tanmateix, en un organisme de limitada utilitat, d'un pes relatiu. Rahola esperava que en un futur el paper de la Cambra Alta anés a més ja que «el Senat ha tingut una influència mínima encara que crec que ara en convertir-se en una Cambra de

*Representació Territorial, ja que s'aniran incorporant membres dels distints Parlaments, adquirirà una funció molt més important que fins ara no tenia com a càmera de segona lectura».*²⁰⁵ Sobre les possibilitats de repetir com a senador i aprofitar així l'experiència obtinguda, Rahola confirmava en aquell moment als mitjans que «no hem parlat encara del futur amb el partit, estic a la seva disposició per allò que decideixi, si creu convenient que em presenti a candidat».²⁰⁶

202 ALAY, Albert. *Vint anys perduts? Un recorregut per la política catalana des de la Transició*, p. 111.

203 «Esquerra Republicana abandona el pacto senatorial con los socialistas a consecuencia de la LOAPA», *La Vanguardia*, 27 de juliol de 1982, p. 17.

204 BOSCH, Jordi. «Los parlamentarios gerundenses, ante la disolución de las Cortes. Josep Rahola», *Los Sitios de Girona*, 28 d'agost de 1982, p. 12.

205 *Ibidem*.

206 *Ibidem*.

Girona, 28 de setembre de 1982

Mítting de les eleccions legislatives al pati dels rabins del Centre Isaac el Cec. D'esquerra a dreta:
Assumpta Roura, Lluís Racionero, Heribert Barrera, Francesc Vicens, Josep Rahola i Ignasi Sitjà.
PABLO GARCIA CORTÉS / AMG-CRDI-FONS DIARI DE GIRONA

Al Senat, de nou, defensant Catalunya (1982-1986)

3

3.1 La constància nacional

ERC va creure convenient que Josep Rahola repetís com a candidat gironí al Senat de cara a les eleccions d'octubre de 1982. Com descriu l'historiador Joan B. Culla, Esquerra preferia per aquells comicis «*una coalició anti-LO-APA el més àmplia possible, oberta a Nacionalistes d'Esquerra, potser fins i tot al PSUC. Però va haver d'acontentar-se amb una entesa bilateral ERC-CiU sota el rètol "Catalunya al Senat" i amb "la defensa de l'autonomia" per bandera*». ²⁰⁷

Així doncs, per part d'ERC, el nom escollit per anar en aquesta llista conjunta per la circumscripció de Girona va ser Josep Rahola, que ja tenia experiència legislativa. «*Al si de l'esquerra catalana fan indiscutible la seva presència en una candidatura*» afirma la premsa. ²⁰⁸ «[...] gràcies a aquesta fórmula, quatre republicans (Josep Pi-Sunyer i Cuberta per Barcelona, Josep Rahola i d'Espona per Girona, Anicet Casañas i Cladellas per Lleida, Antoni Nogués i Pàmies per Taragona) tenien possibilitats de conquerir un escó a la Cambra Alta» detalla Culla. ²⁰⁹ L'escriptor independent Lluís Racionero seria, per la seva banda, l'escollit per encapçalar la llista d'ERC al Congrés per les comarques gironines. En el procés d'elaboració de llistes i de tempteig de pactes i coalicions, s'havia especulat amb la possibilitat que Rahola encapçalés la llista al Congrés, si no s'aconseguia un acord ampli per al Senat. ²¹⁰

Rahola, pel que fa a les eleccions generals del 1982 i a la necessitat d'ERC de presentar-se al Senat juntament amb Convergència, exposava que «*tal com estan les coses, la lluita està a Madrid, desgraciadament. Per això és necessari que els catalans anem a Madrid i és precís que anem allí a defensar els nostres interessos i entenc que amb la configuració d'aquest front hi estarem d'acord*

207 CULLA, Joan B. *Esquerra Republicana de Catalunya 1931-2012. Una història política*, p. 227.

208 «Josep Rahola, l'històric d'Esquerra», *Punt Diari*, 8 de setembre de 1982, p. 4.

209 CULLA, Joan B. *Op. cit.*, p. 227.

210 BOSCH, Jordi. «Se negocia una candidatura para el Senado, auspiciada por CiU, ERC y Nacionalistes d'Esquerra», *Los Sitios de Girona*, 1 de setembre de 1982, p. 4.

Girona, 24 d'octubre de 1982

Mítinq central —al cinema Modern— de la campanya a les eleccions al Congrés i al Senat.

D'esquerra a dreta: Lluís Racionero, Heribert Barrera, Josep Rahola i Lleonci Hernández.

DANI DUCH / AMG-CRDI-FONS EL PUNT

tots els partits nacionalistes i que volem el millor per a Catalunya».²¹¹ Rahola era contrari a aquells que, des de l'independentisme militant, defensaven la no participació en comicis estatals perquè no hi hem d'anar a fer res a Madrid. Ell creia fermament que mentre es continués formant part de l'Estat «és important estar present [al Senat] perquè l'esperit nacionalista i d'esqueres que té el nostre partit ha de fer sentir la seva veu a la democràcia parlamentària espanyola. No poden ignorar-se les minories».²¹² I tot i que el Senat, com ja s'ha esmentat, no gaudia d'una capacitat de legislació política comparable amb el Congrés, el llavors candidat defensava que «el Senat ha de ser la Cambra de representació territorial. I aconseguir això forma part dels nostres objectius. Per això anem junts CiU i ERC».²¹³

«Ben Forts a Madrid!» va ser el lema escollit per la candidatura Catalunya al Senat. A Girona, juntament amb Josep Rahola, estava integrada per Narcís Oliveres d'UDC i Ramon Sala, de CDC.²¹⁴ Aquesta bona entesa venia donada pels fets esmentats de la legislatura anterior en la que els dos agents van trobar-se defensant el marc autonòmic enfront del centralisme. Així ho reconeix Rahola quan diu que «amb la resposta conjunta d'ERC i CiU contra la LOAPA, la relació dels republicans amb els convergents va millorar». Això no treia, tanmateix, que, com confessava Rahola, «nosaltres sempre vàiem la política de Pujol com de peix al cove i volíem que defensés més l'autonomia».²¹⁵

Aquell 1982 del «cambio», Felipe González era escollit per àmplia majoria com el president que hauria de marcar una etapa clau a la política estatal. Després del període constituent liderat pel centrista Adolfo Suárez

(1977-1979) i de la primera legislatura (1979-1982) on el desgast de la UCD s'havia anat fent notori, el tenclosques polític havia canviat per complet. A nivell estatal, la victòria del PSOE va ser aclaparadora i va obtenir una majoria absoluta amb més de dos-cents diputats, fet que produeix el descens del PCE. L'enfonsament de la UCD fou total, però tampoc el Centro Democrático y Social (CDS), el nou partit de l'expressident espanyol Adolfo Suárez, obtingué resultats rellevants. El votant conservador s'havia desplaçat cap a AP, que amb més d'un centenar de representants havia acollit també els centristes escindits. Rahola, tanmateix, treia transcendència als resultats en afirmar que «la victòria socialista es va viure a Girona amb sorpresa, però no vaig veure que hi hagués massa entusiasme a nivell de carrer».²¹⁶ Preguntat sobre la seva opinió del PSOE en el moment de màxima tensió pel que fa a la LOHPA, poc abans de l'esclatant victòria socialista de 1982, quan aquesta ja s'apreciava, Rahola reconeixia que «per Catalunya no crec que la victòria socialista sigui molt beneficiosa (m'ho temo perquè ha estat un partit centralista, tot i manifestar-se com federal). La seva tendència ha estat centralista, potser motivada per l'embolic de les autonomies. Tradicionalment el PSOE ha estat centralista i jacobí tot i que existeixen variacions. En aquests moments el PSOE ha efectuat un gir a la dreta».²¹⁷

La mateixa nit electoral, Rahola obtingué el suport de les gironines i els gironins per treballar durant quatre anys al servei dels seus conciutadans. A Catalunya cal destacar la força de CiU amb dotze diputats. Amb els resultats ja públics, el grup de Catalunya al Senat va quedar format per Ramon Sala, Manuel Ferrer, Joan Simó i Carles Andreu Abelló —de CDC— Narcís Oliveres —d'UDC— i Josep Pi-Sunyer i Josep Rahola —d'ERC.²¹⁸ Ell s'integraria a les comissions de pressupostos, d'economia, hisenda i finances de la Cambra

211 ROVIRA, Ramon. «Josep Rahola: És precís que els catalans ens defensem a Madrid», *Punt Diari*, 11 de setembre de 1982, p. 6.

212 BERNILS I MACH, Josep Maria. «El PSOE es, tradicionalmente, centralista y jacobino», *Los Sitios de Girona*, 1 de desembre de 1982, p. 17.

213 *Ibidem*.

214 «Ben Forts a Madrid», *Presència*, 1 d'octubre de 1982, p. 49; «Ben Forts a Madrid», *Los Sitios de Girona*, 26 d'octubre de 1982, p. 49.

215 RAHOLA D'ESPONA, Josep. Entrevista amb l'autor. Fortiannell, 30 de juny de 2012.

216 COSTA-PAU, Mireia. «Una nit d'il·lusió cap a un canvi que prometia millores», *Diari de Girona*, 28 d'octubre de 1992, p. 19.

217 BERNILS I MACH, Josep Maria. *Op. cit.*

218 «Estos son los senadores de Cataluña», *La Vanguardia*, 16 de novembre de 1982, p. 10.

Fortià, octubre de 1982

Josep Rahola

a la seva casa de Fortianell.

DANI DUCH / AMG-CRDI-

FONS DIARI DE GIRONA

Octubre de 1982

Cartell electoral de la llista «Catalunya al Senat», formada per CiU i Esquerra, per la circumscripció de Girona, amb els candidats Narcís Oliveras, Ramon Sala i Josep Rahola.

UAB-CEDOC

Alta,²¹⁹ essent el secretari segon de la comissió d'Economia i Finances.

Un nou curs parlamentari havia d'iniciar-se, presumiblement estable per un pacte nacional que també existia al Parlament de Catalunya amb Barrera com a President del Parlament. Així les coses, per sorpresa de molts, el darrer dia de desembre del 1982, *Punt Diari* informava que «Rahola podria abandonar el grup Cata-

lunya al Senat».²²⁰ El mitjà veia com a possibles motius del trencament unes suposades diferències de plantejament dels diversos membres del grup i el canvi de posició dels socialistes pel que fa a la qüestió autonòmica. També apuntava com a causa hipotètica unes teòriques converses existents en aquell temps entre el partit del govern català i AP, antecedent del que després seria el PP. Pocs dies després i encara en plenes festes nadalènques, el 5 de gener de 1983 Rahola va matisar la

219 «Rahola, a la comissió d'economia i finances», *Punt Diari*, 22 de desembre de 1982, p. 15.

220 ROVIRA, Ramon. «Rahola podria abandonar el grup Catalunya al Senat», *Punt Diari*, 31 de desembre de 1982, p. 15.

Girona, 1983

Josep Rahola al seu despatx parlamentari.

ACAE

qüestió. Reconeixia, però, la veracitat d'algunes de les informacions dels mitjans. «*Les relacions amb la resta de membres del grup Catalunya al Senat han estat francament molt bones. Les raons que motivarien la nostra sortida són purament polítiques i no pas per discrepàncies internes, ni conflictes*». ²²¹ L'endemà, la premsa va parlar de què «*Rahola ha decidit passar al Grup Mixt del Senat [...] Esquerra pretén anar marcant distàncies respecte a la coalició Convergència i Unió, que cada cop s'ha mostrat més apropada a les tesis dretanes i en particular amb una especial tendència cap a Alianza Popular*». ²²² Rahola, tot i les informacions periodístiques que reflectien el debat intern que existia al si de la històrica formació, era reticent a canvis prematurs. «*Jo crec que primer hi ha d'haver un motiu perquè nosaltres deixem el grup, si no, no té cap tipus de sentit [...] entenc que seria absurd sortir-ne perquè sí*». ²²³

El senador gironí era conscient de les dificultats que havia suposat construir un pacte nacional que girés al voltant de les demandes autonòmiques en un moment delicat com era aquell. Al mateix temps, Rahola era coneixedor dels debats interns i les posicions que demanaven des de dins del partit un to més marcadament d'esquerres i allunyat dels convergents. Com a conseqüència, Rahola es posicionava en un terme mig i opinava que «*no hem de trencar però si distanciar-nos de CiU. És un partit català i per tant té tota la meua simpatia*». ²²⁴ De fet, Rahola valorava positivament els passos que s'anaven fent en el desenvolupament de l'autonomia per part de Jordi Pujol, al qual va acompanyar alguna vegada en les seves visites institucionals a l'Alt Empordà. ²²⁵

221 «Rahola: "Em sentia bé en el grup socialista"», *Punt Diari*, 5 de gener de 1983, p. 16.

222 «Rahola ha decidit passar al Grup Mixt del Senat», *Punt Diari*, 6 de gener de 1983, p. 13.

223 ROVIRA, Ramon. «Rahola: "hi ha d'haver un motiu per marxar de Catalunya al Senat"», *Punt Diari*, 8 de gener de 1983, p. 15.

224 BERNILS I MACH, Josep Maria. «El PSOE es, tradicionalmente, centralista y jacobino», *Los Sitios de Girona*, 1 de desembre de 1982, p. 17.

225 MUNARRIZ, N. «Jordi Pujol, en el Alt Empordà», *La Vanguardia*, 10 de febrer de 1981, p. 35.

El seu punt de vista es basava en arguments derivats de l'existència de dos eixos en la política catalana: l'ideològic i el nacional. Rahola exposava que «*el que passa és que tot país ha d'estructurar-se en partits de dretes i partits d'esquerres [...] Nosaltres, ERC, estem a l'esquerra nacionalista i si no existíssim, hauria de sortir un altre partit igual. Les circumstàncies ens han portat a un suport a CiU —del que no ens penedim, almenys jo— però hem de marcar més distàncies*». ²²⁶ Aquests moviments coincidien amb matisacions dels socialistes respecte a la idoneïtat de la ja esmentada LOHPA, a la que ells havien donat suport. La premsa veia en aquests gests la possibilitat que els senadors republicans tornessin al grup socialista, fet que va desmentir Rahola. «*La veritat és que jo valoro molt positivament [els canvis de posicionament respecte la LOHPA de dirigents socialistes], això és una mostra de què la nostra lluita en contra d'aquesta llei ha tingut quelcom de positiu*». ²²⁷ Tot i aquesta primera i parcial rectificació socialista, Rahola deixava clar que «*això no vol dir que nosaltres tornem al grup socialista ni molt menys*». ²²⁸ El senador gironí i portaveu de Catalunya al Senat, Ramon Sala, de CDC, expressava pel que feia als moviments republicans que «*jo crec que això ha estat una qüestió interna de partit i que no té res a veure amb el funcionament del grup [...] purament interna del partit, ja que els mateixos senadors estaven en contra de la decisió*». ²²⁹ Sala es lamentava que «*una vegada que aconseguim fer una candidatura autènticament nacionalista no dura ni dos mesos*». ²³⁰

Malgrat els posicionaments personals a títol individual, Rahola tenia molt clar la seva identificació amb les sigles i per això «*acceptaré la decisió del partit però*

226 BERNILS I MACH, Josep Maria. *Op. cit.*

227 ROVIRA, Ramon. «Rahola: «hi ha d'haver un motiu per marxar de Catalunya al Senat», *Punt Diari*, 8 de gener de 1983, p. 15.

228 *Ibidem.*

229 ROVIRA, Ramon. «Els senadors d'ERC pleguen per qüestions del seu partit», *Punt Diari*, 12 de gener de 1983, p. 15.

230 *Ibidem.*

El Port de la Selva, 24 d'agost de 1983

Els tres senadors gironins de «Catalunya al Senat», Narcís Oliveres, Ramon Sala i Josep Rahola, amb l'exministre de Defensa Manuel Gutiérrez Mellado de visita a l'antic monestir romànic de Sant Pere de Rodes.

FRE

en cap cas no ens integrarem en el grup socialista».²³¹ Així mateix feia públic que si bé «el comitè executiu del partit ha considerat necessari que Pi-Sunyer, Víctor Torres i jo abandonem el grup parlamentari Catalunya al Senat del què formàvem part [...] vull fer constar que a nivell personal ens trobàvem a gust en el grup parlamentari, que no havia sorgit cap problema i que els senadors d'Esquerra teníem plena llibertat de vot».²³² De la mateixa manera feia èmfasi que ell «havia defensat amb esma la idea d'anar junts però el partit ha considerat necessari adoptar aquesta mesura i jo, lògicament, l'acato».²³³ Com es desprèn de les seves declaracions, Rahola era un dels més refractaris a abandonar el grup ja que argumentava que no hi havia raons vàlides per deixar-lo i que, per tant, calia replantejar-ho de bell nou.²³⁴ Tot i manifestar les seves discrepàncies amb la mesura, l'acatà.²³⁵

«La decisió respon més a arguments tàctics que ideològics»²³⁶ expressa Rahola sabedor que en política a vegades cal fer una passa enrere en pro de la unitat interna de les bases. Una passa enrere per poder-ne realitzar dues endavant. Com s'apuntava, aquests moviments tàctics podien respondre a la proximitat de les següents eleccions municipals, previstes per pocs mesos després. També a la necessitat de sumar tendències al si d'Esquerra amb la vista posada al Congrés que la formació realitzaria, i on un sector de la militància, els «renovadors», exigia un distanciament respecte CiU.²³⁷

231 «No hi ha per què deixar Catalunya al Senat», *Punt Diari*, 13 de gener de 1983, p. 14.

232 BOSCH, Jordi. «Josep Rahola assegura que su marcha de Catalunya al Senat no es immediata», *Los Sitios de Girona*, 13 de gener de 1983, p. 7.

233 BOSCH, Jordi. *Op. cit.*

234 «J.Rahola deixa Catalunya al Senat», *Punt Diari*, 8 de març de 1983, p. 37.

235 «ERC aún espera que Hortalà sea alcaldable», *La Vanguardia*, 6 de març de 1983, p. 16.

236 BOSCH, Jordi. *Op. cit.*

237 VILADOT, Albert. «Esquerra Republicana podría dejar la coalición Catalunya al Senat», *La Vanguardia*, 4 de gener de 1983, p. 9.

Abans d'abandonar el Grup, els senadors d'ERC volen assegurar la continuïtat del mateix per evitar mals majors als seus companys de campanya. D'aquesta manera, els republicans s'esperarien «fins que s'asseguri la permanència del grup».²³⁸ De fet, a principis de juny del 1983 la premsa informava que encara no s'havia produït la sortida dels senadors del grup parlamentari conjunt amb CiU.²³⁹ Tot i així, ja el 31 de maig n'havien registrat la sol·licitud. Per Narcís Oliveres, en aquella legislatura senador d'UDC per Girona, «aquesta separació va ser més per motius tècnics que altra cosa i no va significar cap minva a la nostra col·laboració en aquella Cambra [amb Josep Rahola, Víctor Torres i Josep Pi-Sunyer]».²⁴⁰

«Esquerra Republicana de Catalunya tindrà a partir d'ara un grup territorial pels seus tres senadors» anunciava *La Humanitat*.²⁴¹ Amb la constitució del nou grup, Josep Rahola passava a ser el portaveu d'ERC al Senat i cap del «grup territorial d'Esquerra Republicana». En disposar de tres senadors d'una mateixa comunitat autònoma, podia aprofitar-se l'articulat del reglament per disposar de major presència. Amb aquesta fórmula, Rahola —com a portaveu— tenia veu en els plens i també en les comissions de portaveus, sempre i quan es discutissin temes relacionats amb Catalunya.²⁴² El catalanisme tenia, a partir de llavors, dos portaveus a la cambra alta, en les qüestions autonòmiques.

238 BOSCH, Jordi. *Op. cit.*

239 ROVIRA, Ramon. «El futur de Catalunya al Senat», *Punt Diari*, 2 de juny de 1983, p. 13.

240 OLIVERES I TERRADES, Narcís. «Paraules pronunciades per Narcís Oliveres a l'acte d'homenatge a Josep Rahola». Dattat a 30 d'abril de 2004. [Arxiu personal de Narcís Oliveres i Terrades]. Narcís Oliveres i Terrades (Figueres, 1930). Doctor en Dret, va ser conseller de Comerç, Consum i Turisme de la Generalitat de Catalunya (1985-1986). Senador d'UDC durant tres legislatures (1982-1993), va compartir amb Josep Rahola, el 1982, la candidatura «Catalunya al Senat», on s'hi integraren CDC, UDC i ERC. Posteriorment, Oliveres entrà a CDC, incorporant-se com a patró a la Fundació Catalanista i Demòcrata.

241 «ERC tindrà grup propi al Senat», *La Humanitat*, 3a època, núm. 69, juny de 1983, p. 10.

242 ROVIRA, Ramon. «Josep Rahola serà el portaveu del grup d'ERC al Senat», *Punt Diari*, 5 de juny de 1983, p. 14.

Girona, 11 de febrer de 1984

Presidència d'una reunió d'Esquerra celebrada a la Fontana d'Or.

D'esquerra a dreta: x, Marçal Casanovas, Heribert Barrera, Jesús Prujà i Josep Rahola.

DANI DUCH / AMG-CRDI-FONS EL PUNT

3.2 Credibilitat i honradesa del senador gironí

Aquella segona legislatura a l'hemicicle va ser tan intensa com l'anterior. Propostes de lleis, intervencions i posicionaments que sovint només defensaven els homes de l'Esquerra. Entre d'altres de més monòtones i pausades, hi hagué sessions memorables per al republicà. Eren els primers passos del regeneracionisme socialista, temps de reformes inajornables. Probablement una de les més urgents, després d'episodis com els del 23-F, era la reforma de les forces armades. Si bé el govern central pretenia supeditar el poder militar al civil, Rahola anava més enllà i preguntava en seu parlamentària quines actuacions tenia pensat l'executiu per canviar la mentalitat d'alguns militars.²⁴³ I en aquest sentit, Rahola va presentar esmenes a la llei que havia de regular els cossos armats per exigir que «els membres de les forces de seguretat de l'Estat, policia de les comunitats autònomes i les policies locals en actes de servei en una comunitat, si aquesta gaudeix d'una llengua pròpia, la coneguin i acceptin de forma oral i per escrit sempre d'acord amb les normes».²⁴⁴ La llengua era una qüestió fonamental, i Rahola feia d'altaveu de tots aquells esforços normalitzadors que s'havien anat realitzant a Girona durant l'antifranquisme.²⁴⁵ Rahola no s'estava de recordar als electes de tot l'Estat que la relació de la llengua amb l'exèrcit i les forces de seguretat no era una qüestió menor. «*Senyories, suposo que coincidiran amb mi en què els exèrcits han de ser arma de defensa dels pobles. Mal es defensarà a un poble si es comença per no acceptar la seva forma de parlar. Qui defensa a un poble —en la meua opinió— ha de reconèixer i admetre la seva llengua, protegir la seva cultura i defensar els seus símbols*».²⁴⁶

243 «La mentalitat d'alguns militars s'ha de canviar», *Punt Diari*, 4 de juliol de 1984, p. 9.

244 «Rahola presenta esmenes contra la llei de forces de seguretat», *Punt Diari*, 5 de febrer de 1986, p. 8.

245 FERRER I GIRONÈS, Francesc. «Notes per a la història del catalanisme a Girona. Les campanyes pel català», *Revista de Girona*, 104, 1983, p. 223-230.

246 *Diario de Sesiones del Senado*, núm. 138, 23 d'octubre de 1985, p. 6.469.

El senador Rahola va refusar, d'altra banda, formulacions governamentals en l'àmbit de la regulació de les llibertats civils i polítiques, de defensa i d'interior. «*Jo vaig votar "no" [a la Llei Antiterrorista] i si fos ara tornaria a votar "no"*»,²⁴⁷ exclama tot considerant-la «*ambigua, àmplia, confusa*».²⁴⁸ «*El poble farà responsable de les conseqüències que tingui l'aplicació d'aquesta Llei als que la votin*» deia en referència a la Llei de Defensa de la Democràcia i la Constitució. «*Aquesta llei reprimeix la llibertat d'expressar-se lliurement, a través de la paraula o l'escrit*» afirmava amb rotunditat Rahola.²⁴⁹ Així mateix, Rahola també es va mostrar crític amb el fet que el Codi Penal anés modificant-se cada dos per tres.²⁵⁰ El senador etzibava a la Cambra Alta que lleis com la del Codi Penal, que es reformaria el 1983, «*haurien de ser modificats el menys possible i amb una serenitat i cautela i raonament extraordinaris, doncs són les que penalitzen la transgressió de la llei[...] Les Corts Generals, que són les que exerceixen la potestat legislativa i aproven les lleis, no haurien, per necessitats polítiques circumstancials del Govern, modificar els Codis Penals, influïnt d'aquesta manera en l'administració de justícia*».²⁵¹ «*De poc han servit [les modificacions del Codi Penal] per resoldre el problema que intentaven solucionar*» conclouïa en aquest aspecte.²⁵² La seva intervenció seria portada de *La Humanitat*, la capçalera fundada per Companys el 1931 que en aquells moments era l'òrgan intern d'ERC.²⁵³

247 RAHOLA D'ESPONA, Josep. «Llei antiterrorista i estat policíac», *El Punt*, 8 d'agost de 1992, p. 12.

248 *Diario de Sesiones del Senado*, núm. 93, 21 de novembre de 1984, p. 4.457.

249 RAHOLA D'ESPONA, Josep. «Llei antiterrorista i estat policíac», *El Punt*, 8 d'agost de 1992, p. 12.

250 «La Ley de Defensa de la Democràcia, aprobada», *La Vanguardia*, 14 d'abril de 1981, p. 7.

251 *Diario de Sesiones del Senado*, núm. 100, 13 d'abril de 1981, p. 5.101.

252 RAHOLA D'ESPONA, Josep. «Llei antiterrorista i estat policíac», *El Punt*, 8 d'agost de 1992, p. 12.

253 «Intervenció al Senat del senador d'ERC senyor Josep Rahola», *La Humanitat*, 3a època, núm. 44, maig de 1981, portada.

Girona, 29 de març de 1984

Presentació de la candidatura d'Esquerra per Girona a les eleccions al Parlament.

D'esquerra a dreta: Jaume Rodri, Marçal Casanovas i Josep Rahola.

AMG-CRDI-FONS EL PUNT

En un altre ordre de coses, Rahola estava seriosament preocupat pel consum d'estupefaents per part del jovent, en aquells anys 1980. Així, va ser secretari de la comissió especial del Senat que va constituir-se per a la investigació sobre el tràfic i consum de drogues.²⁵⁴ El gironí trobava imprescindible que es comencés a treballar en aquesta línia perquè la problemàtica era severa i calia tallar-la d'arrel. D'aquesta manera, per Rahola, «una de les millors coses que pot haver fet el Senat és constituir aquesta Comissió de seguiment i enquesta de la droga i de les armes».²⁵⁵ Tot i el seu plantejament inicial, de seguida va ser conscient que per part de les institucions «no hi ha hagut cap interès en arribar a esbrinar què està passant».²⁵⁶ A la presentació del dictamen de la Comissió especial d'investigació sobre el problema del tràfic i consum de drogues, no va poder evitar de fer un bany de realitat. Rahola manifestava que tot i la creació de la Comissió, «no s'ha determinat exactament com està el tràfic de drogues a Espanya [...] Així mateix lamento que fins aquest moment no s'hagi atès amb més intensitat el problema de la droga [...] s'ha indicat al Govern que havia d'actuar. Fa molt temps que existeix el problema de la droga i el tràfic».²⁵⁷

En aquesta mateixa línia de modernitzar l'Estat i de convertir-lo en un ens capaç de superar les dinàmiques anteriors, Rahola també va actuar com a secretari a la ponència que s'ocupava d'investigar l'evasió de capitals.²⁵⁸ Amb aquest propòsit, els membres elaboraren informes de gestió de grans empreses privades i en visitaren les instal·lacions, si ho consideraven necessari.²⁵⁹

A més d'aquests grans temes de política general, el paper de Rahola a les comarques gironines no fou pas menor. Caldria destacar la seva defensa de l'espai natural costaner i, per tant, contrari a la possible privatització de trams de platges, com proposava el Club Mediterrané. Ell ho trobava totalment inacceptable i amablement proposava als promotors que cerquesin l'opció en altres localitzacions. «Seria, per tant, un greu perjudici per a la Costa Brava que una instal·lació d'aquest tipus es fes perquè privatitzaria una part del litoral [...] faran molt bé els promotors del club a triar altres indrets per instal·lar-lo, perquè aquí tindran una oposició molt ferma [...] tothom ha de tenir molt clar que no aportarà cap benefici al turisme de la Costa Brava i sí, en canvi, molts perjudicis».²⁶⁰ El boom turístic ja era una realitat, i d'aquells nòrdics del desenvolupisme es va passar en pocs anys a un model massificat de turisme que va transformar totalment la primera línia de mar.

Rahola, en canvi, trobava prioritària l'articulació territorial i proposava millorar-ne les comunicacions. Pel que fa a les infraestructures i a les inversions que calia fer per a la xarxa de carreteres del nord del país, apostava amb fermesa per millorar els accessos transfronterers, com els existents entre Maçanet de Cabrenys i Costoja. La connexió entre ambdues poblacions era per a Rahola una demanda justa, ja que «entre els veïns d'un costat i de l'altre [de la frontera] no hi ha cap diferència». La carretera, àmpliament reclamada, havia de ser una realitat propera.²⁶¹

Totes aquestes intervencions no sorgien del no-res, sinó d'un acurat estudi, d'informes, de visites, de papers i de conèixer les problemàtiques de primera mà. Si es volia fer bé, calia dedicar-hi moltes hores i anar preparat als plens. Això no treia, tanmateix, que a vegades es visquessin escenes còmiques a l'hemicicle. Seria el cas de la sessió de tarda del 14 de febrer de 1985, en la que el President del Senat emprèn de nou

254 «Comienza su labor la comisión de las Cortes que investiga el tráfico de drogas», *La Vanguardia*, 29 de juny de 1984, p. 15.

255 *Diario de Sesiones del Senado*, núm. 64, 10 de maig de 1984, p. 3.372-3.373.

256 BOUIS, M. Josep. «No s'ha vist el canvi enlloc», *Los Sitios de Girona*, 3 de juny de 1986, p. 9.

257 *Diario de Sesiones del Senado*, núm. 140, 28 de novembre de 1985, p. 6.582.

258 «Comienza su labor la comisión de las Cortes que investiga el tráfico de drogas», *La Vanguardia*, 29 de juny de 1984, p. 15.

259 «Una comisión del Senado», *La Vanguardia*, 22 de setembre de 1984, p. 6.

260 «Seria perjudicial per a la Costa Brava», *Los Sitios de Girona*, 24 d'octubre de 1985, p. 12.

261 BOSCH, Jordi. «La carretera entre Massanet y Coustouges, pronto una realidad», *Los Sitios de Girona*, 24 d'abril de 1979, p. 8.

Girona, 11 de setembre de 1984

Acte d'Esquerra per la Diada de l'Onze a la Rambla de la Llibertat, al costat del monument a Carles Rahola. D'esquerra a dreta: Jaume Rodri, Xavier Casademunt, Salvador Tarradas, Joan Hortalà, Francesc Dalmau i Josep Rahola, en ple parlament.

DANI DUCH / BC (DIARI DE GIRONA)

la sessió després d'una pausa. «*Es reprèn la sessió. Donat que anem a començar a votar totes les mocions, que cal llegir-les i que les votacions poden ser llargues, aquesta Presidència, seguint precedents anteriors, autoritza a fumar durant les votacions*». Se senten aplaudiments. Rahola demana torn de paraula immediatament i... «*per a una simple qüestió d'ordre. Jo accepto que es pugui fumar, però vull manifestar la meva opinió en contra*». Enmig dels aplaudiments notoris, el president del Senat, José Federico de Carvajal Pérez pregunta, «*Senyor Rahola, no pretindrà substituir a la Presidència en la direcció del debat*». Rahola, aclareix, tot prenent de nou la paraula, la seva posició: «*Senyor President, he acceptat la decisió de la Presidència, però desitjava manifestar la meva opinió*». La conversa, amb la mirada atònita de la resta de senadors, finalitza amb un «*Bé, amb l'opinió en contra del senyor Rahola s'autoritza a fumar*», i les rialles conseqüents.²⁶²

Els dies a Madrid eren durs, la tasca legislativa abundant i el pont aeri habitual. La seva dona feia evident que Josep Rahola «*des que s'ha posat en política no té hores, hi ha dies que torna a les deu o a les onze de la nit, tot depèn del treball que tingui a Esquerra*».²⁶³ En aquest context, tanmateix, de tant en tant, quan la feina afluiuava després d'hores als despatxos respectius, als vespres, alguns diputats i senadors anaven a sopar plegats per fer-la petar. El senador gironí de CDC, Ramon Sala explicava en una entrevista que «*solem anar gent de Canàries, Còrdova, els aragonesos d'AP i en Josep Rahola. A vegades també ve amb nosaltres en Francesc Ferrer*».²⁶⁴

El mateix Ramon Sala relatava a la premsa allò que ocorregué a la jornada de jurament de Felip de Borbó com a príncep, a principis de 1986. Sessió en la que Rahola també en va ser protagonista. I és que «*fou especialment agradable el gest del Rei, quan després de sa-*

ludar el senador gironí Josep Rahola, i indicar-li aquest, la seva pertinença a Esquerra Republicana, s'apropà a nosaltres per a sol·licitar del senador que li repetís les seves paraules, quan així ho va fer Don Joan Carles agrai vivament la seva presència en els actes de jura».²⁶⁵ Certament, no era gaire habitual veure un republicà en aquella mena d'actes protocol·laris de la monarquia.

La LOHPA encara portava cua. Les protestes s'havien fet sentir al carrer amb grans manifestacions que mostraven la desaprovació de la ciutadania de Catalunya. Si Rahola considerava, després de l'aprovació de la llei, que «*serà tanta la pressió de la gent que els serà molt difícil al Govern de la UCD el mantenir aquesta llei*»,²⁶⁶ finalment va ser el Tribunal Constitucional el que actuà, ja amb govern del PSOE.

Quan l'agost de 1983 va sortir la sentència del Tribunal Constitucional respecte a la LOHPA, en la qual es recollien bàsicament els arguments que els seus detractors havien fixat, Rahola mostrà la seva satisfacció. El senador opinava, en declaracions d'aquell mateix dia, que «*al juliol de l'any passat vaig abandonar el grup Catalunya, Democràcia i Socialisme, al Senat, a causa de la LOAPA. La meua actitud era fonamentada. Es tractava d'una posició lògica, com nacionalista català que sóc, perquè la llei disminuïa les competències de les autonomies. Era anticonstitucional. I ara em satisfà que el Tribunal m'hagi donat la raó. Amb això es justifica una decisió que vaig prendre i que alguns em van criticar. Naturalment jo desitjaria un camp molt més ampli en el tema autonòmic, però repeteixo que em satisfà molt la sentència coneguda en el dia d'avui*».²⁶⁷

La sentència del Constitucional i, per tant, la victòria d'aquells que, com Rahola, s'hi havien mostrat sempre contraris, no significava que de cop i volta s'estructurés un estat federal amb àmplies competències per als di-

262 *Diario de Sesiones del Senado*, núm. 103, 14 de febrer de 1985, p. 5.078.

263 GAY, Josep Víctor. «Los parlamentarios gerundenses vistos por sus familias. Josep Rahola», *Los Sitios de Gerona*, 25 de març de 1979, p. 5.

264 «Don Ramon o la síndrome del pont aeri entre Barcelona i Madrid», *Punt Diari*, 19 de juny de 1984, p. 15.

265 GAY, Josep Víctor. «El senador Rahola d'Espona, de ERC, en la jura del Príncep», *Los Sitios de Girona*, 1 de febrer de 1986, p. 17.

266 BOUSO MARES, F. «Josep Rahola i Francesc Vicens, de ERC», *Los Sitios de Girona*, 7 de març de 1982, p. 5.

267 «Reacciones gerundenses a la sentencia del Tribunal Constitucional. Josep Rahola», *Los Sitios de Girona*, 11 d'agost de 1983, p. 12.

Cadaqués, circa 1985

Josep Rahola
amb el senador de CiU,
Pere Pi-Sunyer.
FRE

versos ens. Sobre les especulacions federals que alguns proposaven, Rahola sabia que «*l'estructura federal no és admesa de cap manera pel Govern i amb això es veu el seu centralisme*».²⁶⁸ És més, Rahola apuntava que aquest centralisme es traduïa en què «*des de Madrid estan intentant fer una doble línia de govern paral·lela a les autonomies, una línia que funciona mitjançant les diputacions*».²⁶⁹ Tot i així, Rahola considerava que havia estat una petita victòria a favor d'un desplegament autonòmic català que continuaria desenvolupant el govern Pujol durant els 1980 i tota la dècada dels 1990.

Que hagués de ser una instància judicial la que fes variar el procés autonòmic significava per al republicà que l'Estat no es creia realment la riquesa d'esdevenir un ens que reconegués la seva diversitat interna. Rahola no dubtava de dir-ho a l'hemicicle. «*El limitadíssim control de poder que s'atorga a les Comunitats Autònomes en matèria laboral, en la indústria, en el comerç i en les explotacions hidràuliques sembla voler demostrar un temor a que els governs anomenats autònoms siguin capaços d'autogovernar-se*».²⁷⁰ Una capacitat d'autogovernar-se que molts dels territoris no desitjaven, però que en el marc del «*café para todos*», hagueren de promoure uns estatuts d'autonomia que mai havien reclamat. D'altres, com catalans i bascos, entengueren els respectius estatuts com el mínim comú denominador de consens, però sabien que una part substancial dels seus ciutadans haurien desitjat un autogovern més ambiciós. Rahola recordava als senadors que «*una part important dels catalans pensem que l'autonomia que ens atorga l'actual Estatut està molt lluny de l'autonomia que sol·licitàvem en aquelles manifestacions dels anys 77 i 78*».²⁷¹

Precisament perquè Rahola tenia present aquesta voluntat centralista de l'Estat de posar límits a les autonomies, com en el cas de la LOAPA, el republicà avi-

sava que «*tota llei que atengui a la uniformitat serà constantment protestada per nosaltres*». El senador sentenciava sense eufemismes que, per molt que alguns ho desitgessin, en qüestions legislatives i competencials «*no pot existir uniformitat perquè aquesta no existeix a Espanya*».²⁷² Rahola no s'estava de fer propostes que podien semblar desafiants però que responien a uns postulats molt bàsics del que hauria de ser un estat modern i democràtic. Com a proposta de mínims, va expressar a l'executiu que «*d'acord amb els meus sentiments democràtics i nacionalistes [...] seria una agradable sorpresa que el Govern presentés a Sa Majestat, com a símbol de comprensió i de pau, la derogació del Decret de Nova Planta*».²⁷³

El debat Catalunya-Espanya d'aquella legislatura, va venir marcat pel concepte dels «*moros amigos*» i on Josep Rahola hi tindrà una intervenció protagonista. Com relata el també senador Narcís Oliveres, «*En Pere Pi-Sunyer, gran amic d'infància d'en Josep, [...] ens va fer notar que les nostres iniciatives o intervencions, les d'Esquerra i de Catalunya al Senat, eren contestades i rebutjades sistemàticament pels catalans del Grup Socialista, als quals en referència irònica a les guerres d'Àfrica, anomenava moros amigos*».²⁷⁴ Oliveres prossegueix que «*va ser precisament un senador d'ERC, Josep Rahola, qui va posar fi a la pràctica, amb una rèplica d'una gran dignitat i tan contundent al moro amigo de torn, [Jordi Maragall i Noble] que no els van quedar ganes de tornar-hi. Sempre ho he recordat*».²⁷⁵

272 *Diario de Sesiones del Senado*, núm. 25, 1 d'agost de 1983, p. 1.223.

273 *Diario de Sesiones del Senado*, núm. 102, 12 de febrer de 1985, p. 5.027.

274 OLIVERES, Narcís. «Paraules pronunciades per Narcís Oliveres a l'acte d'homenatge a Josep Rahola». Datat a 30 d'abril de 2004. Precisament l'historiador Joan B. Culla utilitzaria aquest terme en l'elaboració d'un dels seus articles CULLA i CLARÀ, Joan B. «Los »moros amigos». *El País*, 22 de novembre de 2004. Escrit que propicià l'endemà una carta al director del mateix mitjà per part de Félix de Azúa, que s'hi va sentir identificat. Seguidament Culla, tancaria la polèmica tot refermant-se en les seves valoracions.

275 OLIVERES, Narcís. «"Moros amigos"». *El Punt*, 19 de desembre de 2007.

268 DALMAU, Antoni. «Felipe González no ha pogut convèncer els quatre senadors de les comarques gironines», *Punt Diari*, 16 de febrer de 1985, p. 16-17.

269 *Ibidem*.

270 *Diario de Sesiones del Senado*, núm. 102, 12 de febrer de 1985, p. 5.027.

271 *Ibidem*.

**Washington DC,
17 de juny de 1985**

Visita al National Mall
amb la Reflecting Pool al
darrere i el monolit
del monument
a George Washington
al fons, durant
l'estada d'una delegació del
Senat espanyol
al Senat nord-americà.
D'esquerra a dreta:
x, Carles Andreu i Abelló
(CDC) i Josep Rahola.
FRE

3.3 OTAN, d'entrada, no

La política interna de l'Estat era un dels temes crucials en aquella primera legislatura socialista. La força que els diferents agents —les autonomies o l'Estat— poguessin tenir en cada negociació, determinava els resultats que s'aconseguien. Sovint, les divergències entre institucions acabaren amb lleis recorregudes davant del Tribunal Constitucional. Més enllà d'aquests afers interns, aquell període legislatiu va quedar marcat per una qüestió de relacions internacionals.

La política exterior era una de les peces clau del Govern espanyol. Felipe González s'esmerçà a afavorir unes relacions amb els nord-americans que, a priori, un govern socialista hauria d'haver defugit en el context de la Guerra Freda. D'aquí, la renovació el 1983 del Tractat que s'havia segellat anteriorment amb els Estats Units. Com si fos ara, Rahola recorda que «*quan es va votar la renovació del Tractat amb els EUA, vaig ser l'únic que hi va votar en contra. Em va venir un representant de l'ambaixada dels Estats Units d'Amèrica a demanar-me per què hi havia votat en contra. Recordo que li vaig dir "Miri, han donat suport a Franco i jo no puc votar a favor si vostès no canvien de política envers l'Estat espanyol". Jo la dignitat la tinc sagrada*». ²⁷⁶ El *Diario de Sesiones del Senado* ens permet recuperar-ne les intervencions, i és així com consta que el 12 de maig del 1983 Rahola afirma, entre d'altres, que «*després d'aquest Conveni entrem definitivament dins d'una de les dues parts que avui dia s'estan distribuint el seu domini en el context del món*», ²⁷⁷ això és el bloc occidental i el bloc oriental. Rahola era molt crític amb l'estabilitat que els nord-americans havien donat al franquisme a partir dels acords militars del 1953, d'on vingué la construcció de bases destacades. Debutat pel reconeixement que havia ofert la democràcia americana a canvi de bases militars en sòl peninsular, Rahola replicà que «*aquestes bases donaren trenta-cinc anys de poder al general Franco. ¿Dona-*

ran també trenta-cinc anys al PSOE?». Les afirmacions del gironí produïren unes rialles a la Cambra, i Rahola matisà que «*Ja sé que és una forma exagerada de dir les coses, però cal plantejar-les tal com són i dir-les clarament*». ²⁷⁸

A més de l'acord bilateral amb els Estats Units, a la mateixa legislatura un tractat internacional dividí polítics, opinadors i ciutadans. Estava en joc la permanència, o no, a l'OTAN. Si Calvo-Sotelo n'havia aconseguit l'aprovació parlamentària, els moviments socials exigien que una decisió d'aquella envergadura passés per les urnes. Ja el 1981 Rahola reclamava a la sessió monogràfica de la Comissió d'Assumptes Exteriors del Senat per debatre l'adhesió, que «*l'entrada a l'OTAN és un tema d'especial transcendència [...] les Càmeres han de sol·licitar un referèndum per a resoldre, una pregunta al poble, una pregunta esgarjada i senzilla de quin és el seu desig o la seva opinió sobre l'entrada en el Tractat de l'Atlàntic Nord*». ²⁷⁹

El març de 1986 se celebrà l'esperat referèndum que havia promès González durant la campanya del 1982. D'ençà la victòria del PSOE aquell «*OTAN, de entrada, no*» que professava la posició de neutralitat crítica, passà a l'atlantisme del vot positiu. De la gran mobilització contrària n'acabà sorgint una proposta electoral d'esquerres alternativa a la del PSOE. El joc d'equilibris socialistes, finalment, s'imposà en el conjunt de l'Estat per un estret marge de vots, el 52,3%. A Catalunya, el País Basc, Navarra i Canàries, en canvi, el resultat fou diferent i el «no» fou majoritari. En l'anàlisi de les xifres resultants del referèndum de l'OTAN, Rahola deixa clar que «*en els països militaristes ha guanyat el "sí" i en els que tenen consciència de pau, el "no", i el "no" ha guanyat on hi ha més sentiment autònom. El govern s'haurà de plantejar que no som iguals*». ²⁸⁰

L'ajustat resultat i les diferències apreciables segons els territoris demostraven que la sortida, o no, de

²⁷⁶ GENÍS, Narcís. «L'entrevista. Josep Rahola», *El Punt*, 30 d'agost de 2009, p. 8-9.

²⁷⁷ *Diario de Sesiones del Senado*, núm. 14, 12 de maig de 1983, p. 526.

²⁷⁸ *Diario de Sesiones del Senado*, núm. 14, 12 de maig de 1983, p. 526.

²⁷⁹ *Diario de Sesiones del Senado de la Comisión de Asuntos Exteriores*, núm. 3, 17 de novembre de 1981, p. 36.

²⁸⁰ «És el moment de l'autodeterminació», *Punt Diari*, 13 de març de 1988, p. 7.

Barcelona, 11 de setembre de 1985

La direcció d'Esquerra es dirigeix a fer l'ofrena floral al monument a Rafael Casanova durant la diada de l'Onze de Setembre. D'esquerra a dreta: Marçal Casanovas, Francesc Vicens, Heribert Barrera, Josep Rahola, Josep Maria Merino, Joan Garcia i Castellet i Víctor Torres.

FRE

l'OTAN, no era una qüestió menor. Com a cara visible d'ERC, Barrera remarcava que «és evident que el nostre Partit des de la seva fundació ha estat sempre un Partit que ha defensat la pau, que ha defensat el desarmament, que s'ha oposat als blocs militars [...] que ha fet seu el principi de fraternitat humana».²⁸¹ En aquesta línia i en el terreny dels arguments, Rahola destacava que «pertànyer a l'Aliança Atlàntica ens obliga a una política que crec que hauria d'estar absolutament fora ja del nostre segle. Una política d'imperialisme que Europa ha seguit durant segles, i ara aquest imperialisme europeu es connecta amb un altre imperialisme».²⁸² I Rahola prosseguia amb tot l'anteriorment exposat al ple del Senat, que «per tant, partidari d'un neutralisme del nostre país, partidari de que no continui aquesta política d'imperialisme europeu, defenso que la política del Govern hauria de ser sí una política de defensa del país, però en una neutralitat total».²⁸³ Coneixedor de la transcendència de l'assumpte, i fent valer el «no» assolit a Catalunya, Rahola afirmava que «com a representant d'una Comunitat en la qual el resultat ha estat no a la integració —no pertànyer a la NATO— crec que també serà necessari que al Senat constés en el "Diario de Sesiones" que hi ha una posició contrària a la política del Govern de pertinença a la NATO».²⁸⁴

La tasca com a senador va finalitzar uns mesos abans del previst per la convocatòria d'eleccions anticipades per part de Felipe González. Rahola ja havia previst l'avançament tot i que «les últimes impressions semblaven desmentir-ho, en especial després del resultat obtingut al referèndum sobre la permanència d'Espanya a l'Aliança Atlàntica [els socialistes] desitgen aprofitar la victòria obtinguda al referèndum».²⁸⁵ Una vegada superada la prova del referèndum, es convocarien les se-

281 BARRERA, Heribert. «Informe del Secretari General Heribert Barrera i Costa», *La Humanitat*, 3a època, núm. 73, abril de 1985, p. 5.

282 *Diario de Sesiones del Senado*, núm. 151, 18 de març de 1986, p. 7.123.

283 *Ibidem*.

284 *Ibidem*.

285 «Reacciones de políticos gerundenses. Josep Rahola, ERC», *Los Sitios de Girona*, 22 d'abril de 1986, p. 16.

güents generals, tot fent-les coincidir amb les eleccions andaluses del mateix 22 de juny de 1986.

En el moment de valorar la legislatura que tot just acabava, Rahola considerava que «és una llàstima que, en aquesta legislatura que tenia una importància extraordinària per la quantitat de lleis orgàniques fonamentals per la vida del país que s'han fet, s'hagi treballat amb tanta lleugeresa legislant. Això crea un problema realment greu donat que les lleis ja són fetes i costa més modificar una llei que fer-la de nou. És realment decepcionant».²⁸⁶ Rahola n'assenyalava els responsables remarcant que «tot el govern del PSOE ha estat un atemptat continu contra les autonomies, encara que aquest fet no ha estat cap novetat, donat que ja es preveia».²⁸⁷ Estava clar que al Senat, l'abassegadora majoria absoluta del PSOE havia minvat molt la capacitat de maniobra dels senadors de l'oposició.²⁸⁸

Una dècada després, en recordar els 10 anys de governs socialistes a l'Estat, Rahola reiterava que «han estat totalment negatius per a Catalunya a nivell d'autonomia i han deixat el país desorientat políticament [...] han desaprofitat uns moments extraordinaris [...] és terrible que l'alternativa als socialistes siguin els populars».²⁸⁹ Crític amb els governs dels dos colors que va veure amb majoria des del Senat, Rahola considerava que aquells anys «han servit perquè poders de Madrid, governamentals i afins, hagin provocat una disminució de poder econòmic de Catalunya i un allunyament dels centres financers, industrials, d'investigació, de comunicació, xarxa viària de terra i aèria, culturals, TV, etc.».²⁹⁰

Al llarg de les dues legislatures, Rahola havia intentat que la institució no s'allunyés de la ciutadania. Ell, que provenia del sector privat i que no desitjava perpetuar-se en càrrecs públics, emplaçava els senadors

286 BOUIS, M. Josep. «No s'ha vist el canvi enlloc», *Los Sitios de Girona*, 3 de juny de 1986, p. 9.

287 *Ibidem*.

288 ROVIRA, Ramon. «Mirant les autonòmiques», *Presència*, 31 de desembre de 1983, p. 17.

289 COSTA-PAU, Mireia. «La societat torna a reclamar un canvi», *Diari de Girona*, 28 d'octubre de 1992, p. 18.

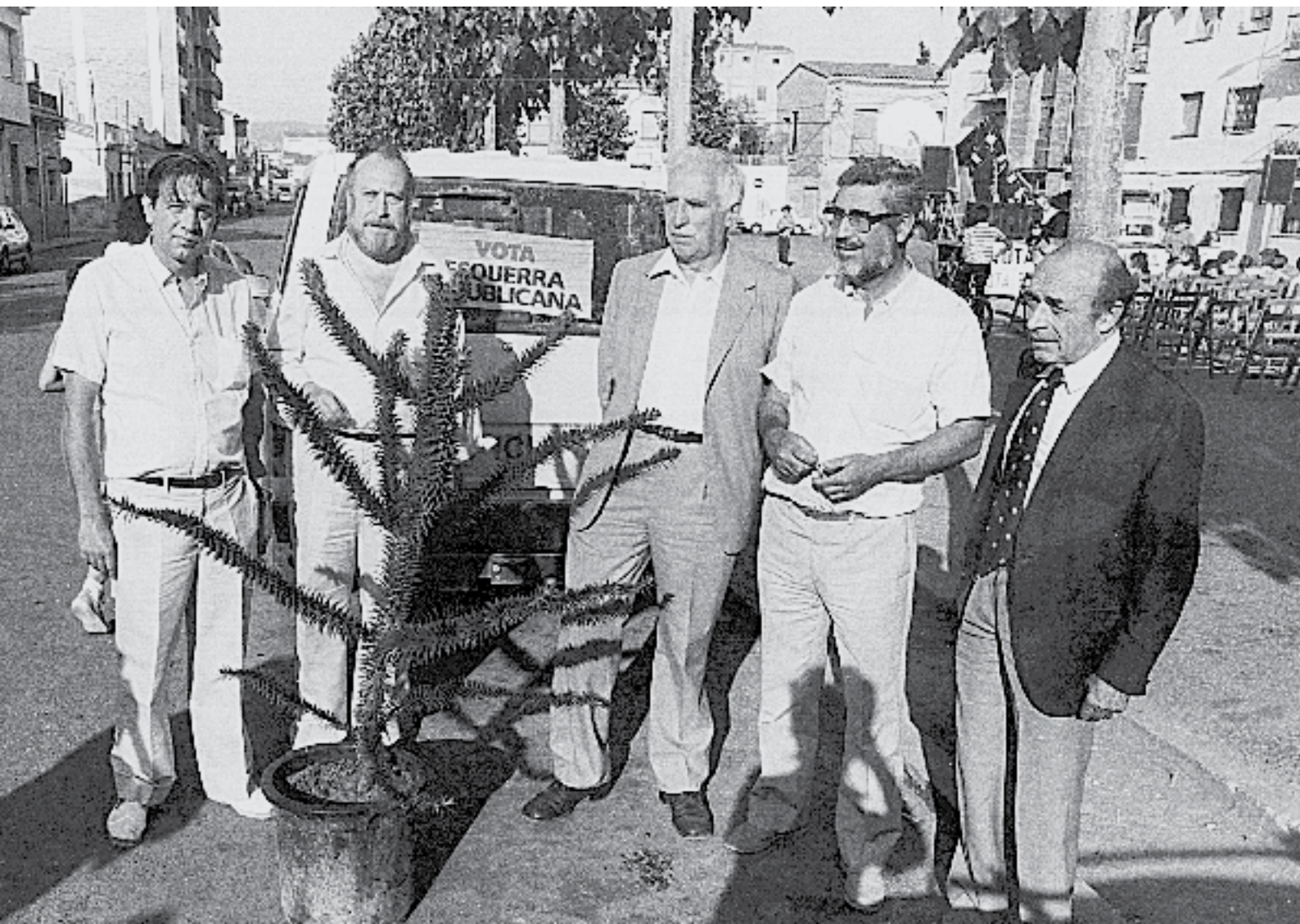
290 RAHOLA D'ESPONA, Josep. «Els catalans hem de sacrificar la nostra nació?», *El Punt*, 14 de juliol de 1993, p. 10.

Salt, 20 de juny de 1986

En el marc de la campanya de les eleccions legislatives els candidats d'Esquerra lliuraren un exemplar de *Araucaria araucana* a Salvador Sunyer, alcalde de Salt.

D'esquerra a dreta: Joan Omedes, Jesús Prujà, Marçal Casanovas, Miquel Giralt i Josep Rahola.

MANEL LLADÓ / AMG-CRDI-FONS EL PUNT

a legislar tenint en compte allò que la societat demanava. «*El Senat no pot estar desconnectat del que succeeix a la realitat. Nosaltres som una Cambra que al mateix temps legislem, però per a legislar cal estar en contacte amb el carrer, amb el país, amb el poble, per a saber si les Lleis que s'han dictat són eficients o si cal dictar-ne unes altres de noves*». ²⁹¹

En definitiva, havien estat set anys de Rahola al Senat precisant el posicionament d'ERC en els grans temes: els diversos Estatuts d'Autonomia que havien anat aprovant-se, la lluita contra les lleis d'harmonització amb clara voluntat centralista i uniformitzadora, el refús a l'OTAN, la defensa de la llengua catalana... Set anys en què, com expressava Heribert Barrera «*ens hem oposat, en totes ocasions, a través dels nostres vots, a través de les paraules dels nostres parlamentaris, a tot el que ha significat una restricció de la llibertat. Ens hem manifestat també d'una manera absolutament clara i sense concessions per la defensa de l'autonomia, els drets nacionals de Catalunya*». ²⁹²

Rahola, en unes Cambres amb àmplies majories de la UCD, primer, i del PSOE, després, va fer notar la seva consistència i la seva determinació. Fins i tot el senador independent d'Àvila Vicente Bosque Hita diria d'ell en seu parlamentària que «*tinc també, en nom del meu Grup, d'elevat en aquests moments unes paraules de respecte cap al Senador Rahola, perquè ens està donant de manera constant i permanent un exemple de cavalleriesitat i d'entesa del que és el treball parlamentari i pel qual no es pot mai després premiar amb paraules descorteses ni amb riures que ell no ha meregut en cap cas*». ²⁹³

291 *Diario de Sesiones del Senado*, núm. 64, 10 de maig de 1984, p. 3.372.

292 BARRERA, Heribert. «Informe del Secretari General Heribert Barrera i Costa», *La Humanitat*, 3a època, núm. 73, abril de 1985, p. 5.

293 *Diario de Sesiones del Senado*, núm. 35, 9 de novembre de 1983, p. 1.658.

Girona, maig de 1987

Candidatura gironina
d'Esquerra a les eleccions
municipals.

D'esquerra a dreta:

a la primera fila,

Josep Maria Barneda;

a la segona, Caterina Pujol
i Emili Ayats; a la tercera,

Antoni Domènech, Roser
Adroher i Albert Rossich;

a la quarta, Isidre Vicens, x,
x i Cristina Santocildes;

a la cinquena,

Jaume Barrot,

Enric Llauger, x, x i x;

i a la sisena, Carles Vivó,

Lluís Balliu,

Josep Rahola, x,

Guillem Martín

i Joaquim Vila.

FJI

La fermesa dels valors

4

4.1 Esquerra Republicana de Catalunya, sempre

En un article periodístic, Josep Víctor Gay recollia el destacat protagonisme gironí a les sigles d'ERC. «*Alguns dels seus homes han estat i són gironins. Pensem, especialment, en el malaguanyat president Josep Irla, que mantingué una fidelitat total i incombustible als principis en què havia cregut i que havia defensat sempre. Però en tenim d'altres com Laureà Dalmau, la saga dels Rahola, Jaume Miravittles en un cert moment de la seva inquieta vida, els Xirrau, una altra saga, i més que varen ocupar alcaldies com la de Girona ciutat [els Santaló]*». ²⁹⁴ Així, l'enginyer forma part també, com el seu germà Frederic, d'aquests noms que havien apuntalat el projecte republicà a les comarques gironines.

En pàgines precedents es feia referència a l'entrada de Rahola a ERC durant la Transició. Tan bon punt va ingressar a Esquerra, s'incorporà a la comissió d'estudis municipals. ²⁹⁵ El seu va ser un ràpid ascens, car, com s'ha vist, el 1979 ja es presentava com a candidat pel Senat a la circumscripció de Girona. Com s'ha vist, des d'aquella data fins al 1986, «*Josep Rahola d'Espona va ser senador d'Esquerra per Girona, encara que amb unes candidatures d'unió, ja fos amb partits de l'arc socialista o amb CiU*». ²⁹⁶ Des del partit emfasitzaven que Rahola, aquells anys, «*va ser la màxima representació aconseguida entre nosaltres, almenys en l'àmbit estatal*». ²⁹⁷

El fet de ser la màxima representació institucional dels republicans a les comarques gironines el feia imprescindible com a garant del partit de cara a la societat i els seus postulats eren tinguts molt en compte des de la formació. La projecció pública feia que Rahola fos sol·licitat com a valor republicà en diver-

294 GAY, Josep Víctor. «Protagonisme gironí en la recuperació d'ERC», *Diari de Girona*, 23 de novembre de 1989, p. 16.

295 «Josep Rahola, candidat al Senat», *La Humanitat*, 3a època, núm. 4, 20 de febrer de 1979, p. 8.

296 GAY, Josep Víctor. *Op. cit.*

297 *Ibidem.*

Girona, 30 de maig de 1987

Visita dels líders d'Eusko Alkartasuna, Karlos Garaikoetxea i del Partido Nacionalista Galego, Pablo González Mariñas, en el marc de la precampanya de les eleccions municipals i europees.

D'esquerra a dreta: davant, Emili Ayats, Karlos Garaikoetxea i Josep Rahola;

darrere, Pablo González Mariñas i Enric Llauger.

FJI

ses convocatòries electorals. Així les coses, ja el 1980 presentava candidats o participava com a nom destacat en actes de la formació tant a Girona ciutat,²⁹⁸ com arreu del territori.²⁹⁹ En el míting final de campanya de cara a les primeres autonòmiques, al Teatre Municipal gironí, Rahola considerava que «*l'Esquerra és la garantia de l'equilibri en el nou Parlament, entre el marxisme i la dreta. L'Esquerra tindrà el paper d'àrbitre i evitarà tant l'immobilisme com perilloses experiències; tant una com l'altra, són poc beneficioses pel país*».³⁰⁰

Els resultats van donar-li la raó. Esquerra aconseguí 14 escons al Parlament i va ser l'àrbitre que va decidir el color polític del Palau de la Generalitat. L'etapa encapçalada pel retorn de Josep Tarradellas havia finalitzat i el marc jurídic s'havia concretat amb l'Estatut del 1979. La capacitat per articular el primer govern de la Catalunya autonòmica va marcar tota una generació. Rahola es mostrava satisfet dels diputats obtinguts per ERC. «*Estem molt contents ja que el poble català, en aquest cas el gironí, ha demostrat que accepta els nostres postulats. La nostra aportació a la vida política catalana és important i les nostres propostes s'han consolidat*».³⁰¹ L'explicació no donava lloc a dubtes, «*estem en un moment d'optimisme, perquè hem aconseguit en les passades eleccions allò que havíem previst [...] ser una minoria suficientment suficient per fer el contrapès que condicionés la marxa política de Catalunya*»,³⁰² raonava Rahola com a membre del comitè Executiu,³⁰³ del que formava part des de juliol de 1979, després del 10è Congrés Nacional d'ERC.

Com hem comentat anteriorment, amb la victòria de

298 «L'Esquerra anuncia. Actes públics», *La Vanguardia*, 13 de març de 1980, p. 30.

299 «Actos para hoy», *La Vanguardia*, 5 de març de 1980, p. 10.

300 BOSCH, Jordi. «L'Esquerra, opción entre el inmovilismo y peligrosas experiencias», *Los Sitios de Gerona*, 19 de març de 1980, p. 6.

301 «Tras los resultados, opiniones de los políticos», *Los Sitios de Gerona*, 21 de març de 1980, p. 19.

302 BOUSO MARES, F. «Senador Rahola a Los Sitios», *Los Sitios de Gerona*, 22 d'abril de 1980, p. 3.

303 «Vida del partit. Comitè Executiu», *La Humanitat*, 3a època, núm. 39, 17 de desembre de 1980, p. 4.

CiU —43 diputats— va arribar el pacte CiU-ERC. Barrera presidiria el Parlament de Catalunya i Pujol, la Generalitat. PSC i PSUC, que havien proposat a ERC un pacte d'esquerres, van criticar la decisió dels republicans. Cal dir però que Barrera havia ofert als socialistes la possibilitat d'un govern tripartit de CiU, PSC i ERC, presidit per Joan Reventós, que els socialistes van rebutjar. El PSC tardaria més de dues dècades a poder celebrar amb cava un resultat autonòmic. Pel que fa a la governabilitat, en una entrevista amb l'autor el 2010, Heribert Barrera valorava positivament la decisió presa el 1980. Barrera, en la conversa, es mostrava satisfet d'haver donat suport al president Pujol per una qüestió de país, tot i les ofertes formulades per les diverses forces de l'esquerra, el PSC i el PSUC, que podien ser més rendibles per al partit. Així, pensant més en el país que en el partit —en les seves pròpies paraules—³⁰⁴ CiU aconseguiria d'ençà els primers comicis autonòmics ostentar la presidència del país fins als nostres dies, a excepció feta dels dos tripartits, presidits per Pasqual Maragall i José Montilla respectivament. «*Ens va semblar que la solució lògica era votar com a president en Jordi Pujol*», acceptava Barrera.³⁰⁵

En l'àmbit gironí, el 1979 ERC va inaugurar a la ciutat de l'Onyar el Casal Laureà Dalmau d'ERC. Rahola valorava molt positivament la tria del nom ja que Dalmau era «*un gran home, un gran polític, un gran metge i un gran poeta. Un home estretament lligat a Girona, la seva ciutat, un home exemplar que va deixar a la seva mort una petjada molt profunda*».³⁰⁶ Als anys de la transició gironina, ERC impulsà, des de Figueres i per tot l'Alt Empordà, la publicació periòdica de *L'Empordà Republicà*, amb un cert aire de record per *Empordà Federal*.³⁰⁷ Aquest rotatiu republicà va tenir

304 BARRERA, Heribert. Entrevista amb l'autor. Barcelona, 17 de novembre de 2010.

305 VILADOT, Albert. *L'esquerra nacionalista. Diàlegs amb Heribert Barrera*.

306 BOSCH, Jordi. «Ayer fue inaugurado el Casal "Laureà Dalmau" de la Esquerra Republicana», *Los Sitios de Gerona*, 1 de juny de 1979, p. 6.

307 De la mítica publicació del líder republicà Puig Pujades, TEIXIDOR COLOMER, Anna. *Empordà Federal (1911-1938). Amb la República al cap i Catalunya al cor*.

Girona, 7 de juny de 1987

Parada informativa d'Esquerra en el marc de la campanya de les eleccions municipals i europees
Josep Rahola i el candidat municipal d'Esquerra, Josep Maria Barneda, repartint propaganda
i parlant amb els ciutadans.

AMG-CRDI-FONS EL PUNT

per objectiu la divulgació del missatge del partit, però també la voluntat de ser un instrument que ajudés a l'estructuració de les seccions locals. Tot i la seva curta durada —9 números distribuïts entre 1978 i 1979—, gràcies entre d'altres motius a la contribució que feu la publicació, començaren a assentar-se unes bases organitzatives d'ERC a les comarques de Girona.³⁰⁸

El que va ser cap de llista dels republicans gironins pel Congrés de diputats el 1979, Joan Vila, reconeix que «a l'ERC de llavors encara hi havia molts exiliats, veien les coses d'una altra manera».³⁰⁹ Emili Ayats, un dels joves que tot just llavors va entrar a ERC, recorda a Rahola «ja gran, venint de Barcelona amb el cotxe carregat de cartells, pujant el material cap a la seu».³¹⁰ És així com Lluís Balliu el defineix com «un treballador incansable».³¹¹

Esquerra ha estat, també a la demarcació gironina, una força passional, ambivalent per assembleària. Un partit que pretenia englobar un moviment més ampli, i on les corrents d'opinió divergents han estat habituals. Rahola també va haver de definir-se en un d'aquests processos interns de debat que visqué ERC. Una vegada passats els comicis municipals del maig de 1983, els eters debats estratègics i sobre lideratges, tornaren

a prendre relleu. A poques setmanes del 13è Congrés Nacional, aquells sectors que propugnaven un canvi de direcció en la línia del partit, els renovadors, s'articularien al voltant de Jaume Nualart. Aquest oferí batalla per la secretaria general de la formació, en la que Barrera es presentava a la reelecció.

Informacions periodístiques consideraven que Rahola era un dels que encapçalava el moviment reformista a Girona, conjuntament amb un altre dels homes forts d'ERC al territori, Miquel Martínez.³¹² Els primers rumors van aclarint-se. Vist en perspectiva, Rahola reconeix que «jo era partidari d'uns renovadors que en dèiem».³¹³ Renovadors que, des del seu punt de vista, pretenien «fer una Esquerra molt més oberta, d'entrada».³¹⁴ Oberta a possibles incorporacions, sobretot, provinents de Nacionalistes d'Esquerra i dels sectors de l'esquerra catalana que havien quedat orfes electoralment. Respecte als renovadors, Rahola aclareix que «jo sempre he estat en una posició renovadora perquè m'ha semblat que calia estar al dia i posar el partit en les noves tessitures».³¹⁵ Al mateix temps és cert que Rahola creia necessari sempre l'estabilitat del partit i el fet de disposar d'uns òrgans dirigents estables.³¹⁶

Contraposant-se a un Barrera que esgrimia la necessitat de mantenir la governabilitat de la primera legislatura autonòmica, els renovadors exigien trencar el seguidisme a CiU i marcar un perfil diferenciat al pujolisme. En aquesta dicotomia, Rahola féu una anàlisi de la diversitat interna dins el partit. Per a ell, a ERC, «hi ha un sector que dóna més importància al nacionalisme que a la definició d'esquerra i un altre que pen-

308 TESTART i GURÍ, Albert. «L'Empordà Republicà, 1978-1979: la difícil construcció d'una esquerra nacional durant la transició», *Gazeta*, 2, 2010, p. 203-210.

309 VILA i ROIG, Joan. Entrevista amb l'autor. Barcelona-Palau-saverdera, 9 de desembre de 2013. Joan Vila, mestre de professió, va vincular-se a Esquerra Republicana de Catalunya durant la transició, després del seu pas pel PSC-R del pedagog Josep Pallach. El 1979 va ser cap de llista d'ERC al Congrés de Diputats per la circumscripció de Girona. D'ençà reunions de partit, visites i trobades, amb Rahola el vincula una amistat d'anys.

310 AYATS, Emili. Entrevista amb l'autor. Girona, 11 de desembre de 2013. L'oftalmòleg Emili Ayats, antic militant d'ERC, va marxar del partit el 1983, amb l'anomenada crisi dels renovadors. Va entrar de nou a ERC el 1987 arran de la Crida Nacional a ERC, un manifest encapçalat per Àngel Colom i Josep-Lluís Carod-Rovira.

311 BALLIU, Lluís. Entrevista amb l'autor. Barcelona-Girona, 13 de desembre de 2013. Lluís Balliu, provinent del teixit associatiu veïnal, va entrar a militar a ERC el 1987 arran de la Crida Nacional a ERC.

312 ROVIRA, Ramon. «Tensió entre els militants d'ERC de Girona i la direcció del partit», *Punt Diari*, 2 de juny de 1983, p. 13.

313 RAHOLA D'ESPONA, Josep. Entrevista amb Enric Pujol i Gerard Bagué. Fortianell, 6 d'octubre de 2008.

314 *Ibidem*.

315 ROVIRA, Ramon. «Rahola: "hi ha d'haver un motiu per marxar de Catalunya al Senat"», *Punt Diari*, 8 de gener de 1983, p. 15.

316 «ERC ha celebrat ja el seu 10è Congrés», *La Humanitat*, 3a època, núm. 12, 15 de juliol de 1979, p. 4.

Girona, 14 d'abril de 1988

Ofrena floral al monòlit dedicat als morts de la República, al cementiri de Girona.

D'esquerra a dreta: Marçal Casanovas, Josep Rahola, Lluís Balliu i Xavier Lao (PCE (m-l)).

AMG-CRDI-FONS EL PUNT

sa tot el contrari». ³¹⁷ Malgrat aquestes diferències existents al seu si, «des del meu punt de vista esquerra i nacionalisme no són pas termes antagònics sinó que es poden compaginar i la tasca fonamental serà aconseguir aquesta entesa». ³¹⁸

Els encesos debats entre oficialistes i crítics, que l'assemblearisme permet, van continuar després del Congrés. Tot i l'ajustada victòria dels oficialistes, a ERC, on la lliure opinió és transmesa sense impediments, els crítics continuaren plantant cara. En un partit fortament ideologitzat com ERC, on els sentiments —i no els beneficis que l'exercici de la responsabilitat pugui aportar a l'individu— són la seva principal raó de ser, la tensió anava prenent cos. Es dictaren suspensions de militància a diversos quadres renovadors i les posicions anaven convertint-se en irreconciliables. Rahola deixa clar que «lamento molt que passin aquestes coses perquè demostren una evident manca d'habilitat política per ambdues parts [...] crec que no hi haurà cap trencament, però és urgent que arribem a acords interns per tal de tancar les divergències que actualment hi ha». ³¹⁹

Tot i les dificultats d'arribar a una entesa entre les diferents parts, Rahola proposà acords, ja que «seria molt llastimós per a Catalunya que un partit com l'Esquerra desaparegués del mapa». ³²⁰ Per Rahola, encara podia arribar-se a un acord, «la solució és difícil però viable si tots hi posem una mica de la nostra part. En alguns punts de les comarques de Girona, per exemple, la força dels renovadors és evident i això és quelcom que s'ha de tenir present a l'hora de fer qualsevol mena d'anàlisi o prendre decisions». ³²¹ Si es prenién en consideració les diverses posicions i s'aconseguia una certa reconciliació, «els efectes de la crisi no s'haurien de notar». ³²² Rahola demanava mantenir la calma

ja que «hi ha gent que voldria veure'ns absolutament anorreats, però ara més que mai tenim un paper a jugar en el panorama polític del país». ³²³

Els renovadors eren majoria a les comarques gironines. Així, el clima de crispació, la suspensió de militància de Miquel Martínez i les divergències internes amb la direcció del partit van fer que tots els membres del comitè polític de la ciutat de Girona dimitissin i abandonessin la formació. Tots excepte el seu president, Josep Rahola, que havia estat elegit a l'Assemblea local de 1982. ³²⁴ Els escindits d'ERC buscaven, aquell 1984, punts de contacte amb Nacionalistes d'Esquerra i independents per formular una proposta alternativa a nivell electoral. ³²⁵ Per Emili Ayats, un dels escindits, «Rahola ens deia que estava d'acord amb nosaltres, però que ell es quedava a Esquerra, perquè fora d'ERC no hi havia res. Vist amb perspectiva tenia raó». ³²⁶ Rahola, que se sentia còmode amb els postulats renovadors, va mantenir-se dins del partit, «amb una actitud molt pacificadora, de posar-hi pau». ³²⁷ «Vaig aguantar per esperit de l'Esquerra, un altre hauria marxat, com havien fet molts» reconeix Josep Rahola. ³²⁸ Eren moments delicats per l'històric partit de Macià i Companys.

Els debats, sovintejats, es redirigiren dins d'ERC a partir de 1984. A les autonòmiques d'aquell abril, CiU obtindrà la seva primera majoria absoluta al Parlament. Els escons d'Esquerra ja no eren imprescindibles per assegurar la governabilitat del país. A ERC es preguntaven quina era la posició que havien de prendre respecte el partit que governava la Generalitat. No eren poques les veus que entenien que, si hom ja tenia una majoria suficient per governar en solitari, no era menester donar suport parlamentari a l'executiu català. Els crítics,

³²³ *Ibidem*.

³²⁴ «Vida del partit. Nova Junta Local a Girona», *La Humanitat*, 3a època, núm. 54, març de 1982, p. 6.

³²⁵ «Renovadors d'ERC, NE i independents faran llista electoral per Girona», *Punt Diari*, 9 de febrer de 1984, p. 19.

³²⁶ AYATS, Emili. Entrevista amb l'autor. Girona, 11 de desembre de 2013.

³²⁷ *Ibidem*.

³²⁸ RAHOLA D'ESPONA, Josep. Entrevista amb Enric Pujol i Gerard Bagué. Fortianell, 6 d'octubre de 2008.

³¹⁷ ROVIRA, Ramon. «J.Rahola: "ERC només té futur si sap combinar nacionalisme i esquerra"», *Punt Diari*, 10 de juny de 1983, p. 15.

³¹⁸ *Ibidem*.

³¹⁹ «Dotze consellers nacionals d'ERC a Girona donen suport als renovadors», *Punt Diari*, 1 de febrer de 1984, p. 13.

³²⁰ *Ibidem*.

³²¹ *Ibidem*.

³²² *Ibidem*.

Girona, 24 de maig de 1988

Mítting de la campanya a les eleccions al Parlament de Catalunya.

D'esquerra a dreta: Karlos Garaikoetxea, Joan Hortalà, Marçal Casanovas i Josep Rahola.

JOAN CASTRO / AMG-CRDI-FONS EL PUNT

a més, entenien que el suport a CiU és el que havia fet que ERC passés, en aquells comicis, de 14 a 5 diputats. Per la seva banda, la proposta dels escindits —juntament amb Nacionalistes d'Esquerra—, l'Entesa de l'Esquerra Catalana, tampoc no reeixí. Les bosses de votants amb consciència nacional que havien dipositat la papereta d'ERC el 1980, aprovaven els avenços assolits amb Pujol, per això bona part dels seus electors varen confiar amb CiU el 84. Josep Fornas, que va ser parlamentari d'ERC en la legislatura 1980-1984 reconeix que «al Parlament hi havia molta feina que s'havia de fer, però aquesta, la feta per ERC, no tenia ressonància».³²⁹ Per entendre els resultats convergents, cal també remarcar la influència del factor «Banca Catalana», el judici obert als exdirectius de l'entitat financera —entre els quals el president Jordi Pujol— que va ser interpretat com un acte de venjança política i d'atac al catalanisme més que no pas d'independència judicial.

Després de la majoria absoluta de Pujol d'aquell any i en el marc del debat existent en el si d'ERC sobre quin era el millor plantejament a seguir, Rahola diferia de les crítiques que els renovadors havien fet fins llavors. Ell considerava que «el nostre paper a l'oposició seria molt poc reeixit, i, en canvi, des de l'executiu podem fer una gran tasca».³³⁰ Per defensar aquesta posició, Rahola constata que «nosaltres no podem fer una oposició dura contra el govern Pujol perquè en alguns punts els plantejaments són molt semblants».³³¹ A més, prosseguia, «tampoc podem fer oposició al costat del PSC perquè no som socialistes. Per tant, pel bé de Catalunya, és millor que ens integrem en l'executiu».³³² Integar-se a l'executiu tenia certs perills, però al mateix temps podia ser una oportunitat per poder desenvolupar una part del programa des de les conselleries. Rahola reblava la seva defensa de l'acord. «Ara els partits nacionalistes ens hem d'unir, perquè Catalunya viu moments especialment angoixants. Arreu d'Europa els

partits amb plantejaments afins fan pinya quan la situació ho requereix. Penso que el nostre país ho necessita ara més que mai [...] Dependrà de la nostra habilitat que la tasca que fem quedi en un no-res o es noti efectivament».³³³

Rahola era un ferm defensor de la participació d'ERC en la tasca governativa tot i que es mostrava molest quan el govern català, amb el peix al cove, «a Madrid diu una cosa i aquí, una altra».³³⁴ Tot i així, argumentava que obtenir conselleries era una bona manera per donar un toc d'esquerres a la gestió autonòmica, i que aquesta només podia incidir realment des de dins. A més, afirmava que «mantenir-se a l'oposició podia donar molt poc fruit donades les nostres escasses forces en el Parlament de Catalunya».³³⁵

L'acord va fer-se efectiu després de nombroses reunions i de sospesar les propostes provinents de Jordi Pujol. Aquell 1984, Frederic Rahola d'Espona, amb una llarga experiència en el camp cultural, del món editorial i de servei al país, va ser nomenat Síndic de Greuges de Catalunya. La seva era una carrera de fons. El 1976 Tarradellas l'havia nomenat delegat a l'interior i president en funcions de l'organisme consultiu —tot organitzant l'esperat retorn—, i el 1977 fou nomenat conseller de la Presidència de la Generalitat restaurada primer, i posteriorment de Governació. Amb el pacte assolit, el govern presidit per Jordi Pujol confiava una institució cabdal com la del Síndic de Greuges a Frederic Rahola. El germà de Josep Rahola exercí el càrrec fins a la seva mort, el novembre de 1992, després d'haver estat reelegit el 1989.³³⁶

Des del punt de vista estrictament autonòmic, no podia negar-se que en aquells primers anys 1980 hi havia hagut avanços significatius que amb els anys encara prendrien més valor. Va ser el cas de la creació

333 *Ibidem.*

334 P.M. «Els regidors d'ERC juraran la Constitució a Figueres "per imperatiu legal"», *Diari de Girona*, 25 de maig de 1991, p. 5.

335 «Marçal Casanovas dimiteix del Consell Executiu de l'ERC», *Punt Diari*, 6 de juny de 1984, p. 19.

336 OLLER, Joan. «El síndic de Greuges, Frederic Rahola», *El Punt*, 24 de novembre de 1992, p. 10.

329 FORNAS, Josep. Entrevista amb l'autor. Vilassar de Mar, 10 de desembre de 2013.

330 «Rahola, partidari que ERC col·labori amb CiU», *Punt Diari*, 15 de maig de 1984, p. 37.

331 *Ibidem.*

332 *Ibidem.*

Barcelona, 5 de juny de 1990

Roda de premsa de presentació del Consell Consultiu d'Esquerra, format pels militants més veterans del partit. D'esquerra a dreta: Josep Maria Reguant, Víctor Torres, Àngel Colom i Josep Rahola.

TOMÀS CASADEMUNT / AMG-CRDI-FONS EL PUNT

de mitjans de comunicació de tall europeu com TV3 i Catalunya Ràdio que, més endavant, s'anirien ampliant fins als actuals canals de Televisió de Catalunya i el conjunt d'emissores de la Corporació Catalana de Mitjans Audiovisuals. La tasca de govern també va impulsar la Llei de Normalització Lingüística de 1983 —que va ser ampliada el 1998— i la introducció de la immersió lingüística a les aules. L'estructuració territorial de Catalunya a través dels consells comarcals i la voluntat d'apropar els serveis als ciutadans, visquessin on visquessin, també varen ser fruit dels primers governs catalans.

En aquests anys, Rahola, a més de ser senador, formava part del Comitè Executiu d'ERC. Això feia que visqués el dia a dia del partit, les decisions a prendre i el rumb que les sigles havien de portar. El 1986 i després de dues legislatures al Senat, semblava que Rahola podia desitjar un tercer mandat. Marçal Casanovas, diputat d'ERC al Parlament de Catalunya, uns mesos abans de finalitzar la legislatura, deia en aquest sentit que «no veuria amb mals ulls que l'actual senador per Girona Josep Rahola tornés a ser el nostre candidat a la cambra alta». ³³⁷ Tot i les ofertes de CiU per repetir la fórmula del pacte a la Cambra Alta que ja havia prosperat el 1982, ERC ho refusà. ³³⁸ Sense un acord més ampli, les possibilitats d'Esquerra d'obtenir representació al Senat eren gairebé inexistent. Finalment, Rahola va considerar que set anys entre Madrid-Barcelona i l'Empordà ja eren suficients. L'historiador J.B. Culla ens descriu que «els dos senadors sortints, Josep Pi-Sunyer i Josep Rahola, declinaren presentar-se de nou i va ser laboriós trobar una dotzena de militants a la vegada coneguts i prou abnegats per oferir els seus noms». ³³⁹ Els resultats electorals del 1986 no van donar lloc a dubte, ERC perdia la seva representació tant al Congrés com al Senat.

Després de la seva experiència al Senat, Rahola va abandonar el Comitè Executiu de la formació. Pel que

fa al partit, Rahola va centrar la seva tasca en la millor estructuració i coordinació de les comarques gironines. Així s'expressava Rahola: «*crec que milito i treballa per Catalunya i que el partit ha d'ésser l'eina principal d'aquesta feina*». ³⁴⁰ Les discrepàncies amb la direcció republicana, tanmateix, no li feren estripar el carnet, i Rahola estava decidit a continuar aportant la seva vàlua a la marxa de l'organització. Si hi havia cap dubte al respecte, el dirigent gironí precisava que «*crec que encara hi ha molta feina per fer i penso continuar militant a Esquerra Republicana*». ³⁴¹

El mateix 1986, Rahola va formar part de la Federació intercomarcal gironina d'ERC presidida per Josep Adarnius fins el 1988 i per Emili Ayats posteriorment. Al Congrés de la Federació, Rahola afirmà que «*tots els militants hem de treballar més perquè els fets que nosaltres defensàvem ens van donant la raó: província única, la insuficiència de l'Estatut i un sistema de finançament autonòmic com el basc*». ³⁴²

A nivell de país, la progressiva retirada de Barrera coincideix amb una proposta de rejuveniment d'Esquerra que pretén convertir-la en el referent del creixent independentisme d'esquerres. La proposta, que es va detallar amb la Crida Nacional a ERC, ³⁴³ fou encapçalada per Josep-Lluís Carod-Rovira, provinent de Nacionalistes d'Esquerra, i Àngel Colom, que fins llavors havia estat portaveu de la Crida a la Solidaritat. Tot i l'accés de Joan Hortalà a la secretaria general del partit al 15è Congrés Nacional, celebrat el febrer de 1987, l'empenta de la nova militància es féu notar aviat. Rahola, com a president de la secció local d'ERC a Girona, també va ajudar a conformar la nova etapa de canvis en la formació. Després del període convuls que s'ha detallat, Rahola indicava que

337 ROVIRA, Ramon. «El novembre es començarà a debatre la llei de l'Albera», *Los Sitios de Girona*, 12 d'octubre de 1985, p. 8.

338 «Josep Rahola abandona el Comitè executiu d'ERC per discrepàncies amb la direcció», *Los Sitios de Girona*, 7 de maig de 1986, p. 8.

339 CULLA, Joan B. *Esquerra Republicana de Catalunya 1931-2012. Una història política*, p. 276.

340 «Josep Rahola abandona el Comitè executiu d'ERC per discrepàncies amb la direcció», *Los Sitios de Girona*, 7 de maig de 1986, p. 8.

341 *Ibidem*.

342 QUINTANA, S. «Barrera donà el vist-i-plau a Adarnius com a president de la federació d'ERC», *Los Sitios de Girona*, 26 de gener de 1986, p. 6.

343 1987. *L'any de la Crida Nacional a Esquerra Republicana de Catalunya*.

Barcelona, 14 d'abril de 1991

Josep Rahola rep la Insígnia Macià —que Esquerra acabava d'instaurar per homenatjar als veterans lluitadors republicans— de mans de Teresa Forn.

FJI

nous efectius s'incorporaren al partit «seguint aquesta línia de renovació i [d'incorporació] de persones de reconegut tarannà nacionalista i d'esquerra».³⁴⁴ Entre les incorporacions gironines que provenien de Nacionalistes d'Esquerra hi trobem Lluís Martínez. El que havia estat alcalde de la Garriguella (1979-1983) recorda que l'entrada de nous efectius suposà un canvi important per al partit: «abans [ERC] era més una colla d'amics amb grans complicitats». La formació, descriu, «va començar a obrir-se amb la incorporació massiva de NE».³⁴⁵ I quan els nous militants catalanistes i d'esquerres s'incorporaven a Esquerra, entraven en contacte amb Rahola. Així el veia Martínez: «el prestigi d'en Josep Rahola, senador, estava molt per sobre del d'altres més visibles [...] la seva paraula era escoltada atentament i la seva influència, expressada amb discreció, era molt sovint atesa en aquells temps de consolidació d'ERC».³⁴⁶ Per Martínez, Rahola «conjugava perfectament el que calia fer amb com fer-ho».³⁴⁷

Els mesos d'interinatge de Rahola com a president de la secció local d'ERC a Girona per tal de reorganitzar-la, continuaren amb Lluís Balliu. Balliu, provinent de l'associacionisme veïnal, al setembre del 1987 es feia càrrec de les responsabilitats gironines.³⁴⁸ Per Balliu, «si ERC va renéixer a Girona va ser per la labor de Josep

Rahola, la persona que més va treballar».³⁴⁹ En aquest sentit, Balliu inclou Rahola com un dels tres grans referents del republicanisme a les comarques gironines, juntament amb l'olotí Marçal Casanovas i el doctor Francesc Dalmau, de Palamós.³⁵⁰ Casanovas també remarca de Rahola «que va ajudar a refundar Esquerra».³⁵¹

A les primeres eleccions europees on s'elegiren eurodiputats de l'Estat, les de 1987, Rahola, en tretzena posició, formà part de la llista que elaborà ERC i els seus aliats.³⁵² Així, tot just havent deixat el Senat, des del partit es proposà de manera simbòlica a l'enginyer gironí que formés part de la proposta europea que propiciava ERC conjuntament amb Eusko Alkartasuna i el Partido Nacionalista Galego. Per Joan B. Culla, «l'acord, que prenia així un biaix de centreesquerra entre liberal i socialdemòcrata, va ser batejat Per l'Europa de les Nacions, amb Carlos Garaikoetxea de cap de llista, seguit per Heribert Barrera i pel gallec González Mariñas [...] en qualitat d'independents, l'expresident valencià Josep Ll. Albinyana, l'economista mallorquí Joan Mir».³⁵³

De sentiment europeista, Rahola era partidari d'una Europa de les nacions, d'una Europa socialment més justa. Veia, a més, que el paper europeu era clau per a la causa catalana, ja que com ell mateix argumentava en aquell moment, «quan a Europa hi hagi lliure circulació de persones, de mercaderies i de capitals [...] quan la defensa de la pau serà única a la C.E., com ja s'està forjant, quan indefectiblement vindrà, per essencial, una única política econòmica i d'afers estrangers, com també un sol sistema monetari i una sola moneda, quan s'arribi al final de la integració europea, al govern de l'Estat espanyol no li quedarà cap de les competèn-

344 VENTURA, Joan. «Barneda, Domènech, Mir i Vivó, nous fitxatges d'ERC a Girona», *Punt Diari*, 4 d'abril de 1987, p. 9.

345 MARTÍNEZ I VIA, Lluís. Entrevista amb l'autor. Garriguella-Barcelona. 13 de gener de 2014. Lluís Martínez i Via. Metge. Fill del que va ser promotor cultural i social al Prat de Llobregat durant els anys 1960 i 1970, va entrar a militar a ERC a la segona meitat de la dècada dels vuitanta. Després d'haver estat alcalde de Garriguella per Nacionalistes d'Esquerra (1979-1983), va entrar a militar a ERC el 1987 arran de la Crida Nacional a ERC, un manifest encapçalat per Àngel Colom i Josep-Lluís Carod-Rovira. Va ser regidor a Garriguella per ERC (1991-1995 i 1997-1999). La seva relació amb Josep Rahola va ser especialment intensa durant la campanya electoral al Parlament de Catalunya de 1995. Actualment pertany a la sectorial de Sanitat d'Esquerra Republicana de Catalunya.

346 MARTÍNEZ I VIA, Lluís. Entrevista amb l'autor. Garriguella-Barcelona. 13 de gener de 2014.

347 *Ibidem*.

348 «Lluís Balliu, elegit nou cap d'ERC a Girona», *Punt Diari*, 23 de setembre de 1987, p. 9.

349 BALLIU, Lluís. Entrevista amb l'autor. Barcelona-Girona, 13 de desembre de 2013.

350 *Ibidem*.

351 CASANOVAS, Marçal. Entrevista amb l'autor. Barcelona-Olot, 13 de desembre de 2013.

352 «Parlament Europeu: aquesta és la nostra llista», *La Humanitat*, 3a època, núm. 78, juny de 1987, p. 7.

353 CULLA, Joan B. *Esquerra Republicana de Catalunya 1931-2012. Una història política*, p. 300-301.

Roses, 5 de setembre de 1993

Inauguració d'una placa a la Ciutadella de Roses —a iniciativa de l'Institut per a la Projecció Exterior de la Cultura Catalana— en commemoració de la batalla naval del 4 de setembre de 1285, en la que l'estol catalano-sicilià de Pere II el Gran derrotà el de Felip l'Ardit.

Als dos extrems de la imatge hi apareixen Josep Rahola i Enric Garriga i Trullols.

ACAE-FONS HORA NOVA

*cies exclusives i d'ordre general que té reservades».*³⁵⁴ Per aquests factors exposats, Rahola estava convençut que una bona integració europea seria beneficiosa pel país i pels seus anhels de llibertat. Pronosticava, així, que «*Catalunya i Euskadi, que tenen competències exclusives que no són d'ordre general, els interessarà enllaçar directament amb Brussel·les i no fer-ho a través de Madrid, que sempre ens ha perjudicat*».³⁵⁵

Els comicis europeus no havien de ser testimonials, totes les eleccions —per a Rahola— eren una bona oportunitat, ja que «*als catalans, ens és necessari obtenir les màximes competències, juntament amb un fort poder polític i econòmic, i donar-nos a conèixer al món com a una nació amb personalitat pròpia i diferenciada d'Espanya, i aquesta és la nostra lluita*».³⁵⁶ «*S'ha de projectar Catalunya cap a Europa, ja que s'ha demostrat que sempre han fracassat les operacions catalanes cap a l'Estat espanyol*» sentenciava Rahola en plena campanya per a les europees de 1987.³⁵⁷

Les noves dinàmiques d'ERC es feren notar també en les eleccions autonòmiques del 1988. Carod i Colom, per aquest ordre, van ser els números dos i tres de la llista encapçalada per Hortalà, que es proposava fer baixar dràsticament la mitjana d'edat dels candidats. La nova imatge d'ERC, tanmateix, necessitava el suport d'aquells pesos pesants del partit que li oferien un embolcall de coherència històrica. Amb aquesta voluntat Rahola, que continuava actiu al partit, va participar a les eleccions de 1988. Així, intervingué en mitings de les comarques gironines al costat de Joan Hortalà, on també participà Carlos Garaikoetxea, exlehendakari basc i dirigent d'Eusko Alkartasuna.³⁵⁸

El 1989, després dels bons resultats obtinguts pels socialistes a les europees, Felipe González dissolgué

les Corts i convocà eleccions anticipades. Precisament l'estat havia presidit la Comunitat Europea durant el primer semestre de l'any, amb la consegüent valoració positiva de la ciutadania respecte les figures que es vinculaven al projecte de construcció europea. De cara a les generals del 1989, s'havia especulat que Rahola podria tornar a optar per presentar-se com a senador i acompanyar així a Madrid a Narcís Gibrat, en aquells moments alcalde de la Tallada d'Empordà i cap de llista dels republicans al Congrés dels Diputats.³⁵⁹ Però res d'això va produir-se. Miquel Giralt seria el cap de cartell al Senat i l'opció Rahola quedà, simplement, com especulacions pròpies dels mesos previs a uns comicis. La seva decisió de tancar una etapa, la de la Cambra Alta, que coneixia amb profunditat, era ferma. La seva idea era dedicar-se a la vida interna del partit.

Després de presidir el Consell Nacional dels republicans, tasca que va continuar Marçal Casanovas a partir de l'abril de 1981,³⁶⁰ Rahola formà part del primer Consell Consultiu que creà ERC. El nou òrgan consultiu que es posa en funcionament durant el primer trimestre del 1990, pretenia que d'una manera operativa es pogués ajudar la direcció del partit i col·laborar-hi. Presidit per Víctor Torres, els membres del Consell tindrien reunions cada quatre mesos amb la direcció. A més de Rahola, també s'hi incorporaren des de l'inici l'exdiputat Francesc Dalmau, l'expresident de la Joventut Republicana de Lleida Leopold Morant i Josep Companys, nebot del president màrtir. L'objectiu, més que un organisme de velles glòries o de vitrina, era una eina per demostrar que Esquerra tenia una continuïtat temporal en el temps, i que la d'aquell moment provenia d'una tradició anterior.³⁶¹

Rahola i els membres del Consell Consultiu oferien una imatge de continuïtat temporal a ERC, una imat-

354 RAHOLA D'ESPONA, Josep. «El perquè d'un no a l'Espanya federal», *Punt Diari*, 10 de novembre de 1987, p. 4.

355 *Ibidem*.

356 *Ibidem*.

357 «ERC proposa la creació d'un grup nacionalista a Estrasburg», *Punt Diari*, 20 de maig de 1987, p. 9.

358 MADRENYS, Pere. «L'ex-lehendakari Garaikoetxea crida "Visca Catalunya Lliure" a Girona», *Punt Diari*, 25 de maig de 1988, p. 14.

359 HERNÁNDEZ, Àlex. «ERC de Girona vol recuperar els vots perduts i trencar el bipartidisme», *Diari de Girona*, 22 de setembre de 1989, p. 15.

360 «Heribert Barrera: "De alguna forma, el golpe ha triunfado"», *La Vanguardia*, 5 d'abril de 1981, p. 11.

361 «ERC crea un consell consultiu amb membres fundadors del partit», *Diari de Girona*, 10 d'abril de 1990, p. 15.

Figueres, 27 de novembre de 1993

El secretari general d'Esquerra, Àngel Colom i el president regional, Joan Puigercós, durant el sopar-homenatge a Josep Rahola organitzat per la Federació Regional d'Esquerra a Girona.
ACAE-FONS HORA NOVA

ge que era més important que mai en un moment com aquell. Els canvis interns s'havien precipitat al 16è Congrés Nacional, quan els republicans varen abraçar l'ideal independentista, tot convertint-se en la seva expressió política més majoritària. Al conclave de novembre de 1989, Colom —amb el suport final de Carrod— arrabassaria la secretaria general a un Hortalà que després s'escindiria i acabaria integrant-se a CDC. ERC va passar a mans d'una generació de membres amb menys de tres anys de militància. L'aixopluc dels veterans els era, per tant, preuat.

D'aquesta manera, van arribar els reconeixements per a Rahola. El dissabte 27 de novembre de 1993 el partit li retia, a Figueres, un acte ben merescut.³⁶² «No era cap aniversari ni cap efemèride especial. Simplement era un sentit homenatge que tocava fer a un Senyor de la política; a un idealista "dels que ja no es fan"; a una persona que porta tota una llarga vida estimant Catalunya. L'homenatge li feia el partit de tota la seva vida» descrivia Antoni Strubell.³⁶³ El sopar-homenatge, on hi van assistir un centenar de militants i simpatitzants de les comarques gironines, va servir perquè el partit reconegués tota una trajectòria conjunta amb l'homenatjat. Als parlaments, el doctor Dalmau va recordar els anys d'activitat de l'exsenador, i Joan Puigcercós —llavors president regional— proposà que conduís les noves generacions. Àngel Colom, que en aquells moments era secretari general d'ERC, va glossar la seva figura i va indicar que si algú havia dit que Rahola era «senyor de la política» ell el considerava «el patrici del procés d'independència del nostre país».³⁶⁴ Colom el definí com «un home de tremp, emprenedor, que és important de recordar en èpoques difícils, de crisi econòmica i de valors, com l'actual».³⁶⁵

Després dels parlaments va tocar el torn a l'homenatjat, que va referir-se, entre d'altres, a la necessitat

de trobar solucions per als treballadors i posar fre al monopoli que les multinacionals exerceixen sobre el nostre dia a dia. «Parlava un Josep Rahola emocionat, envoltat dels seus companys i admiradors. Però no va ser el típic discurs d'agraïment i records emocionats. No. Ens va parlar un home d'idees actuals i alhora un home d'un profund i pràctic amor a Catalunya. Tan bon punt es va haver plantat davant els micròfons, va aprofitar l'ocasió per expressar-nos el que ell sent i pensa, dos elements gairebé indestriables».³⁶⁶

Durant l'homenatge, el professor Strubell de la Universitat de Deusto manifestava que Rahola «amb tanta valentia va defensar primer des del seu escó a l'inhòspit Senat espanyol i després amb el seu incansable tragí per les comarques aportant idees, entusiasme i encoratjament, fes el temps que fes».³⁶⁷ Els elogis prosseguiren. L'escriptor remarca que «salta a la vista que l'entusiasme i el profund sentit ètic són els dos trets principals del caràcter de Josep Rahola. Curiosament diria que són aquests dos mateixos valors exemplars els que més benefici produeixen tant en el context d'un partit polític —en aquest cas ERC— com en el país en general. La capacitat de pensar sempre en positiu i de lluitar a favor del que ell creu és l'aportació que Josep Rahola ha fet des de fa 50 anys a un històric partit —ERC— al qual sempre ha tingut un grau de lleialtat i entrega insuperables».³⁶⁸

L'etapa de Colom es caracteritzà per la musculació territorial del partit i el seu creixement electoral. Al llarg de la primera meitat dels 1990, Esquerra va guanyar activistes provinents de l'independentisme extraparlamentari i amb l'acceptació plena del marc nacional dels Països Catalans, s'implantà al País Valencià, Illes Balears i Catalunya del Nord. El suport social augmentà i, després dels mínims històrics, ERC obtingué 11 diputats el 1992 i 13 el 1995 i novament escons a Madrid i regidors a l'Ajuntament de Barcelona.

De la mà de Colom va entrar a ERC Pilar Rahola. La mediàtica tertuliana té un parentiu amb Josep Rahola

362 «Colom va presidir un homenatge a l'ex-senador Josep Rahola a Figueres», *Diari de Girona*, 30 de novembre de 1993, p. 11.

363 STRUBELL, Antoni. «Josep Rahola, un senyor de l'Esquerra», *El Punt*, 7 de desembre de 1993, p. 5.

364 OLLER, Joan. «El retorn de Strubell i el llegat de Rahola», *El Punt*, 28 de novembre de 1993, p. 12.

365 *Ibidem*.

366 STRUBELL, Antoni. «Josep Rahola, un senyor de l'Esquerra», *El Punt*, 7 de desembre de 1993, p. 5.

367 *Ibidem*.

368 *Ibidem*.

Fortianell, estiu de 1994

Marc-Aureli Vila amb Josep Rahola i Montserrat Estrada.

FRE

d'Espona, si bé llunyà, dins de la mateixa nissaga familiar empordanesa. Al llarg del 1996, els enfrontaments interns entre el tàndem Colom-Rahola d'una banda i Carod i els seus seguidors de l'altra, fan que el cambrilenc es postuli per succeir Colom al capdavant de la direcció. Àngel Colom, en aquesta situació, es plantejava una nova via per expressar políticament l'independentisme.

El 8 d'octubre de 1996 es feia pública la intenció d'una part del partit i dels seus dirigents per escindir-se i crear un nou projecte encapçalat per Àngel Colom i Pilar Rahola. Es tractava del Partit per la Independència, que seguiria el model ideat pel de Rupi, amb un lideratge fort i una concepció més de moviment que no de partit estricte. Si la roda de premsa havia estat al matí, Joan B. Culla relata que «*a la tarda, compareixien junts els notables històrics* [Heribert Barrera, Josep Rahola, Víctor Torres, Marc-Aureli Vila] [...] *com a reflex automàtic de tancament de files*». ³⁶⁹ És en moments crítics per a la formació, com aquells, que la figura de Rahola prendria més relleu, com a línia continua de la història del partit des dels anys 1970.

Després de la sortida del gruix de seguidors de Colom, que l'acompanyaren en el nou projecte, el 21è Congrés Nacional d'ERC, celebrat a Vilafranca del Penedès, va ser aquell en el que Josep-Lluís Carod-Rovira va accedir a la secretaria general, amb el suport de Joan Puigcercós, que esdevenia vicesecretari general de Coordinació Interna i Serveis. Al mateix temps, l'històric dirigent de NE, Jordi Carbonell, va esdevenir-ne el president. Els seus dirigents volien marcar un nou rumb: s'intensificaren les relacions internacionals, es complementà el partit amb la creació de la Fundació Josep Irla, i es treballà el discurs social per ser el referent de l'esquerra catalana. En aquests processos de canvis i de modernització, Josep Rahola fou nomenat president del Consell Consultiu. ³⁷⁰

I era així com Rahola continuava al servei del partit per allò que li demanessin. Sense anar més lluny, de cara a les eleccions al Parlament del 1999, el llavors can-

didat Maragall va proposar de tornar a utilitzar el nom d'Entesa dels Catalans amb la pretensió que la seva candidatura fos un paral·lelisme a l'acord de les esquerres catalanes en iniciar-se la democràcia. La resposta dels membres històrics de la candidatura del 1977 —i en el cas de Rahola, com a integrant de la Nova Entesa del 1979— no es va fer esperar. Rahola i els veterans senadors d'aquella històrica marca, com Francesc Candel, Felip Solé Sabarís, Jaume Sobrequés, Lluís Maria Xirinacs, Francesc Ferrer i Gironès, Josep Benet i Salvador Sunyer, van demanar que ningú en fes un ús partidista. ³⁷¹ Finalment Maragall es va presentar sota el paraigües de l'acord entre el PSC i Ciutadans pel Canvi, obtenint el primer resultat en nombre de vots, no així pel que fa als escons, continuant a l'oposició.

L'any següent, tanmateix, les posicions havien canviat. Els contactes entre els diversos partits de l'esquerra catalana s'havien fet més evidents. Les primeres experiències de col·laboració, i que portarien després als dos governs tripartits, s'iniciaven amb una candidatura conjunta al Senat. Així, a les eleccions generals del 2000, les de la majoria absoluta de José Maria Aznar, es va presentar l'Entesa Catalana de Progrés. La coalició al Senat entre PSC, ERC i ICV-EUiA, que es tornaria a repetir el 2004, tindria uns resultats remarcables. Com a històriques veus autoritzades de cada partit, Joan Reventós, Antoni Gutiérrez Díaz i Josep Rahola beneirien el pacte. ³⁷²

L'ascens progressiu d'ERC es percebia en aquell context de pactes entre el darrer govern convergent i el PP. El refús al Pla Hidrològic Nacional, que comportava el transvasament de l'Ebre, i el «No a la Guerra» de l'Iraq portaven una corrent de simpatia cap als republicans. A les municipals del 2003, Josep Rahola va tancar la llista d'ERC a Figueres, amb Francesc Canet com a alcaldable. Amb aquesta posició simbòlica, que compartia amb l'historiador Enric Pujol, Rahola mostrava el

371 «Exsenadors de l'Entesa critiquen l'ús partidista que en vol fer Maragall», *Avui*, 5 de febrer de 1999, p. 16.

372 VINYOLES, C., LANAÓ, P. «El Senat ha de servir per acabar amb la politiqueria que enfronta les comunitats», *El Punt*, 2 de març de 2000, p. 28-29.

369 CULLA, Joan B. *Esquerra Republicana de Catalunya 1931-2012. Una història política*, p. 466.

370 *Ibidem*.

Girona, 11 de setembre de 1994

Capçalera d'Esquerra a la manifestació de la Diada de l'Onze. D'esquerra a dreta: Santi Niell, Lluís Balliu, Albert Bertrana, Josep Rahola, Joan Puigercós, Miquel Hortós, Enric Llauger, Robert Vallribera...

EDDY KELELE / AMG-CRDI-FONS DIARI DE GIRONA

seu suport a les noves generacions del partit.³⁷³ Els resultats, sense precedents en les darreres tres dècades, oferiren a Esquerra l'alcaldia de molts petits i mitjans municipis, àdhuc capitals de comarca. A les autonòmiques de pocs mesos després, els 23 diputats de la llista encapçalada per Carod donaren la clau de la governabilitat a l'independentisme, tot afavorint l'Acord del Tinell que feia president Pasqual Maragall, del PSC. L'elaboració d'un nou Estatut per a Catalunya era la fita principal d'aquell acord per a un Govern catalanista i d'esquerres, on s'hi incorporaren sis consellers republicans. Els mesos que vingueren quedaren marcats per l'entrevista de Carod amb ETA a Perpinyà i per les mobilitzacions ciutadanes entre l'11 i el 14 de març del 2004. A les eleccions generals, el PP va perdre la majoria i seria José Luis Rodríguez Zapatero el que portaria, de nou, l'esquerra espanyola a la Moncloa. Per a ERC aquell era un moment àlgid. Els 8 diputats assolits com a plebiscit després dels intents de contribuir a la resolució del conflicte basc, van refermar Esquerra com un actor a tenir en compte en el nou escenari que s'obria.

Entretant, la militància va tornar a mostrar el seu afecte a Rahola. Va ser l'abril de 2004, a Castelló d'Empúries, on Josep Rahola va rebre de nou un homenatge per part del partit. Josep-Lluís Carod-Rovira, en aquells moments secretari general d'ERC, va participar-hi i va posar l'exsenador com a «*exemple d'aquells a qui mai cap dictadura ha aconseguit doblegar l'esquena de la dignitat*».³⁷⁴ Així, més de dos-cents militants van agrair, en un sopar celebrat en un hotel d'Empuriabrava, la tasca duta a terme per Rahola. Parlamentaris gironins del moment —Pere Vigo, Alfons Quera, Francesc Canet, Joan Puig i el senador Miquel Bofill— no van perdre's la cita, com tampoc Francesc Ferrer i Gironès, Narcís Oliveres i Ramon Sala, amb els quals Rahola havia compartit grup parlamentari en les diverses etapes senatorials. La premsa destacà que Miquel Esteba —primer alcalde democràtic de Figueres— i el cineas-

ta Pere Fages, entre molts d'altres, també hi eren presents. Demanant lleialtat al país i recordant «*la perennitat de la pàtria*». Un país, una pàtria, que Rahola estava convençut que malgrat alguns ho volguessin, «*no la destruiran perquè té les arrels fortes*».³⁷⁵

El 2005 se celebrà el referèndum per la Constitució Europea. Tot i l'històric europeisme del catalanisme, aquest text, pensat per a una Europa dels estats, no oferia, per a ERC, el reconeixement que el país mereixia, per això hi feu campanya pel No. Rahola participà al míting que ERC celebrà a Figueres. A l'acte, amb més de dues-centes persones, se'l va veure amb el llavors president del partit, Carod-Rovira.³⁷⁶ El sí fou majoritari, però el percentatge de vots negatius —el que proposava ERC i altres forces d'esquerres— fou considerable al País Basc, Navarra i Catalunya. Com havia succeït vint anys enrere amb el referèndum de l'OTAN, els resultats mostraven una diferència perceptible entre els diversos territoris de l'Estat.

I si el 2005 se celebrà el referèndum europeu, el 2006 tingué lloc el del nou Estatut. Després de tres anys d'intenses negociacions entre els partits catalans i de patir modificacions a la baixa en el seu pas per Madrid, els sufragis ratificaren la nova proposta per trobar un encaix entre Catalunya i Espanya. ERC, després d'intensos debats interns, s'acabà decantant pel «no», fet que va provocar l'expulsió d'Esquerra del Govern per part del president Maragall. L'experiència del tripartit continuà amb José Montilla després de les autonòmiques del 2006, quan els republicans havien presentat un tàndem entre Carod i Puigcercós. Puigcercós havia accedit a la secretaria general el juliol del 2004, en el marc del 24è Congrés Nacional, i Carod relllevava Jordi Carbonell a la presidència.

Aquell va ser un cicle electoral complex per als republicans, amb una davallada de suports electorals i escissions que intentaven buscar altres vies fora de les sigles històriques per arribar a l'objectiu compartit. Va ser el cas del corrent intern Reagrupament.cat de l'ex-

373 BORRELL, H. «ERC de Figueres s'obre a tots els sectors amb independents», *Diari de Girona*, 9 d'abril de 2003, p. 14.

374 GARCIA-ARBÓS, Salvador. «Carod posa Josep Rahola d'exemple dels que han resistit perquè "els de sempre" no esborrin Catalunya del mapa», *El Punt*, 1 de maig de 2004, p. 14.

375 *Ibidem*.

376 RIBAS, Clara. «El reconeixement de Catalunya a Europa centrà la campanya iniciada aquesta mitjanit», *El Punt*, 4 de febrer de 2005, p. 24.

Figueres, maig de 1995

Candidatura figuerenca a les eleccions municipals.

D'esquerra a dreta: en primera fila, Miquel Solé, Pere Prats i Esteve Gratacós; en segona fila, Lúdia Campsolinas, Teresa Campmol, Jordi Torrent i Joan Puigcercós —president de la Federació regional d'Esquerra a Girona—; en tercera fila, Santiago Vila, Carles Coll i Costa, Joan Caixas, Josep Rahola i Daniel Cassola; i en quarta fila, Carles Coll i Bardes, Miquel Font, Anna Maria Brugués, Carles Núñez, Francesc Palomera, Xavier Pujolar, Víctor Burgas i David Campà.

ACAE-FONS HORA NOVA

conseller Joan Carretero, que després va abandonar la militància a Esquerra. Emili Ayats, que el 1983 havia abandonat el partit per tornar-hi després, evidència que en les escissions del període 2008-2010, «seguint els consells de Rahola, vaig quedar-me a ERC». ³⁷⁷

En els contextos difícils, Josep Rahola sempre hi és. El 2007, Rahola va tancar la llista al municipi on viu, Fortià, ja que ERC hi presentava candidatura. ³⁷⁸ Rahola mostrava, en aquest sentit, la complementaritat del compromís local i nacional. El gironí, a més, emfasitzava la seva identificació amb el partit, en aquelles circumstàncies difícils, quan estaven sorgint alternatives. Rahola seguia creient en la gent d'Esquerra, «la gent que va fundar ERC era una gent intrèpida, extraordinària. Era una gent molt pacífica i avui, ERC torna a ser l'Esquerra Republicana de l'any 1931». ³⁷⁹

4.2 Valors republicans, valors democràtics

Rahola és home de país i de valors, i una vegada les seves responsabilitats al Senat havien finalitzat, continuà actiu en el partit, com s'ha concretat en les darreres pàgines, i també a nivell cívic, a la societat civil. El seu pas per la Cambra Alta li donà, a més, una notorietat que ha sabut utilitzar en favor de les causes justes, socials i nacionals.

En l'àmbit mediambiental i de defensa del territori, per exemple, durant la seva etapa legislativa havia fet de portaveu de les reivindicacions ecologistes que reclamaven un desenvolupament sostenible. A *Empordà Republicà*, feien notar pel que fa a la lluita de Rahola contra la pol·lució, que «el senador indicarà la necessitat de legislar per protegir els rius (amb noves depu-

radores) i l'atmosfera, de la contaminació creixent». ³⁸⁰ Fora de la Cambra Alta, el seu objectiu no s'havia esfumat. Així, l'abril del 1988, Rahola signà un manifest dels amics de la Vall de Sant Daniel en contra del projecte del traçat de la variant de la N-II que projectava el Ministeri d'Obres Públiques i Urbanisme. D'aquesta manera, Rahola, que coneixia l'espai, mostrava la seva oposició al pla que volia malmetre un dels pocs espais naturals de l'entorn de la zona urbana de Girona que fins llavors havia restat pràcticament intacte d'intervencions. ³⁸¹

A més de signar manifestos, com els de la vall de Sant Daniel, Rahola també va prendre part en l'organització de commemoracions. La seva passió per la història de Catalunya i la necessitat de disposar de referents victoriosos passats, van fer que Rahola promogués la celebració, al setembre de 1993, de la victòria naval de Pere II el Gran a Roses. ³⁸² Pere Pi i Sunyer i l'alcalde de Roses, Carles Pàramo, també formaren part de la comissió Victòria de Catalunya, promotora dels actes. ³⁸³ Aquesta actuació se sumà a les commemoracions de la Batalla de Panissars i a la de les Illes Formigues organitzades per l'Institut per a la Projecció Exterior de la Cultura Catalana (IPECC) de la qual Rahola formava part. Rahola expressava que «amb la commemoració de les tres batalles victorioses dels catalans pretenem que la gent conegui els fets dels orígens de la nació catalana» sintetitzava l'exsenador quan van presentar els

377 AYATS, Emili. Entrevista amb l'autor. Girona, 11 de desembre de 2013.

378 P., J. «Canvi en l'últim lloc de la llista d'ERC», *El Punt*, 25 d'abril de 2007, p. 11.

379 GARCIA-ARBÓS, Salvador. «Carod posa Josep Rahola d'exemple dels que han resistit perquè "els de sempre" no esborrin Catalunya del mapa», *El Punt*, 1 de maig de 2004, p. 14.

380 TESTART i GURÍ, Albert. «L'Empordà Republicà, 1978-1979: la difícil construcció d'una esquerra nacional durant la transició», *Gazeta*, 2, 2010, p. 205.

381 «Cent trenta-set firmes en contra de la Variant», *Punt Diari*, 20 d'abril de 1988, p. 7.

382 Es tractava de recordar el combat naval en el que l'estol catalano-sicilià dirigit per Pere II el Gran derrotà el seu adversari, Felip I'ardit, el 1285. Any, en paraules de Rahola a l'edició d'*El Punt* del divendres 30 de juliol de 1993, «en què Catalunya va ser objecte d'una operació de conquesta arbitrada pel rei de França i el papa Martí IV, per mitjà d'una croada i l'excomunió del rei Pere II el Gran».

383 P., M. «Roses rememorà la victòria naval dels catalans contra els francesos de l'any 1285», *Diari de Girona*, 21 d'agost de 1993, p. 36.

Barcelona, 29 de maig de 1995

Conferència de Josep Rahola al Club d'Amics de la UNESCO, titulada «Autonomia o Federació».

FRE

actes.³⁸⁴ Un dels que assistien regularment a les commemoracions de Panissars, el militant independentista i activista cultural Jaume Piquer, destaca que «*sempre m'ha agradat trobar-hi en Josep Rahola perquè, a part de ser un bon i veterà patriota, és una persona molt entranyable*».³⁸⁵ Als actes de record nacional com el de Panissars, Rahola «*cada any ha fet el possible per ser-hi, i ens ha encomanat sempre una fermesa i un compromís exemplars amb els seus discursos*».³⁸⁶

La seva pertinença a l'ÍPECC no és pas sorprenent si sabem qui era el seu impulsor i capdavanter infatigable. Enric Garriga i Trullols era un occitanista acèrrim, promotor alhora del Cercle d'Agermanament Occitano-Català. Com s'ha apuntat, Rahola sempre va apreciar el fet occità, la seva gent i les seves reivindicacions de recuperació cultural, des que en els moments més durs de la primera post-guerra, quan encara era a l'exili, al sud de França, uns occitanistes van ajudar-lo. Rahola sempre els estaria agraït, i d'aquí vindria també la seva participació en el CAOC, l'entitat catalana pro-Occitània de la que va ser vicesecretari.

Rahola era, a més, un habitual d'actes culturals i patriòtics. Així ho corrobora Josep Maria Barneda, el qual fa èmfasi en què «*sempre trucàvem en Rahola perquè vinguéss a fer xerrades o a impartir conferències*».³⁸⁷ Quan des de les entitats gironines s'organitzava el

384 «Roses commemorarà, els dies 4 i 5 de setembre, una victòria naval de Pere II el Gran», *El Punt*, 30 de juliol de 1993, p. 19.

385 PIQUER, Jaume. Entrevista amb l'autor. Girona, 11 de desembre de 2013. Jaume Piquer i Jordana (Barcelona, 1972). Militant independentista de les Joventuts d'Estat Català (1987-1989), de Catalunya Lliure (1989-1991) i de les JERC i d'ERC (des de 1991). Com a activista cultural va ser el responsable del cafè bar independentista Jimmy Jazz d'Igualada (1995-2005). Actualment treballa de dinamitzador lingüístic a l'Ajuntament de Girona.

386 PIQUER, Jaume. Entrevista amb l'autor. Girona, 11 de desembre de 2013.

387 BARNEDA, Josep Maria. Entrevista amb l'autor. Girona, 11 de desembre de 2013. Josep Maria Barneda, ha dirigit durant anys una assessoria en ple centre de la ciutat de Girona. A la capital de l'Onyar, Barneda ha estat president de l'ADAC i de la delegació gironina d'Òmnium Cultural. Promotor cívic i impulsor del catalanisme gironí, Barneda va entrar a militar a ERC el 1987 arran de la Crida Nacional a ERC.

transport per assistir a mobilitzacions a Barcelona «*sempre el teníem a l'autobús*», remarca Barneda, tot reconeixent que «*Josep Rahola era el pare de tots els que ens movíem, pare polític, pare cultural*».³⁸⁸

La tasca cívica aniria acompanyada d'una intensa dedicació com a articulista des de la seva etapa parlamentària, «*perquè hi ha una comunicació d'idees, de sentiments i de desitjos, entre electors i elegits i això no ha de trencar-se mai*».³⁸⁹ Rahola creia totalment necessari difondre els seus plantejaments als mitjans de comunicació. Fent seva aquella màxima llatina de *verba volant, scripta manent*, considera que «*cal fer un esforç i que la gent escrigui, que els pensaments quedin en el temps i perquè en fer-ho s'han de pensar i aclarir molt bé les idees*».³⁹⁰ Seguint aquest raonament, Rahola està convençut que cal «*també lluitar perquè s'adquireixi l'hàbit de llegir. Fent-ho és on es troba un pou de suggerències que comporta un bon escrit*».³⁹¹ Rahola insisteix en els mitjans escrits, que considera més sòlids. Les seves preferències personals han estat clarament l'*Avui* o *El Punt* —també valora molt positivament *Presència*—³⁹² però en qualsevol cas sempre mitjans escrits, ja que «*mai la ràdio i la televisió podran produir el plaer que dóna una lectura d'un bon escrit, ni tenir la qualitat de perennitat que aquest té*».³⁹³ L'enginyer considera que els articles de premsa poden ser també eines de transformació social, de presa de consciència. Per Rahola, «*l'escriptura és la peça fonamental de la cultura d'una nació [...] perquè escrivint s'aprèn a pensar, a ordenar idees, a comunicar-nos els uns amb els altres*».³⁹⁴

388 BARNEDA, Josep Maria. Entrevista amb l'autor. Girona, 11 de desembre de 2013.

389 RAHOLA D'ESPONA, Josep. «Després del primer de Març», *Punt Diari*, 23 de març de 1979, p. 4.

390 *Ibidem*.

391 *Ibidem*.

392 És així com subscriu el manifest de reconeixement de la trajectòria de Narcís-Jordi Aragó, director de *Presència*. La llista complerta d'adhesions és a «Homenatge a Narcís-Jordi Aragó. Manifest». *Presència*, 1 de juliol de 1979, p. 14.

393 RAHOLA D'ESPONA, Josep. *Op. cit.*

394 *Ibidem*.

Barcelona, 8 d'octubre de 1996

Roda de premsa de la direcció d'Esquerra, després de l'anunci d'Àngel Colom, de marxar de l'organització per fundar el PI. D'esquerra a dreta: Joan Puigcercós, Joan Ridao, Josep-Lluís Carod-Rovira, Josep Huguet, Víctor Torres, Josep Rahola, Camil Ros i Josep Maria Pons.

JOSÉ MARIA TEJEDERAS / BC (EL PAÍS)

A través dels seus textos, i de la conversa reposada que ens ofereix, es fa evident el seu pensament global i la seva mirada del món. Les mocions, esmenes i iniciatives que va prendre en la seva etapa legislativa també en donen bona mostra, ja que Rahola és una figura que se sent còmode en els plantejaments d'Esquerra i amb qui comparteix punts de vista. El seu és un pensament argumentat, un pensament d'arrels. Té, també, un ideal romàntic.

Potser com a somni utòpic, després de segles d'enfrontaments estèrils, de confrontació inhumana, de cobdícia i d'egoisme, creu que «és l'hora d'una humanitat amb més humanitarisme; d'una pau sense guerres, de respecte entre els pobles». ³⁹⁵ Primer, proposa els valors de la tolerància, el respecte, la solidaritat. És així com en un text molt d'actualitat, redactat el 1990, coincidint amb la Guerra del Golf, Rahola considerava que «no és el primer cop que els països occidentals s'uneixen per mantenir obert i franc el camí a Orient aixecant una croada». ³⁹⁶ I enllaçant les croades medievals amb els enfrontaments al Pròxim Orient d'aquella enèsima guerra, el republicà afirmava que «ara no li donen aquest nom però aquesta vegada, a més, s'hi suma la voluntat de continuar beneficiant-se de la riquesa natural que hi ha al flanc del camí: el petroli». ³⁹⁷ Per Rahola, l'obtenció de recursos petrolers, fossin on fossin, feia actuar les potències. Però aquest aspecte no era nou, «sempre els països dominadors han tingut i tenen la necessitat d'apropiar-se de la riquesa on sigui i com sigui». ³⁹⁸ Rahola no s'estava de criticar el procediment emprat per disposar d'aquests o d'altres recursos: «subjuguen els països que la posseeixen; els trenquen i desfan tota la seva estructura sociopolítica i, el que és pitjor, quan per diferents motius es veuen obligats a retirar-se dels pobles dominats, els deixen en el caos i la misèria». ³⁹⁹ Amb aquesta actitud dominadora, una vegada es retiren, per Rahola, els territoris queden

desestructurats. «Espoliats i destruïts, la seva cultura queda en mans de demagogs i politicastres». ⁴⁰⁰ Rahola sap que un altre món és possible, però que la immediatesa i els interessos ho fan inviable. La realitat és més complexa del que hom voldria. També ho és pel que fa al paper de la societat i la relació dels ciutadans amb la política, amb el sistema.

Tornant al seu estimat país, pel que fa a conceptes de ciència política, i posant l'estat com a exemple, Rahola opina del bipartidisme que «no és bona la bipolarització, està produïda per un fet anormal. En l'època de la Restauració, per exemple, la bipolarització política va donar lloc a uns pèssims resultats. És causa del desinterès per part del poble en les coses públiques». ⁴⁰¹ Rahola considera provada que «aquesta tendència que tenen a Espanya d'anar al bipartidisme és dolenta». I aquest bipartidisme, per Rahola, tot i no ser exclusiu de l'Estat, «és molt pitjor aquí que en altres països europeus [...] Afortunadament a Catalunya no s'ha produït aquesta situació». ⁴⁰²

A més de ser crític amb un bipartidisme que Catalunya no conrea, i on la diversitat de formacions parlamentàries denoten la pluralitat de concepcions ciutadanes i la dualitat d'eixos, l'ideològic i el nacional, també ho és pel que fa al sistema judicial. Com a concepte genèric, amb el cas català com a mostra, Rahola reclama que «volem jutges i fiscals catalans, perquè l'administració de la justícia no és una matemàtica aplicació d'unes lleis». ⁴⁰³ Des del punt de vista de Rahola, tant en el cas català com en cada una de les realitats nacionals existents, «els judicis han de contenir l'esperit del poble al qual s'apliquen les lleis, que han de néixer del mateix poble. Els jutges han de pertànyer al poble en el qual exerceixen perquè les sentències, exculpacions o pronunciaments que creguin justos posseeixen l'esperit de país». ⁴⁰⁴ Aquesta capacitat de concebre també en la

395 RAHOLA D'ESPONA, Josep. «Una moderna croada», *El Punt*, 3 d'octubre de 1990, p. 9.

396 *Ibidem*.

397 *Ibidem*.

398 *Ibidem*.

399 *Ibidem*.

400 *Ibidem*.

401 BERNILS I MACH, Josep Maria. «Reportaje. Josep Rahola», *Los Sitios de Girona*, 1 de desembre de 1982, p. 16-17.

402 *Ibidem*.

403 RAHOLA D'ESPONA, Josep. «Volem jutges catalans», *El Punt*, 28 de juliol de 1992, p. 19.

404 *Ibidem*.

Barcelona, 4 de febrer de 1999

Reunió convocada per Esquerra amb els exsenadors de l'Entesa dels Catalans i de la Nova Entesa

D'esquerra a dreta: Jaume Sobrequés, Josep-Lluís Carod-Rovira, Jordi Carbonell, Carles Bonet,

Felip Solé i Sabarís, Lluís Maria Xirinacs, Josep Rahola, Francesc Candel i Heribert Barrera.

FJI

justícia l'entorn en el que es duen a terme les accions, Rahola la considera primordial. «*Un dels drets d'un poble és gaudir del seu propi poder judicial*». ⁴⁰⁵

Si és crític amb el desenvolupament del món tal com avui el coneixem, Rahola també té consideracions a fer respecte la política. En efecte, el senador disposa d'una concepció molt clarivident del que hauria de ser la cosa pública, l'administració dels recursos públics i la governació de la societat. Pel que fa al descrèdit de la política actual, Rahola considera que «és imperiós per a la democràcia que els partits polítics i els polítics no donin la sensació de poca honestedat política i que el seu principal i primer objectiu és guanyar les pròximes eleccions i que en aquest joc caben tots els trucs». ⁴⁰⁶ En aquest sentit aposta perquè «les finalitats d'un partit han de ser clares per a tothom, i fonamentades en la defensa d'uns ideals i d'una doctrina política, i les seves accions han de correspondre a aquests fins». ⁴⁰⁷

D'aquesta manera, és un ferm partidari de la ideologia, dels ideals, creu en les persones, en els seus pensaments i en les doctrines polítiques. L'exercici de la governació ha de ser en benefici dels membres de la societat, en cap cas per al benefici individual d'aquell que exerceix la responsabilitat per al comú. Aquesta exigència de la regeneració democràtica el portà a pronunciar conferències amb títols contundents. Va ser el cas de la que se celebrà el 1992 als Amics de la UNESCO, a Barcelona, «Relacions de la política amb la màfia». ⁴⁰⁸ «*Per ètica política no és lícit als polítics canviar de vestit segons els interessa en aquell moment. Els autèntics polítics demòcrates han de defensar uns principis i uns drets, i els electors han de saber quins són d'una manera clara i transparent. Tot camuflatge és immoral políticament*». ⁴⁰⁹ I prossegueix tot afirmant que «*ser demòcrata no consisteix a prendre*

part en unes eleccions. La democràcia té un esperit, és una manera de ser, de comprendre i entendre les coses, i per sobre de tot el reconeixement dels drets de les persones i dels pobles». ⁴¹⁰

Els ideals de Rahola són ben coneguts. Ha lluitat tota la vida per exercir el dret d'autodeterminació dels pobles, per la consecució d'un estat propi, per la independència del seu país. Per això és crític amb el marc autonòmic actual i perquè considera que «els fills del franquisme, uns amb etiqueta d'esquerra i altres de dreta progressista, han pactat amb l'alta burgesia, financers, banca i militars, per establir un règim dit de monarquia parlamentària». ⁴¹¹ Rahola hi troba solucions, i és que «ara, lluny de l'època dels vassalls i reis absoluts, els catalans podem decidir el tipus de relació que volem tenir amb Espanya i el grau d'autogovern i d'independència, en ús del dret d'autodeterminació». ⁴¹²

Un exercici del dret d'autodeterminació per a la creació d'un nou país, un país millor, on hi contempla una societat de drets i deures, una societat cohesionada, d'arrel i d'acollida. Pel que fa als nouvinguts, assenyala que ERC no era ni seria mai sectària respecte els immigrants i que considerava catalans els que viuen i treballen a Catalunya independentment de la seva terra d'origen. ⁴¹³ Una concepció oberta de la ciutadania, amb una llengua comuna i de cohesió social, que asseguri la igualtat d'oportunitats i que garanteixi, al mateix temps, l'extensió social de l'ús del català, ja que «*el català és la llengua pròpia dels catalans i com a poble tenim el dret i l'obligació a defensar-la, i dir que: els catalans parlem català*». ⁴¹⁴ Aquesta plena normalització de la llengua catalana haurà de finalitzar, definitivament,

410 *Ibidem*.

411 RAHOLA D'ESPONA, Josep. «La segona República catalana», *Punt Diari*, 13 d'abril de 1989, p. 4.

412 RAHOLA D'ESPONA, Josep. «Un cop més ha sorgit l'estaca», *El Punt*, 7 de gener de 1990, p. 5.

413 «Heribert Barrera cerró la campaña de ERC en Girona», *Los Sitios de Girona*, 27 d'octubre de 1982, p. 4.

414 RAHOLA D'ESPONA, Josep. «Ser o sentir-se espanyol», *Punt Diari*, 18 de març de 1983, p. 7.

405 *Ibidem*.

406 RAHOLA D'ESPONA, Josep. «Dels polítics i dels partits», *El Punt*, 19 de setembre de 1994, p. 8.

407 *Ibidem*.

408 «Agenda. Barcelona», *Avui*, 15 de juny de 1992, p. 12.

409 RAHOLA D'ESPONA, Josep. «El carnaval polític», *El Punt*, 24 de febrer de 1999, p. 47.

Girona, 18 de febrer de 2000

Acte de presentació de l'Entesa Catalana de Progrés, candidatura conjunta al Senat formada pel PSC, ERC i ICV. Els vells dirigents i senadors que impulsaren les candidatures al Senat de l'Entesa dels Catalans de 1977 i de la Nova Entesa de 1979, donaren suport a la nova versió de l'acord. D'esquerra a dreta: davant, Rafel Mas (ERC), Arseni Gibert (PSC) i Lluís Medir (ICV); darrere, Josep Rahola (ERC), Antoni Gutiérrez Díaz (ICV), Salvador Sunyer i Joan Reventós (PSC).

LLUÍS ROMERO / AMG-CRDI-FONS EL PUNT

amb els atacs i la persecució d'altres temps de foscor.⁴¹⁵

De cara a la construcció d'aquest nou marc, del nou estat, ell es mostra «*enemic de la violència, per principi. Contrari al sacrifici inútil, per ineficax*». ⁴¹⁶ Als anys 1980 lamentava que «*dels catalans educats en el franquisme, la majoria han perdut la consciència que som una nació. És cert que repeteixen constantment que ho som, però es repeteix com si fos una lletania, per a molts som una nació només en el sentit cultural*». ⁴¹⁷ Els passos que ha fet la societat catalana en aquests darrers anys han estat remarcables i en Rahola n'és conscient. «*Per a mi l'autodeterminació no és altra cosa que el dret a demanar la independència*» opina Rahola, que sempre ha estat partidari d'aquesta opció. ⁴¹⁸ «*Qui pot negar el dret d'una comunitat a considerar-se nació?*» pregunta l'enginyer. ⁴¹⁹ Pel que fa a l'esmentat dret, Rahola detalla que «*el dret d'autodeterminació és inherent a tota nació i és irrenunciable. Es pot no exercir, però no renunciar-hi. És el dret de tota nació de decidir el seu destí polític en tot moment, i és reconegut en la Declaració Universal dels Drets Humans, els quals són acceptats per tots els estats del món democràtic*». ⁴²⁰ Si per Rahola es tracta de drets inherents, irrenunciables, d'una base estrictament democràtica, «*aquests drets no poden ser anul·lats per cap llei, pacte o acord*». ⁴²¹

Raonant al voltant de per què hom no vol reconèixer l'existència d'aquest dret tot i ser present als tractats internacionals, Rahola sap que «*la negativa rotunda d'admetre que tenim aquest dret és per la por que tenen*

que sigui el primer pas a la possible realitat del seu malson, el de la independència de Catalunya. Aquest és el fons de la qüestió, és la resistència del fracassat imperi a perdre l'última colònia». ⁴²² Ell ho té clar, «*s'és d'un poble i es té una pàtria per sentiment, és tirànic voler canviar-ho per llei*». ⁴²³ A més, «*la independència de Catalunya ha de ser efectiva. Geogràficament pertanyem als Pirineus i al Mediterrani, no a la península Ibèrica*». ⁴²⁴

En aquells anys, a inicis dels 1990, l'independentisme no era una opció tan majoritària com ara, quan el clam de la societat ha fet arrencar el procés cap a l'estat propi. Un exemple de la diferència i l'evolució del catalanisme polític en aquestes dues dècades el trobem en una taula rodona que tingué lloc a Caldes de Malavella, el setembre de 1991, amb representants de CiU, PSC, IC i Josep Rahola en nom d'ERC. Allà, Rahola, i per tant Esquerra Republicana de Catalunya, va ser l'únic que es va proclamar independentista. Bé, ell i Pere Ros, un septuagenari veí de Caldes de Malavella que al torn d'intervencions deixà clar que «*Si no hi ha independència i sobirania, la llibertat no existeix*». ⁴²⁵

A la darrera dècada, el discurs econòmic ha estat un dels que més ha anat afavorint l'acceptació de les tesis independentistes. El dèficit fiscal ha evidenciat la diversitat de tracte econòmic interterritorial en un estat que només va rebre lleugerament, al segle XIX, la «*revolució de la burgesia, la qual pràcticament només ha existit a Catalunya i al nord d'Espanya, encara que amb característiques molt diferents*». ⁴²⁶ De l'aspecte econòmic, Rahola veu amb preocupació que «*les grans empreses que teníem a Catalunya ja en època de Franco se les van emportar a Madrid. La Roca, quan van fer ampliació, va anar a Madrid. La Pegaso, que aleshores era*

415 RAHOLA D'ESPONA, Josep. «Morir per Catalunya», *Punt Diari*, 18 d'octubre de 1988, p. 5.

416 RAHOLA D'ESPONA, Josep. «Ser o sentir-se espanyol», *Punt Diari*, 18 de març de 1983, p. 7.

417 RAHOLA D'ESPONA, Josep. «La segona República catalana», *Punt Diari*, 13 d'abril de 1989, p. 4.

418 «L'11 de setembre, cada vegada menys unitari a Girona», *Punt Diari*, 7 de setembre de 1985, p. 6.

419 RAHOLA D'ESPONA, Josep. «Neofranquisme», *La Humanitat*, 3a època, núm. 46, juliol de 1981, p. 8.

420 RAHOLA D'ESPONA, Josep. «Un cop més ha sorgit l'estaca», *El Punt*, 7 de gener de 1990, p. 5.

421 *Ibidem*.

422 *Ibidem*.

423 RAHOLA D'ESPONA, Josep. «Un article del codi penal», *El Punt*, 23 de juliol de 1995, p. 10.

424 «ERC proposa la creació d'un grup nacionalista a Estrasburg», *Punt Diari*, 20 de maig de 1987, p. 9.

425 VENTURA, Joan. «Pere Casals afirma en un debat sobre el nacionalisme que CDC no té ideologia», *El Punt*, 12 de setembre de 1991, p. 3.

426 RAHOLA D'ESPONA, Josep. «La drete catalana i la castellana no són iguals», *El Punt*, 28 de maig de 1995, p. 10.

Les Illes, 14 d'octubre de 2001

Commemoració dels 20 anys del monument al president Lluís Companys, al coll de Manrella.

MBA / DG

la Hispano Suïza, va passar a ser una empresa estatal i també la van portar a Madrid, i així a moltes altres empreses que es volen instal·lar a Catalunya els posaven traves, fins que decidien anar a Madrid». ⁴²⁷ Rahola veu en aquestes empreses que van fer el pas a Madrid, en la falta de connexió internacional de l'aeroport del Prat i en la no construcció de l'eix mediterrani de ferrocarril, símptomes de voler aturar el creixement econòmic català. «La millor manera de dominar un país és arruïnar-lo econòmicament». ⁴²⁸ Pel que fa a la suposada insolidarietat impositiva dels catalans respecte altres comunitats autònomes, Rahola afirma que «no crec que sigui qüestió de discutir comptes i xifres de diners, perquè són opinions que s'han format demagògicament per justificar els motius de falta de desenvolupament de moltes regions d'Espanya, amagant l'autèntica realitat». ⁴²⁹

Pels arguments democràtics, polítics i econòmics exposats, Rahola clama «*via fora als que diuen sí als interessos i desitjos de Madrid, invocant el seu internacionalisme, i inclouen Catalunya dins l'Estat espanyol*». ⁴³⁰ L es mostra ferm en què «*som un poble, som una nació, exigim la plena sobirania, i no ens agraden els que juguen a dues baralles*». ⁴³¹ Per aconseguir arribar a l'horitzó desitjat, el republicà no dubta a donar suport a tots aquells que remen a la mateixa direcció, encara que sigui des de vaixells diferents. ⁴³²

Després de trenta anys de marc autonòmic, en plena transició nacional, s'alcen veus que des de Catalunya proclamen una tercera via. Una via —diuen— basada en una estructuració federal de l'Estat, malgrat que

427 GENÍS, Narcís. «L'entrevista. Josep Rahola», *El Punt*, 30 d'agost de 2009, p. 8-9.

428 *Ibidem*.

429 RAHOLA D'ESPONA, Josep. «Visca Espanya independent!», *El Punt*, 5 de juliol de 1991, p. 7.

430 RAHOLA D'ESPONA, Josep. «Morir per Catalunya», *Punt Diari*, 18 d'octubre de 1988, p. 5.

431 RAHOLA D'ESPONA, Josep. «Catalunya val unes paraules en català», *Punt Diari*, 25 d'abril de 1990, p. 5.

432 Seria el cas del seu suport al militant de l'independentisme combatiu Pere Bescompte, davant la petició espanyola a la fiscalia francesa per extraditar-lo. CODONYAN, Pere. «La fiscalia francesa s'oposa a l'extradició de l'independentista català Pere Bescompte», *Avui*, 7 de desembre de 1990, p. 13.

les enquestes mostren com la societat espanyola no té interès en aprofundir aquest camí. De les possibilitats existents de constituir un estat federal, Rahola ja als anys 1980 i 1990 en va estar reflexionant. ⁴³³ Ell respon contundentment que «*els que defensen ara construir un estat federal a Espanya [...] van defensar la LOAPA*». ⁴³⁴ Llavors Rahola es preguntava: «*Quines serien les conseqüències per a Catalunya, en formar part d'una federació espanyola?*». La resposta no es faria esperar: «*Quedaríem integrats en un estat federal en el qual tindríem el mateix poder polític que totes les regions que segurament el constituïrien, i que no tenen cap sentiment de nació que no sigui el d'Espanya*». ⁴³⁵

Havent copsat la inexistència d'una tradició parlamentària espanyola que apostés decididament per la pluralitat interna de l'Estat, Rahola veu la necessitat de plantejar posicionaments de base. És per això que creu que «*abans de parlar de federacions, comencem pel principi: que reconeguim Catalunya com a nació, amb plena sobirania i independència, i llavors en parlarem, com deia Rovira i Virgili. Després de les experiències viscudes, primer que ens deslliurin i després en parlarem. Em sembla que queda clar que no és possible entendre'ns amb gent que ens tenen i ens volen ben estacats*». ⁴³⁶ Davant d'aquests cants federalistes, més teòrics que reals, Rahola es posiciona. «*Qui vertaderament defensa la llibertat, la democràcia, el progrés i la justícia social, ha de reconèixer i defensar les comunitats que per la manera de pensar i crear es diferencien les unes de les altres*». ⁴³⁷ Rahola és enemic de les incoherències, ell que creu en el valor de la política, en l'ètica de la cosa pública. Així les coses, pel gironí, «*el sentiment de llibertat i justícia social comença amb la llibertat del país a què es pertany. Mai no es pot sentir lliure qui no sent que ho és la seva terra, cul-*

433 «Agenda. Barcelona», *Avui*, 29 de maig de 1995, p. 78.

434 RAHOLA D'ESPONA, Josep. «El perquè d'un no a l'Espanya federal», *Punt Diari*, 10 de novembre de 1987, p. 4.

435 *Ibidem*.

436 RAHOLA D'ESPONA, Josep. «Un cop més ha sorgit l'estaca», *El Punt*, 7 de gener de 1990, p. 5.

437 RAHOLA D'ESPONA, Josep. «Lliures, amb la terra esclava?», *La Humanitat*, 3a època, núm. 53, febrer de 1982, p. 8.

Castelló d'Empúries, 30 d'abril de 2004

El diputat Pere Vigo i el secretari general d'Esquerra, Josep-Lluís Carod-Rovira, amb Josep Rahola, en l'acte d'homenatge organitzat per la militància de l'Alt Empordà al veterà militant republicà.

EUDALD PICAS / EP

tura, llengua».⁴³⁸ Per tot plegat, Rahola considera que «la relació de Catalunya amb Madrid és una autèntica guerra freda».⁴³⁹

4.3 Reivindicar la memòria històrica

Rahola ha llegit al llarg de la seva vida molts llibres d'història, i això es nota en la posició que adopta en referència als temes d'actualitat. És conscient del passat, coneix causes i antecedents. Pel que fa a Catalunya i les seves vicissituds en el marc peninsular, aquestes vénen de lluny. Per il·lustrar-ho en època moderna, Rahola exemplifica que ja al segle XVII «el Conde Duque de Olivares aconsellava al seu rei promoure aldarulls a Catalunya per justificar la repressió i l'ocupació del nostre país amb tropes de Castella». Per Rahola, el de la Guerra dels Segadors no va ser un cas aïllat de repressió violenta destinada a uniformitzar l'Estat, ja que «aquestes accions s'han produït al llarg de prop de 300 anys. Entre d'altres, podem citar el bombardeig de Barcelona des de Montjuïc pel general Espartero».⁴⁴⁰ Aquests tres-cents anys dels que parla Rahola, el tricentenari, té el seu punt central en l'heroica defensa de la ciutat de Barcelona, d'aquell 1714 d'ara fa tres segles. La resistència èpica de la població davant les tropes borbòniques en el marc del joc d'equilibris europeu portaria unes conseqüències dramàtiques per la ciutat i el país, que es poden interioritzar tot visitant el Born. Per a Rahola «l'Onze de Setembre serà sempre un dia de reivindicació i de commemoració de l'esperit de resistència de Catalunya, mai de celebració».⁴⁴¹

La Catalunya d'avui, després del 1714 i els Decrets de Nova Planta, la trobem imaginada i modulada al llarg del segle XVIII i XIX. De la Renaixença literària i cultural del XIX es passà al moviment polític. El ca-

tanisme ha estat des de llavors el punt central de la política catalana. Les Bases de Manresa o el Memorial de Greuges són a l'imaginari col·lectiu. El segle XX ha tingut un paper decisiu en l'esdevenir de la Catalunya contemporània i en la recuperació de l'autogovern. D'aquest primer catalanisme de vocació majoritària s'hi troba la Lliga, del seu «oncle» Pere Rahola. L'enginyer considera que en aquell moment la Lliga va jugar el seu paper, i no ho discuteix, encara que lògicament aquell partit no defensava ni el model social ni el nacional que Rahola anhela. «El partit d'en Cambó no va ésser mai autonomista, era regionalista. Creia en la possibilitat de defensar els interessos de Catalunya i els d'una classe, intervenint en el govern central».⁴⁴² Analitzant la concepció dels industrials i de la burgesia que se sentia vinculada al projecte pactista de la Lliga, Rahola creu que «aquí va ésser el seu error, no aconseguí beneficis ni per al nostre país ni per a la classe que defensava».⁴⁴³ Malgrat les diferències existents entre els plantejaments de Rahola i les posicions sovint ambivalents de la Lliga, que buscaven la col·laboració del govern espanyol, «no es pot posar en dubte el sentiment català d'aquells prohoms; la seva contribució al recobriment cultural de la nostra nació fou extraordinària; però els errors polítics es paguen».⁴⁴⁴

Rahola se sent més identificat amb els jorns republicans, amb l'alegria d'aquell 1931 a la Plaça Sant Jaume. La importància de recordar els dies memorables, com és el cas de la celebració del 14 d'abril, el porta a participar en actes de record dels fets. De cara a l'organització d'aquests, Rahola compta amb les entitats gironines, i amb el suport d'Esquerra, el partit hegemònic de la Catalunya republicana.⁴⁴⁵ En una de les commemoracions republicanes d'abril, la de 1988, Rahola apuntava, conscient de la necessitat de fer present

438 *Ibidem*.

439 GENÍS, Narcís. «L'entrevista. Josep Rahola», *El Punt*, 30 d'agost de 2009, p. 8-9.

440 RAHOLA D'ESPONA, Josep. «Morir per Catalunya», *Punt Diari*, 18 d'octubre de 1988, p. 5.

441 RAHOLA, Josep. «Notes del partit. Girona», *La Humanitat*, 3a època, núm. 16, 15 de setembre de 1979, p. 8.

442 RAHOLA D'ESPONA, Josep. «L'alcalde i el Rei», *La Humanitat*, 3a època, núm. 45, juny de 1981, portada.

443 *Ibidem*.

444 *Ibidem*.

445 Sobre ERC dels anys 1930, entre d'altres, POBLET, Josep Maria. *Història de l'Esquerra Republicana de Catalunya, 1931-1936* i IVERN i SALVÀ, Maria Dolors. *Esquerra Republicana de Catalunya (1931-1936)*.

La Jonquera - El Pertús, circa 2005

Trobada anual de l'Institut per a la Projecció Exterior de la Cultura Catalana al Coll de Panissars, en commemoració de la batalla de 1285.

FRE

la memòria històrica, que en actes com aquells «*hi havia d'haver molta més gent que ara s'amaga i només ERC se'n recorda*». ⁴⁴⁶ Així, Rahola no s'estava de recordar que «[ERC] *ha estat l'únic partit que ha mantingut el nom. Però no només el nom, sinó la idea també [...] Hem estat, i som, el partit que més ha defensat la República. Altres partits que diuen que ho són no han fet la més mínima defensa ni al·lusió a l'assumpte*». ⁴⁴⁷

I amb els fets, les persones. I amb les proclames, els impulsors. Amb els moviments, els lideratges fraternals. Rahola té especial predilecció per la figura de l'avi, de Francesc Macià. De Macià, Rahola en recorda un fragment especialment emotiu, quan el President declarà que «*l'estel solitari de la nostra bandera no vol significar l'aspiració d'isolar-nos dels qui, com nosaltres, sofreixen semblant opressió... la nostra aspiració és entrar un cop lliures, en el concert dels pobles civilitzats per treballar amb el nostre esforç per un ideal internacional, per la llibertat de tots els homes i de tots els pobles*». ⁴⁴⁸ La rellevància de la figura de Macià, de Prats de Molló, de la Constitució de l'Havana i de tot el separatisme català que al llarg dels anys 1920 i 1930 impulsaren iniciatives per alliberar Catalunya porta a Rahola a entendre que és necessari un reconeixement sincer de tot el país. Així, a finals dels 1980 lamentava que «*avui l'extraordinària figura de Francesc Macià és ignorada, ningú no explica al jovent quins eren els seus ideals, ningú no reproduïx les seves paraules*». ⁴⁴⁹ Rahola no entenia com, tractant-se d'una figura cabdal per a la nació dels catalans, «*a Barcelona, malgrat el desig popular de fa anys, es donen allargs al projecte d'erigir-li un monument, mentre la seva imatge es va esborrant. Girona hauria d'haver-li fet també un monument*». ⁴⁵⁰

446 «ERC commemorà ahir el Dia de la República», *Diari de Girona*, 15 d'abril de 1988, p. 12.

447 BOUSO MARES, F. «Senador Rahola a Los Sitios», *Los Sitios de Gerona*, 22 d'abril de 1980, p. 3.

448 RAHOLA D'ESPONA, Josep. «El "visca Espanya" de Lluís Companys», *El Punt*, 23 d'octubre de 1991, p. 5.

449 RAHOLA D'ESPONA, Josep. «La segona República catalana», *Punt Diari*, 13 d'abril de 1989, p. 4.

450 *Ibidem*.

Conseqüent amb allò que pensa, el nom de Josep Rahola era present a la primera llista de signants per erigir a Barcelona un monument al President, a la plaça Catalunya, al cor de la ciutat d'avui. Ideat per la Comissió promotora provisional pel monument a Macià, feien públic el seu desig de disposar, al cap i casal, d'una obra nova, severa i digna, que reclamaven amb urgència. ⁴⁵¹ Gràcies a les demandes i la pressió de personalitats com Rahola i de persones anònimes que individualment exigiren aquest reconeixement per part de les institucions i de la societat, avui trobem un monument a la plaça de Catalunya de Barcelona, al centre neuràlgic de la nació.

La seva passió republicana li va valdre el guardó de «*Millor gironí republicà de l'any*» en la seva edició de 1989. En la primera convocatòria, un any abans, el reconeixement l'havia obtingut el pintor Isidre Vicens. ⁴⁵² A l'edició del 2000, Josep Rahola tornaria a rebre aquest distintiu «*per la llarga trajectòria en defensa del republicanisme i els valors que porta implícits*» en un sopar que se celebrà a Girona coincidint amb el 14 d'abril. ⁴⁵³ La convicció republicana que l'acompanya sempre és l'enyor de Rahola a «[una república] *amurada d'inquietuds, desitjosa d'entrar a l'activitat del món modern, i que va ser brutalment anihilada*». ⁴⁵⁴ Una Catalunya republicana que va perdre fins el seu president, Lluís Companys, en els darrers episodis d'aquella Guerra. «*Ell sabia que el poble català estava disposat a lluitar [...] per les llibertats adquirides, i així va ser*» afirmava Rahola referint-se a Companys i als tres anys de conflicte. ⁴⁵⁵

Un canvi fronterer de pocs quilòmetres entre els estats espanyol i francès va afectar a meitats dels 1980,

451 «Pel monument a Macià», *La Humanitat*, 3a època, núm. 46, juliol de 1981, p. 5.

452 DD. AA. «ERC elegeix Marià Lorca com a "Millor monàrquic de l'any"», *Punt Diari*, 16 d'abril de 1989, p. 14.

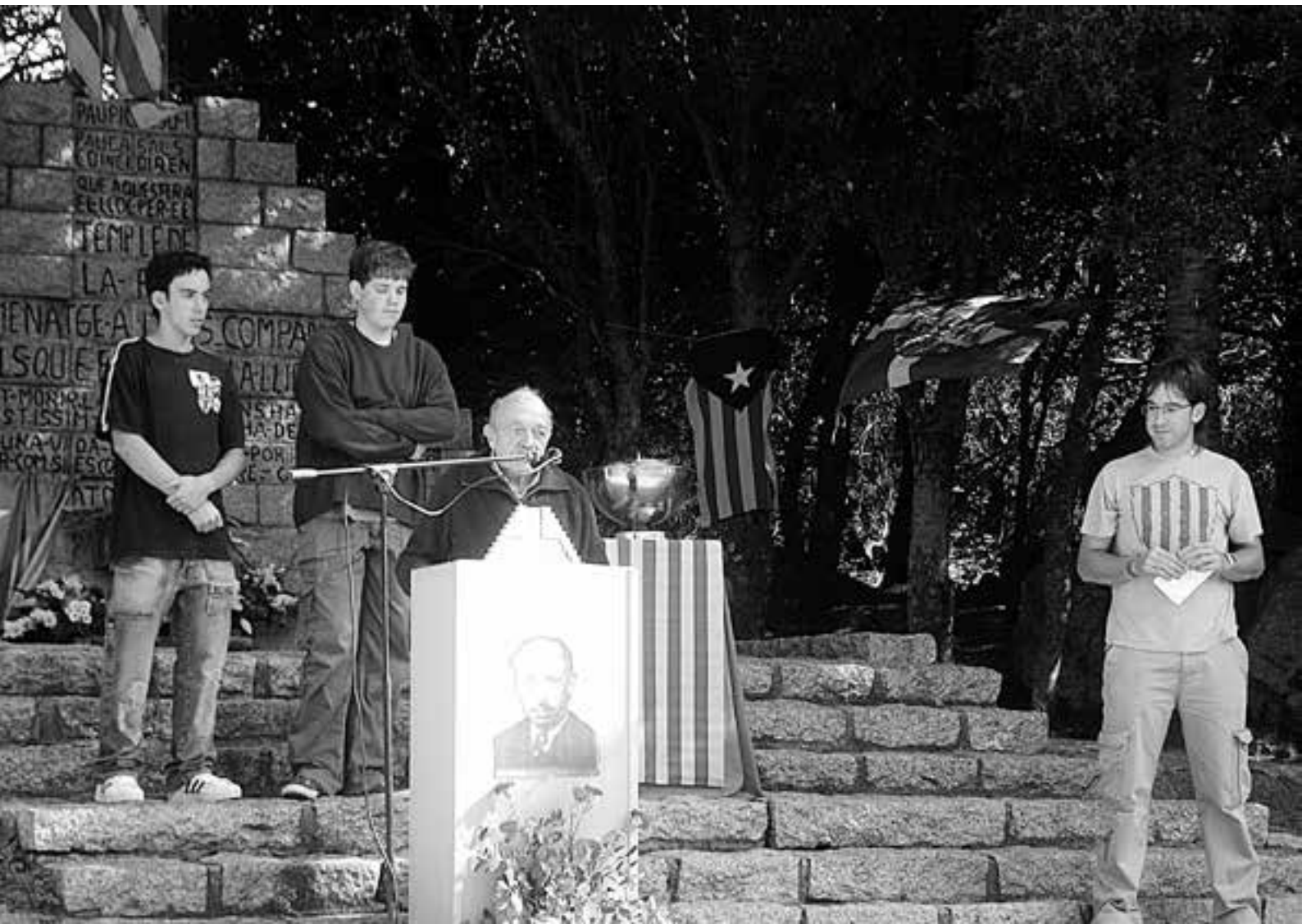
453 A. P. «ERC atorga el premi Monàrquic de l'Any a López de Lerma», *El Punt*, 19 d'abril de 2000, p. 10.

454 RAHOLA D'ESPONA, Josep. «El "visca Espanya" de Lluís Companys», *El Punt*, 23 d'octubre de 1991, p. 10.

455 RAHOLA D'ESPONA, Josep. «Morir per Catalunya», *Punt Diari*, 18 d'octubre de 1988, p. 5.

Les Illes, 14 d'octubre de 2007

Josep Rahola pren la paraula a la Trobada anual al Coll de Manrella en homenatge al president Lluís Companys. A la seva esquerra, el militant de les JERC a Fortià, Francesc Brugués. Darrere, Grau Quintana i Pau Bahí, militants de les JERC de Figueres. FRE

un espai de la memòria vinculada al president màrtir. La necessitat de mantenir la memòria del president Companys havia fet que, en la seva etapa de senador, Rahola presentés una moció sol·licitant al govern central que retirés les noves fites que s'havien instal·lat, i reclamant informació sobre el canvi de fronteres acordat per la comissió mixta hispano-francesa. Va haver-hi unanimitat en el ple, «*Queda aprovada per assentiment*» queda reflectit al *Diario de Sesiones del Senado* d'aquell 26 de juny de 1985.⁴⁵⁶ La modificació perjudicava greument el terme municipal d'Agullana, que hi sortia perdent deu hectàrees de terreny.⁴⁵⁷ Els canvis afectaven el coll de la Manrella, localització simbòlica per la memòria col·lectiva envers Lluís Companys, el president màrtir. Allà, al lloc on Pablo Picasso i Pau Casals coincidiren en assenyalar com l'indicat per bastir-hi el temple de la pau, a inicis dels 1980 s'hi havia alçat amb esforç un monument, amb la inscripció d'un text de Carles Rahola.⁴⁵⁸

Malgrat que un canvi de fronteres de deu hectàrees, amb l'afegit de noves fites, pot semblar una qüestió menor, cal remarcar que de la frontera en deriva «*la delimitació de la identitat, des del jo a l'altre*».⁴⁵⁹ Això va motivar l'impuls de l'Associació Catalana per la Revisió del Tractat dels Pirineus. Els promotors de l'entitat eren conscients de la importància que els terrenys de l'entorn del monument fossin de la Catalunya autònoma, en lloc de dependre directament de les autoritats franceses, que n'eren reticents.⁴⁶⁰ Com apuntàvem, el 1985 Rahola incidí en la qüestió des de la Cambra Alta. Així, en el moment en què entrava a debat en el si del Senat la moció corresponent als canvis

fronterers anunciats, Miquel Giralt —alcalde de la Vajol, d'ERC— en nom de la Comissió Lluís Companys, va recomanar al conjunt dels senadors que tinguessin en consideració les argumentacions de Rahola, com a expert en la matèria.⁴⁶¹

Rahola es mantingué fidel a la memòria del president màrtir i per això participà any rere any als actes commemoratius que la Comissió Lluís Companys organitzava —i encara avui continua convocant— cada octubre.⁴⁶² Marxes a peu, projecció de pel·lícules amb contingut històric, dinars populars, corals i sardanes han estat algunes de les activitats que s'han anat organitzant amb la participació d'entitats i alcaldes en taules rodones o parlaments. «*Amb 90 anys, Josep Rahola encara anava al coll de la Manrella!*» exclama Joan Vila, el que va ser cap de llista republicà per les comarques gironines a les generals del 1979.⁴⁶³ També n'era habitual la presència d'Heribert Barrera i d'alcaldes com el de Banyoles, Pere Bosch i el d'Agullana, Alfons Quera, així com Josep Cruanyes, cara visible de la Comissió de la Dignitat a favor del retorn dels papers de Salamanca.⁴⁶⁴ Des de l'organització, a més, sempre es reclamà la millora de la calçada del pas transfronterer. Rahola, entre d'altres, feia una acèrrima defensa del pas del coll de la Manrella justificant-ho perquè, «*des de fa moltes dècades, és punt d'enllaç entre els habitants alt empordanesos i els de la Catalunya Nord*».⁴⁶⁵

En l'edició del 2001, quan es commemorava el 20è aniversari del monument a Lluís Companys, va haver-hi la presència injustificada d'un nombre destacat de gendarmes. En ple segle XXI, encara hi havia cer-

456 *Diario de Sesiones del Senado*, núm. 129, 26 de juny de 1985, p. 6.061.

457 BOSCH, Jordi. «Rahola interpel·la al govern central pel canvi de fronteres», *Los Sitios de Girona*, 1 de març de 1985, p. 9.

458 RIMALLÉ, Florenci. «Inauguració d'un monument III Trobada d'Agermanament», *La Humanitat*, 3a època, núm. 52, gener 1982, p. 3.

459 JANÉ, Òscar. «Construir les fronteres de la frontera quan hi ha frontera», *Miranda*, núm. 3, 2008, p. 11.

460 «Una asociación reivindica para Cataluña el terreno del monumento a Companys», *La Vanguardia*, 19 de gener de 1985, p. 16.

461 «El Senat debat avui l'afer del coll de la Manrella», *Punt Diari*, 26 de juny de 1985, p. 13.

462 «Homenaje a Companys en La Vajol», *La Vanguardia*, 20 d'octubre de 1981, p. 30.

463 VILA i ROIG, Joan. Entrevista amb l'autor. Barcelona-Palau-saverdera, 9 de desembre de 2013.

464 BONMATÍ, C., «La trobada Coll de Manrella torna a fer el camí dels contrabandistes», *Diari de Girona*, 19 d'octubre de 2000, p. 9.

465 BOHIGAS, Joaquim. «Exigeixen millores ràpides en la calçada del pas transfronterer del Coll de Manrella», *Diari de Girona*, 18 d'octubre de 2004, p. 4.

Fortianell, 9 de setembre de 2013

Josep Rahola adherint-se a l'Assemblea Nacional Catalana, a través de l'entitat local «Fortià per la Independència».

tes reticències pel fet que hom s'anés trobant periòdicament en una localització tan singular. Rahola va aclarir en la seva intervenció, per si hi havia dubtes al respecte, que l'objectiu de trobar-se en aquell indret era «reclamar la recuperació de la memòria històrica i la construcció d'un futur amb un país independent dins la Unió Europea». ⁴⁶⁶ En les jornades de 2003, en les que el col·lectiu organitzador es reformulava per donar pas a noves generacions, Rahola en destacava que desitjaven centrar-se en «la renovació que la societat ha de tenir per continuar amb la ideologia de Companys». ⁴⁶⁷ En el parlament del 2004, Rahola va ser molt crític en com es gestiona la Unió Europea i va fer èmfasi, en el seu discurs, en criticar el liberalisme econòmic «el rol que han assumit les multinacionals en les decisions estatals i les conseqüències humanes de les deslocalitzacions». ⁴⁶⁸ Tanmateix, el seu no era un discurs marxista, ni molt menys, no ho havia estat mai. Per això Rahola considerava que si bé «l'Esquerra defensa els interessos del poble perquè no té compromisos amb l'oligarquia financera, però tampoc sacrifica els homes d'avui a les dubtoses utopies d'un demà incert». ⁴⁶⁹ En l'edició del 2007, les JERC, aprofitaren els actes commemoratius per guardonar a Josep Rahola. L'acte es dugué a terme en un dinar on van participar dos centenars de persones que havien realitzat una ofrena floral al peu del monument amb la inscripció «Al president Lluís Companys i Jover, tornarem a vèncer». ⁴⁷⁰

En definitiva, les commemoracions anuals tenien

466 C.; R. «Commemoren al Coll de la Manrella vint anys del monument a Lluís Companys», *Diari de Girona*, 15 d'octubre de 2001, p. 13.

467 BORRELL, H. «La trobada al coll de la Manrella en homenatge a Companys fa 25 anys», *Diari de Girona*, 18 d'octubre de 2003, p. 10.

468 BOHIGAS, Joaquim. «Exigeixen millores ràpides en la calçada del pas transfronterer del Coll de Manrella», *Diari de Girona*, 18 d'octubre de 2004, p. 4.

469 BOSCH, Jordi. «La Esquerra, opció entre el immovilitat i les perilloses experiències», *Los Sitios de Gerona*, 19 de març de 1980, p. 6.

470 «Partits i institucions gironins homenatgen la figura del president Lluís Companys», *El Punt*, 16 d'octubre de 2007, p. 6.

per objecte, en paraules del mateix Rahola, «recordar el president que va ser afusellat pel règim franquista i totes aquelles persones que van haver d'emprendre el camí de l'exili». ⁴⁷¹ El camí de l'exili havia estat també el seu, i el del seu germà Frederic. I el camí de tants i tants d'altres que anaren nord enllà pensant trobar una sortida per una situació d'emergència i que acabaren, en bona part, en camps de concentració a les costes sorrenques, a pocs quilòmetres del pas fronterer. I amb aquesta convicció moral era amb la que feia Rahola els seus discursos a la Manrella. El militant independentista Jaume Piquer, que sovint participà en els actes, reconeix que «som privilegiats els que hem tingut la sort d'haver pogut gaudir dels seus discursos en primera persona. Mirant-lo als ulls, s'hi pot veure clarament una mirada d'una persona honesta i de bons ideals». ⁴⁷² Per l'activista Jaume Piquer, «les paraules de Rahola sempre han estat positives i encoratjadores en tots els aspectes. Ell és d'una generació de referents republicans que van desaparèixer a còpia d'anys, com en Marc-Aureli Vila, Víctor Torres o l'Heribert Barrera, que per a molts de nosaltres han estat un exemple de dignitat i perseverança». ⁴⁷³

471 BERNILS I VOZMEDIANO, Josep Maria. «Lluís Companys portava dues maletes», *Diari de Girona*, 26 d'octubre de 2003, p. 8.

472 PIQUER, Jaume. Entrevista amb l'autor. Girona, 11 de desembre de 2013.

473 *Ibidem*.

Saldes, juliol de 1941

Josep Rahola —mullant-se les mans a la riera—, amb altres companys d'estudis d'enginyeria en una excursió pel Prepirineu, al camí de l'Espà a Gósol.

FRE

A Fortianell: els records, l'art i els diaris

5

5.1 Les reflexions actuals, des de Fortianell

«Se sentia empordanès ja que passa els caps de setmana a Fortià, a uns 5 quilòmetres de Figueres i a la seva joventut va viure també a aquesta zona, “la Rambla l’he recorregut milers de vegades” ens va dir».⁴⁷⁴

Així presentaven des de la premsa Josep Rahola a finals de la dècada dels 1970. Com un home que, tot i viure i treballar a la ciutat de Barcelona, se sentia profundament empordanès, ja per l’empremta familiar existent en aquestes terres, ja pels records d’infantesa i joventut, ja pel seu vincle sentimental. El matrimoni amb Montserrat Estrada referma aquest vincle, ja molt arrelat. Des del seu casament el 1947, el seu referent territorial a les comarques gironines és la finca de Fortianell. Rahola concreta que «aquí hi havia el meu sogre i el meu cunyat, que va morir solter i llavors va passar a la meva dona».⁴⁷⁵ Aquesta propietat de la família Estrada encara avui és recordada com la granja escola que fou a la segona meitat del segle XIX, a partir de la seva inauguració el 1852. Una escola agrícola per a la renovació de cultius i de les seves tècniques, promoguda per Narcís Fages de Romà.

«Fortianell, en el cor més fèrtil de l’Alt Empordà. Però si la terra és rica, els homes han de treballar-la, i durament. Una explotació presidida per una règia casa, encara el pas dels anys s’evidencia. A la dreta del camí queden les dependències ramaderes [...] sembla que l’enginyer s’hagués quedat a Barcelona, mentre a Fortianell, estigués el pagès».⁴⁷⁶

A Fortianell, s’hi troba la pau i la quietud que hi impera, tot contraposant-se a les presses, les aglomeracions i al trànsit del cap i casal. Les bondats de la vida al camp, però, no són pas noves. Ja Horaci i també Virgili, en l’època d’es-

474 BERNILS, Jr., Josep Maria. «Figueres: elecciones municipales», *Los Sitios de Gerona*, 15 de març de 1979, p. 5.

475 RAHOLA D’ESPONA, Josep. Entrevista amb Enric Pujol i Gerard Bagué. Fortianell, 6 d’octubre de 2008.

476 GAY, Josep Victor. «Los parlamentarios gerundenses vistos por sus familias. Josep Rahola», *Los Sitios de Gerona*, 25 de març de 1979, p. 5.

Aneto, estiu de 1944

Francisco Herrero —company d'estudis d'enginyeria— i Josep Rahola al cim de l'Aneto.

FRE

plendor romana, quan les ciutats es feien comercials i els mercats bullien de gent, parlaven del *beatus ille*. Feliç aquell, com el Rahola agricultor, que té a prop les terres cultivades, el pas de rierols, o tots els colors del verd. Salvant totes les distàncies històriques, els clàssics llatins creuen que aquells que poden gaudir del contacte amb la natura, sense l'estrès provocat per la vida urbana, no deixen de ser uns privilegiats. I és així com Rahola, després de tota una vida dedicada a la fàbrica, com a enginyer; i a la política, des del Senat o des del partit, decideix instal·lar-se a la finca familiar. Ara s'hi dedica el seu fill. I per això, «*la finca està mecanitzada al màxim, sobretot per a fer-la rendible*». ⁴⁷⁷

De les extensions de terra de Fortianell, Montserrat Estrada recordava que anteriorment «*bona part de les terres estaven llogades. Però a mesura que en el nostre fill es va fer evident la seva vocació per l'agricultura, es va posar d'acord amb el seu tio, el meu germà, perquè els hi deixés cultivar directament*». ⁴⁷⁸ Estrada reconeixia, davant la sorpresa d'un jove amb inquietuds agrícoles que, «*ja sé que és un cas singular de vocació, en un jove per l'agricultura, però el que es fa amb el ritme que surt del cor, sempre surt bé*». ⁴⁷⁹ Estrada, és del parer que l'estima de Rahola per Fortianell no se circumscriu al fet agrícola: «*més que pel camp en si mateix, [l'estima] la sent per estar aquí, tranquil respecte a Barcelona. Ajuda el meu fill en determinades tasques, especialment les de caràcter agrícola*». ⁴⁸⁰ En aquest ambient rural, de contacte amb la natura no és estrany que Rahola afirmi que «*des d'aquí la política la veig amb molta més distància, molt diferent de quan jo era a l'executiva d'ERC o al Senat. Ara m'ho miro de molt més lluny*». ⁴⁸¹

Espais amplis, dependències confortables. La sòlida construcció de Fortianell és el que es pot considerar com una casa pairal. A la planta baixa hi trobem

477 *Ibidem*.

478 *Ibidem*.

479 *Ibidem*.

480 *Ibidem*.

481 GENÍS, Narcís. «L'entrevista. Josep Rahola», *El Punt*, 30 d'agost de 2009, p. 8-9.

una gran sala, amb funcions de menjador. L'espai idoni per a les sobretalles. Aquí, és on s'acullen les visites que freqüenten la residència familiar. I aquí, també, un jove historiador ha copsat, potser, el pensament polític del senador Rahola. «*En aquesta casa, per ser tan gran ens hem reunit moltes persones, amics dels nostres fills, amics nostres, i tot plegat amb una gran cordialitat*» emfasitzava la Montserrat. ⁴⁸²

Curiosament, en algunes de les parets s'hi troben fotografies dedicades de diversos monarques del segle XX. Es tracta d'objectes personals de la família Estrada, que són un reflex de la història. Al respecte dels retrats reials, Rahola reconeix que «*jo sóc totalment conscient de la història, l'assumeixo plenament. Hauria pogut treure totes aquestes fotografies però em sembla que formen part del nostre passat col·lectiu*» afirma. ⁴⁸³ Trobem certa decoració veneçolana, fruit dels anys en què Roser, filla del matrimoni, i el seu marit Antonio, vivien al país sud-americà. Com recorda la família, des d'Amèrica, la filla demanava a la seva mare alguns discursos gravats del pare.

«*La senyora Rahola, manté un aire juvenil [...] Ens permeten, sense exageracions, confirmar-la com àvia jove*» descrivien els periodistes en aquells reportatges electorals que tenien per objecte apropar-se, més que a les qüestions programàtiques, a la faceta personal dels candidats. ⁴⁸⁴ Allà, a la finca familiar, trobem els seus tres fills, Josep, enginyer tècnic agrícola; Glòria, arquitecte, i Roser, historiadora de l'art. Els tres han crescut amb l'escoltisme, als Minyons, «*sempre aquest tipus d'organitzacions de profunda vinculació a Catalunya han guiat la nostra vida*». ⁴⁸⁵ Es tracta d'un pol d'atracció, d'un nucli central d'on van derivant les branques, però amb uns valors compartits. La mare, Montserrat, presumia de què «*els seus gendres*

482 GAY, Josep Victor. «Los parlamentarios gerundenses vistos por sus familias. Josep Rahola», *Los Sitios de Gerona*, 25 de març de 1979, p. 5.

483 BERNILS I MACH, Josep Maria. «Josep Rahola, senador republicano en la Monarquía española», *Los Sitios de Girona*, 1 de desembre de 1982, p. 16.

484 GAY, Josep Victor. *Op. cit.*

485 *Ibidem*.

Aneto, estiu de 1944

Josep Rahola banyant-se a l'estany de Cregüenya, als peus de l'Aneto.

FRE

*i la nostra nora, cap d'ells nascuts a Catalunya, parlen correctament català».*⁴⁸⁶

Així, Montserrat estava molt satisfeta dels seus fills, «sempre ha existit la unió entre ells i el seu pare, que ha sigut conseller, amic i dialogant amb ells, encara que sense deixar-se perdre l'autoritat».⁴⁸⁷ En referència al seu nucli, Rahola explicava en un reportatge realitzat als seus anys de senador que «la meua família és extraordinàriament agradable i sé que m'estimen molt. Això fa que hagi pres amb estima la tasca parlamentària». Agraint la dedicació de la Montserrat, Rahola explicava en la seva etapa senatorial que «segueix la meua activitat i em facilita una ajuda extraordinària. És molt crítica, sap escollir els detalls i després m'ho comenta. Aquesta sinceritat per part d'una persona que tant t'estima és molt d'agrair, en aquest cas per l'home públic».⁴⁸⁸

Montserrat Estrada, a preguntes dels periodistes, responia del seu marit que «és un home que serveix per a tot, ho sap fer tot [...] té el nostre suport perquè a casa, de sempre, hem estat uns bons catalans i el seu càrrec està al servei de Catalunya».⁴⁸⁹ El catalanisme forma part de la manera de ser de la família. El seu pensament polític, humà, no l'abstrau del dia a dia. Josep Rahola «és abans que tot un home que li encanta estar amb la família, i amb els amics de la seva família».⁴⁹⁰ Afegeix, parlant de la personalitat del senador, que «tots disfruten amb Josep, és un home que quan aconseguix aquest ambient es converteix en una altra persona. Divertit, d'un humor profund. No cal ni dir que amb els néts, és ell qui els fa jugar, els organitza números perquè es distreguin».⁴⁹¹ Montserrat definia el seu marit com una persona familiar i modesta ja que, davant de tercers, «no explica tot el que ha realitzat, les nom-

brores virtuts que té».⁴⁹² I és així com el republicà Joan Vila considera que Rahola «era apreciat per tothom. Si hi havia alguna discussió, ell emprava el seny, partidari del "parlant la gent s'entén"».⁴⁹³ Així mateix, Narcís Oliveres, amb qui compartí grup al Senat, el defineix com un home «honest, temperamental, molt respectat, és un sant».⁴⁹⁴ En aquest sentit, la defunció de Montserrat Estrada el 1998, va deixar un buit important a Josep Rahola, després de tota una vida plegats, de projectes compartits, pujant la família i els fills.

En parlar de Rahola no podem deslligar la política de la persona, ja que es tracta d'una vocació. D'aquells anys de servei públic, Rahola, amb certa nostàlgia, remarca que «a nivell personal puc dir que ha estat una experiència francament bona. He conegut a una sèrie de persones molt interessants des del punt de vista polític i humà».⁴⁹⁵ Això fa que el record sigui positiu. «En tinc molts bons records de l'etapa de senador, com que teníem tan poca força tothom acceptava que fóssim separatistes».⁴⁹⁶ Una altra cosa és allò que políticament van aconseguir de totes aquelles hores d'estudi, d'informes i de documentació. Hores d'escoltar, de trucades, de visites i de converses de passadís. Hores de votacions i de discursos.

Dels fruits que van poder-se recollir de la tasca parlamentària, Rahola creu que «es va poder fer feina de país, però no servia de res perquè ells eren majoria. Vaig tenir debats amb Felipe González. Una cosa eren les nacionalitats històriques, però com volien sustentar una doble administració a tot l'Estat?».⁴⁹⁷ La possibilitat de representar Catalunya, el catalanisme més conscient i les comarques de Girona al Senat vingué després de

492 BERNILS I MACH, Josep Maria. *Op. cit.*

493 VILA i ROIG, Joan. Entrevista amb l'autor. Barcelona-Palau-saverdera, 9 de desembre de 2013.

494 OLIVERES, Narcís. Entrevista amb l'autor. Barcelona, 12 de desembre de 2013.

495 BOSCH, Jordi. «Los parlamentarios gerundenses, ante la disolución de las Cortes. Josep Rahola», *Los Sitios de Girona*, 28 d'agost de 1982, p. 12.

496 RAHOLA D'ESPONA, Josep. Entrevista amb l'autor. Fortiannell, 30 de juny de 2012.

497 *Ibidem.*

486 *Ibidem.*

487 *Ibidem.*

488 BERNILS I MACH, Josep Maria. «Reportaje. Josep Rahola», *Los Sitios de Girona*, 1 de desembre de 1982, p. 16-17.

489 *Ibidem.*

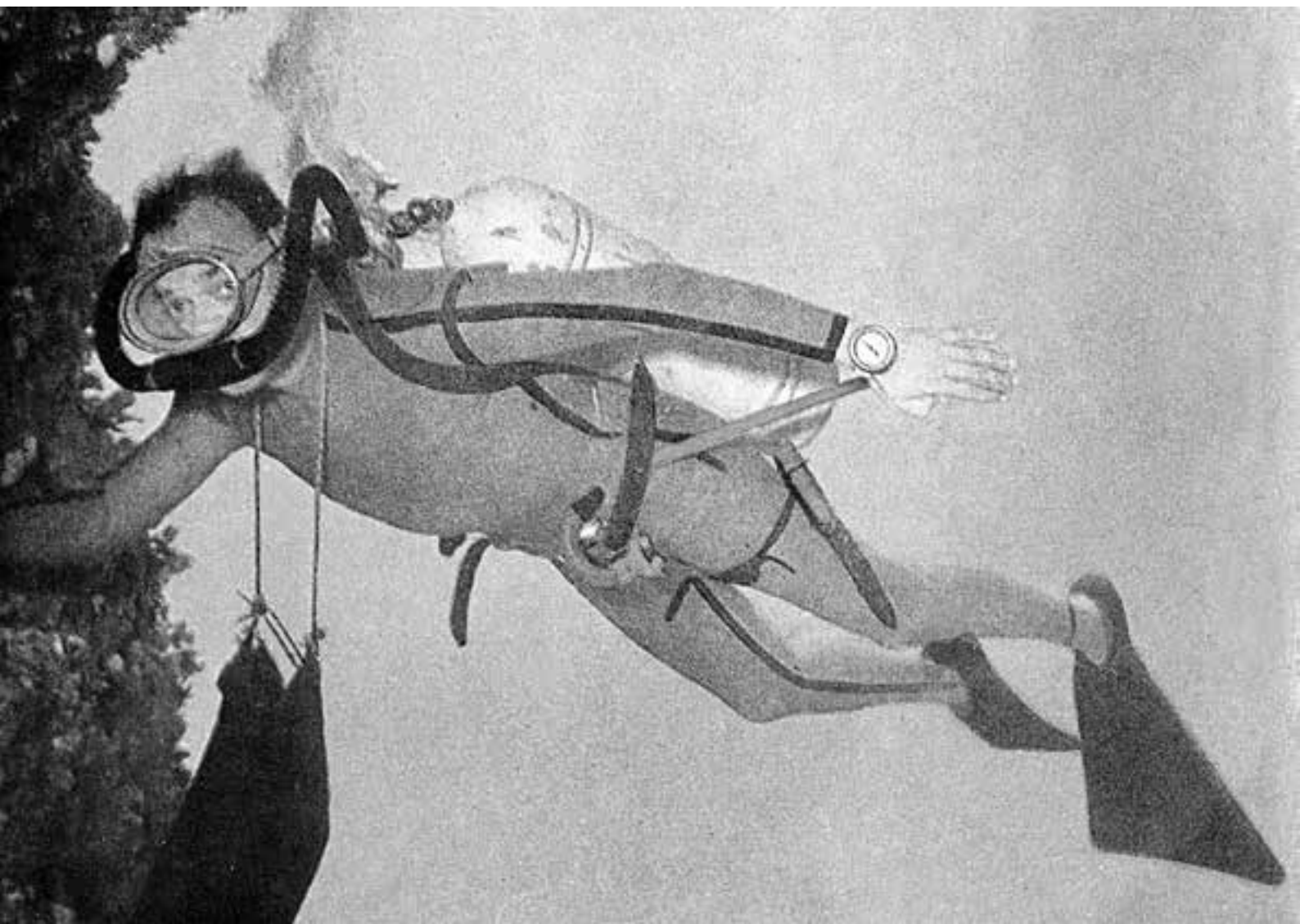
490 GAY, Josep Victor. «Los parlamentarios gerundenses vistos por sus familias. Josep Rahola», *Los Sitios de Gerona*, 25 de març de 1979, p. 5.

491 *Ibidem.*

Illes Medes, circa 1963

Josep Rahola practicant submarinisme.

FRE

dues campanyes electorals, distintes entre elles, però d'intensitat similar. «*Les primeres campanyes electorals eren diferents, la gent anava més als mítings, hi havia molt de moviment. Ara, els mitjans de comunicació, i en especial la televisió, han canviat l'estil de les campanyes: la comunicació directa dels mítings de la primera època ha estat substituïda per un tipus de comunicació fonamentada en els mass media*». ⁴⁹⁸

Al Senat, Rahola també pretenia ser la veu del conjunt de la nació catalana, tot i ser conscient de la diversitat de ritmes polítics de cada territori dels Països Catalans. De fet, el 1981, Josep Rahola es desplaçà, juntament amb el diputat d'Esquerra Jesús Prujà, als actes d'homenatge que es retien a Joan Fuster com a resposta als atacs amb bomba que l'assagista rebé pocs dies abans a casa seva, al carrer Sant Josep, 10, de Sueca. Així Rahola va assistir a l'acte acadèmic de reconeixement celebrat a la Universitat de València, al carrer de la Nau; i després, a les actuacions multitudinàries que omplirien la plaça de Bous de la ciutat, amb concerts i parlaments que congregaren més de 50.000 persones. Els membres d'ERC —Rahola i Prujà— oferiren a l'escriptor i teòric dels Països Catalans un guardó com a testimoni de la perseverança i la lluita per la llibertat. ⁴⁹⁹

Pel que fa a les Illes Balears, Rahola recorda que hagué de defensar l'abstenció en les votacions relatives a l'Estatut illenc. Al pas de l'Estatut per la Cambra Alta, la seva abstenció, juntament amb la dels seus companys d'ERC, estava condicionada «*al fet que els nacionalistes de les Illes no varen estar d'acord, al discutir-se l'Estatut, que es tramités per l'article 143*». ⁵⁰⁰ L'esquerra nacionalista de les Illes volia àmplies competències, i Rahola estava d'acord en què els mallorquins, menorquins, eivissencs i formenterencs «*havien de tenir un Estatut en base a l'article 151*» en paraules

de Josep Pi-Sunyer. ⁵⁰¹ La qüestió de l'article 143 o 151 no fou exclusiva de les Illes. Al País Valencià, des de l'òptica fusteriana, també es va perdre una gran oportunitat per aquest fet. L'abstenció de Rahola i la gent d'Esquerra podia sorprendre a més d'un.

Durant la tramitació al Senat de l'Estatut de les Illes, Rahola defensava que «*per al nostre Grup és una autèntica satisfacció i celebrem al màxim que s'hagi arribat a establir i que esperem que s'aprovi aquest Estatut d'Autonomia. I dic això perquè tot el món sap la gran amistat, relació i germanor que existeix entre els nostres pobles: el Principat i les Illes*». ⁵⁰² Així, precisament per la voluntat de veure desenvolupar un marc autonòmic ambiciós per part de la societat illenca, Rahola defensava que «*ens abstindrem perquè ja ens vam abstenir al Congrés; i ens vam abstenir no perquè estiguéssim en contra d'aquesta autonomia, la qual celebrem, ens vam abstenir i ens abstindrem per solidaritat amb els partits nacionalistes d'esquerra de les Illes, els quals sol·licitaven que l'Estatut fos per via de l'article 151 de la Constitució*». ⁵⁰³ Per evitar qualsevol dubte al respecte, el mateix Rahola reiteraria des del faristol que «*crec que el País Català, les Illes Balears i la mateixa València tenen les mateixes arrels històriques que van fer que el Principat arribés a l'autonomia per l'article 151 [...] i en aquesta posició no d'intervenció, sinó d'ajut, de solidaritat amb uns pobles germans, és per això que Esquerra Republicana avui s'abstindrà*». ⁵⁰⁴

La seva activitat política, com hem vist al llarg de les pàgines, no finalitzà amb l'acabament de la legislatura 1982-1986. En aquest sentit, Rahola comenta que «*després de 1986, vaig dedicar-me a la secció local d'Esquerra Republicana de Catalunya a Girona*». ⁵⁰⁵ Des d'allà, i sent membre del Consell Nacional dels re-

498 «Reportatge. Josep Rahola d'Espona», *Diari de Girona*, 22 d'octubre de 1989, p. 70.

499 BALAGUER i BARRIL, Jaume. «Estiguerem a València amb Joan Fuster», *La Humanitat*, novembre de 1981, p. 3.

500 PI-SUNYER, Josep. «Crònica parlamentària», *La Humanitat*, abril de 1983, p. 5.

501 PI-SUNYER, Josep. «Crònica parlamentària», *La Humanitat*, abril de 1983, p. 5.

502 *Diario de Sesiones del Senado*, núm. 6, 17 de febrer de 1983, p. 153.

503 *Ibidem*.

504 *Ibidem*.

505 RAHOLA D'ESPONA, Josep. Entrevista amb l'autor. Fortià-nell, 30 de juny de 2012.

Barcelona, 6 de juliol de 1968

Josep Rahola rep una insígnia del Centre de Recuperació i d'Investigacions Submarines (CRIS), en reconeixement per haver construït la primera càmera hiperbàrica de Catalunya.

FRE

publicans, Rahola ha anat coneixent els diferents líders de l'independentisme parlamentari. En la seva entrada a la formació i durant la seva etapa de senador la cara visible del partit era Heribert Barrera. «*Barrera era molt bon parlamentari*» reconeix Rahola.⁵⁰⁶ «*Barrera va ser el símbol de la continuïtat de Companys exercit d'una forma moderna i nova*» afirma Rahola en un homenatge que la Comissió Lluís Companys reté al científic, fill del conseller de la Generalitat republicana Martí Barrera, en el marc dels actes d'agermanament del coll de la Manrella del 1995.⁵⁰⁷

Rahola era encara a primera fila quan el relleu de la direcció va passar del veterà patriota Barrera al liberal Hortalà, actual president de la Borsa de Barcelona. «*Després va entrar Hortalà, que va portar a terme una bona gestió econòmica i de sanejament [...] la seva política anava cap a l'independentisme*».⁵⁰⁸ Rahola diu d'ell que «*Hortalà era una persona honesta, però potser el seu discurs no incorporava prou els valors d'esquerres*».⁵⁰⁹

El senador també visqué en primera persona l'arribada de l'agitador de masses Àngel Colom, que provenia de l'activisme de la Crida a la Solidaritat en defensa de la llengua, la cultura i la nació catalanes.⁵¹⁰ Acostumat a cohesionar grups i a organitzar accions engrescadores, «*Colom sabia motivar la gent i fer-los treballar pel projecte*».⁵¹¹

Del carismàtic Josep-Lluís Carod-Rovira, els discursos del qual despertaven els aplaudiments dels congregats, el gironí considera que «*ell i tot el grup que provenien del PSAN van renovar el partit. Ell, Carod,*

tenia molta oratòria, però no va aprofitar prou l'afer de Perpinyà».⁵¹² És de l'opinió, doncs, que l'intent del de Cambrils per buscar la pau hauria d'haver revertit positivament per als interessos d'Esquerra Republicana de Catalunya.

En els darrers anys fou el ripollenc Joan Puigercós el que presidí el partit. «*Ja des de les joventuts, quan era portaveu de les JERC, es veia que tindria recorregut*».⁵¹³ Puigercós era, en aquest sentit, la demostració de la importància de consolidar un planter —les Joventuts d'Esquerra Republicana de Catalunya— per a la formació de futurs quadres republicans.⁵¹⁴ Tot i els debats que van sorgir dins d'Esquerra pel seu suport al tripartit, Josep Rahola hi troba elements positius. Rahola, valorant breument les etapes en les que Esquerra va ser present al govern, 2003-2006 i 2006-2010, creu que «*la part positiva és que va demostrar-se, en el segon tripartit, com una persona nascuda fora de Catalunya [José Montilla] també podia accedir a la presidència*».⁵¹⁵

De la vida actual de la formació independentista, que continua seguint des de la distància, Rahola destaca que «*Oriol Junqueras coneix bé les institucions comunitàries, prové del camp europeu*».⁵¹⁶ D'aquesta manera, i també pel seu europeisme manifest, valora molt positivament el pas pel Parlament Europeu de l'actual president d'ERC.

5.2 El mar, l'excursionisme i la passió per l'art

Rahola no és només política i país, que ho és, i molt. L'esport i la costa sempre l'han acompanyat i aquestes poden explicar la bona salut de la que gaudeix. Rahola

506 GENÍS, Narcís. «L'entrevista. Josep Rahola», *El Punt*, 30 d'agost de 2009, p.8-9.

507 VILÀ, Cristina. «Barrera diu que "els interessos personals" dels polítics destrueixen els valors republicans», *El Punt*, 22 d'octubre de 1995, p.4.

508 GENÍS, Narcís. *Op. cit.*

509 RAHOLA D'ESPONA, Josep. Entrevista amb l'autor. Fortiannell, 30 de juny de 2012.

510 MONNÉ, Enric i SELGA, Lluïsa. *Història de la Crida a la Solidaritat en defensa de la llengua, la cultura i la nació catalanes*.

511 RAHOLA D'ESPONA, Josep. Entrevista amb l'autor. Fortiannell, 30 de juny de 2012.

512 *Ibidem*.

513 RAHOLA D'ESPONA, Josep. Entrevista amb l'autor. Fortiannell, 30 de juny de 2012.

514 Pel que fa a l'evolució i paper de les JERC com a joventuts polítiques vegeu GONZÁLEZ VILALTA, Arnau. *Les Joventuts d'Esquerra Republicana de Catalunya (1973-2013)*.

515 RAHOLA D'ESPONA, Josep. Entrevista amb l'autor. Fortiannell, 30 de juny de 2012.

516 *Ibidem*.

Figueres, 1987

Bateig d'Alba Salcedo, una de les netes de Josep Rahola. D'esquerra a dreta: Joan Ruiz, Glòria Rahola, Roser Cerdà —amb Ester Ruiz als braços—, Roser Ferré, Mar Cerdà, Victorina Romero, Gonzalo García-Marquina, Baldiri Salcedo, Maria Àngels Ortega, Maria Garcia-Marquina, Laura Rahola, Josep Rahola i Estrada, Francisco Gamero, Montserrat Estrada, Roser Rahola, Antonio Salcedo —amb Alba Salcedo als braços—, Josep Rahola, Gonzalo García-Marquina Rahola, Imma Albert, José Luís Elduque, Josep Cerdà, Eduard Rahola, José Carlos Suárez, Batiste Jordain, Albin Jordain, Anne Jordain i Trini Ortega.

FRE

sempre ha tingut afició pel mar. Si anteriorment explicàvem la seva frustrada participació a les olimpíades organitzades a Berlín el 1936, la natió ha tingut continuïtat en la seva vida. «*També ha estat un gran aficionat a la vela, i ha realitzat travessies d'aquesta especialitat a les nostres costes i a les Balears*» relatava la seva dona en una entrevista.⁵¹⁷

I d'aquí, al submarinisme. Ha participat en diversos campionats de la matèria, ha exercit de professor en múltiples cursets i va dedicar-se, fa anys, al rescat de peces arqueològiques enfonsades sota les aigües. En l'àmbit aquàtic va ser un dels impulsors de la primera càmera de descompressió de l'estat, situada a Barcelona. L'objectiu de la càmera innovadora era poder recuperar persones ferides en pràctiques de submarinisme. En aquest sentit, Rahola recorda que «*va ser emocionant el primer pacient que vam posar dins [de la càmera de descompressió]. Els metges desconfiaven de tot. Als deu minuts el pacient va començar a moure les cames. És quelcom que no oblidaré en tota la meua vida*». ⁵¹⁸ Montserrat Estrada així ho corroborava quan deia que «*crec que és una de les obres que més l'ha entusiasmat. Cada vegada que amb la càmera s'aconsegueix salvar una vida, té una gran alegria. Fins i tot assisteix a algunes d'aquestes accions, ja que la càmera permet que una persona estigui dins*». ⁵¹⁹

A més de l'àmbit mariner, natió i submarinisme, Rahola també ha estat un excursionista nat. Tanmateix aquest no és un tret exclusiu d'ell, ans el contrari, l'excursionisme sempre s'ha vinculat al coneixement de la geografia, de la vegetació, del territori, del país i ha estat un tret fonamental del catalanisme des del segle XIX. Durant el franquisme, a més, les rutes i els aplecs servien de porta d'entrada a la consciència lingüística i cultural, al «*fer país*». ⁵²⁰ Els cims i les petjades marca-

des en camins de gebre resten en el somriure i la satisfacció. «*He recorregut tot el Pirineu i he fet els cims més importants*». ⁵²¹ D'aquesta manera no és estrany que els seus fills hagin crescut amb l'escoltisme.

Aquests anys són de tranquil·litat i descans. I també de pèrdua de la companya de tota una vida: el 4 de juliol de 1998 moria a Barcelona la seva esposa Montserrat Estrada i Gusi, als vuitanta anys.

Però la vida continua i, de tant en tant, Rahola continua col·laborant en propostes que rep. Com el 2009, quan participa en un documental enregistrat per la secció local gironina d'ERC —amb Josep Lluís Quintana com a realitzador i el suport logístic de Marta Casacuberta— al voltant del 70è aniversari del final de la Guerra. El seu testimoni, juntament amb els d'Aïda Lorenzo, Montserrat Abelló, Maria Ferrerons, Albert Gurt, Jaume Vilà, Miquel Sabiol, Francisqueta Planells i Isabel Oliva, rememora els anys viscuts i els canvis passats després de set dècades. ⁵²²

Des de fa uns anys, i és que Rahola ja en té norantasis, les seves inquietuds culturals s'encaminen, a títol personal, cap al món de l'art. S'interessa per l'oli com de jove havia fet amb les aquarel·les. Josep Rahola mai havia tingut prou temps per dedicar-s'hi. Ara, a mig matí o ja a la tarda, plasma sobre tela la inspiració rebuda d'un paratge envejable com són les hectàrees de Fortianell. Com dèiem, no és l'únic de la família apassionat per l'art, i segur que d'aquí també provenen els seus llenços. La seva filla Roser, com s'ha apuntat, es dedica a l'ensenyament de la matèria des d'un punt de vista pedagògic a la Universitat Ramon Llull. El seu marit, i per tant gendre d'en Rahola, Antonio Salcedo és professor d'Història de l'Art a la Universitat Rovira i Virgili, a més de crític. Ambdós reconeixen, també, que quan han de treballar en algun dels seus estudis, Fortianell és el lloc adequat. Seria el cas del darrer llibre de Salcedo, *Palau Ferré i el seu paradís* (2011) que redactà de l'Empordà estant, en aquesta finca agrícola on l'art, com la política, flueix arreu.

Rahola mai ha tingut l'objectiu de convertir-se en

517 GAY, Josep Víctor. «Los parlamentarios gerundenses vistos por sus familias. Josep Rahola», *Los Sitios de Gerona*, 25 de març de 1979, p. 5.

518 BERNILS I MACH, Josep Maria. «Reportaje. Josep Rahola», *Los Sitios de Gerona*, 1 de desembre de 1982, p. 16-17.

519 GAY, Josep Víctor. *Op. cit.*

520 De l'excursionisme durant la dictadura podem llegir-ne a TORRES, E. *Excursionisme i franquisme*.

521 BERNILS I MACH, Josep Maria. *Op. cit.*

522 CASTILLÓN, Xavier. «Els últims testimonis de la barbàrie», *El Punt*, 16 de setembre de 2009, p. 40.

Fortià, 2009

Josep Rahola
a la finca familiar
de Fortianell.

JOAN JUANOLA / ALBERES

un pintor professional. Pinta amb amics, a l'Empordà o a la Garrotxa. Les seves pinzellades són estones de plaer, un repte personal, una faceta més d'un enginyer polifacètic, que porta la política molt endins. Per a ell, el país ho és tot i aquests són moments especialment intensos. La transició nacional va endavant i les expectatives són altes. El 2009, Rahola tenia clar que «*la independència s'ha de guanyar per majoria; mentre no tinguem majoria s'ha de fer la feina de convèncer la gent perquè optin per la independència*».⁵²³ La recerca d'aquesta majoria social, de l'impuls definitiu que condueixi el país cap a l'estat és el que l'ha portat, aquest proppassat setembre de 2013, a inscriure's a l'Assemblea Nacional Catalana. A través de Fortià per la Independència, Rahola aporta el seu gra de sorra al conjunt del procés.

Si el 2008, Rahola parlava dels anys republicans com «*un dels records més bonics que he viscut*», i confessava que «*mai més he tornat a viure la il·lusió d'aquella època [...] alegre, ideal per Catalunya*»,⁵²⁴ sembla que la seva concepció comença a canviar. I és que, per a Rahola, «*l'entusiasme que hi ha ara em recorda autènticament aquells moments tan emotius de Catalunya*».⁵²⁵ Després de les dues manifestacions massives, la del febrer del 2006 «Som una nació i tenim el dret a decidir», i la del desembre de 2007 «Som una nació. Tenim el dret a decidir sobre les nostres infraestructures», el dret a decidir va posar-se sobre la taula. Per decidir, es proposava l'eina democràtica dels sufragis. Així, s'estengueren arreu del territori consultes populars sobre la independència. La sentència del Tribunal Constitucional respecte l'Estatut va ser un punt d'inflexió i la societat catalana tornà de nou a sortir al carrer. El 10 de juliol del 2010, el lema havia pujat un nou esglaó: «Som una nació, nosaltres decidim». La decisió anava prenent cos, i així, la Diada del 2012 accelera els ritmes. La ciutadania surt al carrer de nou,

523 GENÍS, Narcís. «L'entrevista. Josep Rahola», *El Punt*, 30 d'agost de 2009, p. 8-9.

524 RAHOLA D'ESPONA, Josep. Entrevista amb Enric Pujol i Gerard Bagué. Fortianell, 6 d'octubre de 2008.

525 RAHOLA D'ESPONA, Josep. Entrevista amb AraGirona.cat. Fortianell, 9 de setembre del 2013.

ja amb una concreció pel que fa al projecte: «Catalunya, nou estat d'Europa».

Rahola, que segueix tots els passos que van produint-se, reconeix que «*el que m'ha sorprès és la velocitat [...] això és el que m'ha sorprès*».⁵²⁶ D'aquesta velocitat i del pas que de manera majoritària està fent la societat catalana, per Rahola «*li hem de donar les gràcies als senyors espanyols. Perquè no som nosaltres, eh? Són ells els que l'han fet. El separatisme l'han fet ells, no nosaltres*».⁵²⁷ Del clam independentista als carrers en va sortir la convocatòria d'eleccions anticipades. D'aquestes, el compromís tant del govern com del principal partit de l'oposició per celebrar una consulta en què fos el conjunt de la societat catalana la que pogués decidir lliurement el seu futur. Mentrestant, s'anirien creant les estructures d'estat necessàries per poder acomplir la voluntat expressada. La mobilització social no finalitzà, i des de l'ANC s'organitzà una cadena humana des de més enllà del nord, fins passada la línia del Sènia. Josep Rahola també hi participà. Aquella tarda de l'Onze de Setembre, als actes posteriors de la Via Catalana, Josep Rahola aparegué al vídeo enregistrat que va projectar-se a la rambla de Figueres.

Per al futur, se'l veu esperançat amb el procés que s'està obrint aquests mesos a Catalunya i, als seus noranta-sis anys, manté el mateix compromís ferm de sempre amb el país i la seva gent.

Malgrat que el cos no sempre acompanyi, té el cap ben clar i la curiositat ben viva: «*continuo llegint el diari cada matí*».⁵²⁸

526 *Ibidem*.

527 *Ibidem*.

528 RAHOLA D'ESPONA, Josep. Entrevista amb l'autor. Fortianell, 30 de juny de 2012.

Referències a la premsa

- «Josep Rahola, candidat al Senat», *La Humanitat*, 20 de febrer de 1979, p. 8.
- «Mítings de l'Esquerra», *Los Sitios de Gerona*, 24 de febrer de 1979, p. 12.
- «Los representantes gerundenses en el Senado», *Los Sitios de Gerona*, 3 de març de 1979, p. 7.
- «Actos para hoy», *La Vanguardia*, 5 de març de 1980, p. 10.
- «Normalització del Col·legi Universitari», *Punt Diari*, 20 de maig de 1979, p. 5.
- «Homenatge a Narcís-Jordi Aragó. Manifest». *Presència*, 1 de juliol de 1979, p. 14.
- «ERC ha celebrat ja el seu 10è Congrés», *La Humanitat*, 3a època, núm. 12, 15 de juliol de 1979, p. 4.
- «Els pagesos volen solucions ràpides», *Punt Diari*, 28 de juliol de 1979, p. 10.
- «L'Esquerra anuncia. Actes públics», *La Vanguardia*, 13 de març de 1980, p. 30.
- «Tras los resultados, opiniones de los políticos», *Los Sitios de Gerona*, 21 de març de 1980, p. 19.
- «Demanen explicacions al senador Rahola», *Punt Diari*, 20 de juny de 1980, p. 5.
- «Josep Rahola: “el que vaig dir és una veritat com un temple”», *Punt Diari*, 21 de juny de 1980, p. 5.
- «“Jo també em sento espanyol per dret de conquesta”», *Punt Diari*, 27 de juny de 1980, p. 20.
- «“Marçal Casanovas és un nostàlgic”», *Punt Diari*, 29 de juny de 1980, p. 3.
- «Rechazados el veto y las enmiendas a la totalidad», *La Vanguardia*, 24 de juliol de 1980, p. 9.
- «Vida del partit. Comitè Executiu», *La Humanitat*, 3a època, núm. 39, 17 de desembre de 1980, p. 4.
- «Rahola i Ferrer varen dir no a la llei d'harmonització autonòmica», *Punt Diari*, 2 d'abril de 1981, p. 3.
- «Heribert Barrera: “De alguna forma, el golpe ha triunfado”», *La Vanguardia*, 5 d'abril de 1981, p. 11.
- «La Ley de Defensa de la Democracia, aprobada», *La Vanguardia*, 14 d'abril de 1981, p. 7.

«Intervenció al Senat del senador d'ERC senyor Josep Rahola», *La Humanitat*, maig de 1981, portada.

«Pel monument a Macià», *La Humanitat*, 3a època, núm. 46, juliol de 1981, p. 5.

«Homenaje a Companys en La Vajol», *La Vanguardia*, 20 d'octubre de 1981, p. 30.

«El President Josep Irla. Emotiu acte a Sant Feliu de Guíxols», *La Humanitat*, novembre de 1981, p. 8.

«Vida del partit. Nova Junta Local a Girona», *La Humanitat*, març de 1982, p. 6.

«Esquerra Republicana abandona el pacto senatorial con los socialistas a consecuencia de la LOAPA», *La Vanguardia*, 27 de juliol de 1982, p. 17.

«Pleno del Senado: las siete propuestas de veto contra la LOAPA fueron rechazadas», *La Vanguardia*, 28 de juliol de 1982, p. 8.

«La LOAPA, aprobada por las Cortes », *La Vanguardia*, 30 de juliol de 1982, p. 8.

«Els nostres candidats. Girona. Josep Rahola d'Espona», *La Humanitat*, setembre de 1982, p. 8.

«Josep Rahola, l'històric d'Esquerra», *Punt Diari*, 8 de setembre de 1982, p. 4.

«Ben Forts a Madrid», *Presència*, 1 d'octubre de 1982, p. 49.

«Ben Forts a Madrid», *Los Sitios de Girona*, 26 d'octubre de 1982, p. 49.

«Heribert Barrera cerró la campaña de ERC en Girona», *Los Sitios de Girona*, 27 d'octubre de 1982, p. 4.

«Estos son los senadores de Cataluña», *La Vanguardia*, 16 de novembre de 1982, p. 10.

«Rahola, a la comissió d'economia i finances», *Punt Diari*, 22 de desembre de 1982, p. 15.

«Rahola: "Em sentia bé en el grup socialista"», *Punt Diari*, 5 de gener de 1983, p. 16.

«Rahola ha decidit passar al Grup Mixt del Senat», *Punt Diari*, 6 de gener de 1983, p. 13.

«No hi ha per què deixar Catalunya al Senat», *Punt Diari*, 13 de gener de 1983, p. 14.

«ERC aún espera que Hortalà sea alcaldable», *La Vanguardia*, 6 de març de 1983, p. 16.

«J. Rahola deixa Catalunya al Senat», *Punt Diari*, 8 de març de 1983, p. 37.

«ERC tindrà grup propi al Senat», *La Humanitat*, juny de 1983, p. 10.

«Reacciones gerundenses a la sentencia del Tribunal Constitucional. Josep Rahola», *Los Sitios de Girona*, 11 d'agost de 1983, p. 12.

«Dotze consellers nacionals d'ERC a Girona donen suport als renovadors», *Punt Diari*, 1 de febrer de 1984, p. 13.

«Renovadors d'ERC, NE i independents faran llista electoral per Girona», *Punt Diari*, 9 de febrer de 1984, p. 19.

«Rahola, partidari que ERC col·labori amb CiU», *Punt Diari*, 15 de maig de 1984, p. 37.

«Marçal Casanovas dimiteix del consell executiu de l'ERC», *Punt Diari*, 6 de juny de 1984, p. 19.

«Don Ramon o la síndrome del pont aeri entre Barcelona i Madrid», *Punt Diari*, 19 de juny de 1984, p. 15.

«Comienza su labor la comisión de las Cortes que investiga el tráfico de drogas», *La Vanguardia*, 29 de juny de 1984, p. 15.

«La mentalitat d'alguns militars s'ha de canviar», *Punt Diari*, 4 de juliol de 1984, p. 9

«Una comissió del Senado», *La Vanguardia*, 22 de setembre de 1984, p. 6.

«Una asociación reivindica para Cataluña el terreno del monumento a Companys», *La Vanguardia*, 19 de gener de 1985, p. 16.

«El Senat debat avui l'afer del coll de la Manrella», *Punt Diari*, 26 de juny de 1985, p.13.

«L'11 de setembre, cada vegada menys unitari a Girona», *Punt Diari*, 7 de setembre de 1985, p. 6.

«Seria perjudicial per a la Costa Brava», *Los Sitios de Girona*, 24 d'octubre de 1985, p. 12.

«Rahola presenta esmenes contra la llei de forces de seguretat», *Punt Diari*, 5 de febrer de 1986, p. 8.

«Reacciones de politicos gerundenses. Josep Rahola, ERC», *Los Sitios de Girona*, 22 d'abril de 1986, p. 16.

«Josep Rahola abandona el Comitè executiu d'ERC per discrepàncies amb la direcció», *Los Sitios de Girona*, 7 de maig de 1986, p. 8.

«ERC proposa la creació d'un grup nacionalista a Estrasburg», *Punt Diari*, 20 de maig de 1987, p. 9.

«Parlament Europeu: aquesta és la nostra llista», *La Humanitat*, juny de 1987, p. 7.

«Lluís Balliu, elegit nou cap d'ERC a Girona», *Punt Diari*, 23 de setembre de 1987, p. 9.

«És el moment de l'autodeterminació», *Punt Diari*, 13 de març de 1988, p. 7.

«ERC commemorà ahir el Dia de la República», *Diari de Girona*, 15 d'abril de 1988, p. 12.

«Cent trenta-set firmes en contra de la Variant», *Punt Diari*, 20 d'abril de 1988, p. 7.

«Reportatge. Josep Rahola d'Espona», *Diari de Girona*, 22 d'octubre de 1989, p. 70.

«ERC crea un consell consultiu amb membres fundadors del partit», *Diari de Girona*, 10 d'abril de 1990, p. 15.

«Agenda. Barcelona», *Avui*, 15 de juny de 1992, p. 12.

«Roses commemorarà, els dies 4 i 5 de setembre, una victòria naval de Pere II el Gran», *El Punt*, 30 de juliol de 1993, p. 19.

«Colom va presidir un homenatge a l'ex-senador Josep Rahola a Figueres», *Diari de Girona*, 30 de novembre de 1993, p. 11.

«Agenda. Barcelona», *Avui*, 29 de maig de 1995, p. 78.

«ERC aconseguix integrar els tres corrents interns en el nou comitè executiu», *El Punt*, 22 de desembre de 1996, p. 18.

«Exsenadors de l'Entesa critiquen l'ús partidista que en vol fer Maragall», *Avui*, 5 de febrer de 1999, p. 16.

«Partits i institucions gironins homenatgen la figura del president Lluís Companys», *El Punt*, 16 d'octubre de 2007, p. 6.

A., P. «ERC atorga el premi Monàrquic de l'Any a López de Lerma», *El Punt*, 19 d'abril de 2000, p. 10.

BALAGUER i BARRIL, Jaume. «Estiguerem a València amb Joan Fuster», núm. 50, novembre de 1981, p. 3.

BARRERA, Heribert. «Informe del Secretari General Heribert Barrera i Costa», *La Humanitat*, abril de 1985, p. 5.

BERNILS, Jr., Josep Maria. «Figueres: elecciones municipales», *Los Sitios de Gerona*, 15 de març de 1979, p. 5.

BERNILS I MACH, Josep Maria. «Josep Rahola, senador republicano en la Monarquía española», *Los Sitios de Girona*, 1 de desembre de 1982, p. 16.

BERNILS I MACH, Josep Maria. «Reportaje. Josep Rahola», *Los Sitios de Girona*, 1 de desembre de 1982, p. 16-17.

BERNILS I MACH, Josep Maria. «El PSOE es, tradicionalmente, centralista y jacobino», *Los Sitios de Girona*, 1 de desembre de 1982, p. 17.

BERNILS I VOZMEDIANO, Josep Maria. «Lluís Companys portava dues maletes», *Diari de Girona*, 26 d'octubre de 2003, p. 8.

BOHIGAS, Joaquim. «Exigeixen millores ràpides en la calçada del pas transfronterer del Coll de Manrella», *Diari de Girona*, 18 d'octubre de 2004, p. 4.

BONMATÍ, C., «La trobada Coll de Manrella torna a fer el camí dels contrabandistes», *Diari de Girona*, 19 d'octubre de 2000, p. 9.

BORRELL, H. «ERC de Figueres s'obre a tots els sectors amb independents», *Diari de Girona*, 9 d'abril de 2003, p. 14.

BORRELL, H. «La trobada al coll de la Manrella en homenatge a Companys fa 25 anys», *Diari de Girona*, 18 d'octubre de 2003, p. 10.

BOSCH, Jordi. «La carretera entre Massanet y Cous- touges, pronto una realidad», *Los Sitios de Gerona*, 24 d'abril de 1979, p. 8.

BOSCH, Jordi. «Ayer fue inaugurado el Casal "Laureà Dalmau" de la Esquerra Republicana», *Los Sitios de Gerona*, 1 de juny de 1979, p. 6.

BOSCH, Jordi. «L'Esquerra, opción entre el inmovi- lismo y peligrosas experiencias», *Los Sitios de Gerona*, 19 de març de 1980, p. 6.

BOSCH, Jordi. «Los parlamentarios gerundenses, ante la disolución de las Cortes. Josep Rahola», *Los Sitios de Girona*, 28 d'agost de 1982, p. 12.

BOSCH, Jordi. «Se negocia una candidatura para el Senado, auspiciada por CiU, ERC y Nacionalistas d'Es- querra», *Los Sitios de Girona*, 1 de setembre de 1982, p. 4.

BOSCH, Jordi. «Josep Rahola asegura que su marcha de Catalunya al Senat no es inmediata», *Los Sitios de Girona*, 13 de gener de 1983, p. 7.

BOSCH, Jordi. «Rahola interpel·la al govern central pel canvi de fronteres», *Los Sitios de Girona*, 1 de març de 1985, p. 9.

BOUIS, M. Josep. «No s'ha vist el canvi enlloc», *Los Sitios de Girona*, 3 de juny de 1986, p. 9.

BOUSO MARES, F. «Senador Rahola a Los Sitios», *Los Sitios de Gerona*, 22 d'abril de 1980, p. 3.

BOUSO MARES, F. «Josep Rahola i Francesc Vicens, de ERC», *Los Sitios de Girona*, 7 de març de 1982, p. 5.

C., J. Carles. «Ens han fet espanyols per dret de conquesta», *Punt Diari*, 18 de juny de 1980, p. 3.

C.; R., «Commemoren al Coll de la Manrella vint anys del monument a Lluís Companys», *Diari de Girona*, 15 d'octubre de 2001, p. 13.

CASTILLÓN, Xavier. «Els últims testimonis de la barbàrie», *El Punt*, 16 de setembre de 2009, p. 40.

CODONYAN, Pere. «La fiscalia francesa s'oposa a l'extradició de l'independentista català Pere Bescompte», *Avui*, 7 de desembre de 1990, p. 13.

COSTA-PAU, Mireia. «La societat torna a reclamar un canvi», *Diari de Girona*, 28 d'octubre de 1992, p. 18.

COSTA-PAU, Mireia. «Una nit d'il·lusió cap a un canvi que prometia millores», *Diari de Girona*, 28 d'octubre de 1992, p. 19.

DD.AA. «ERC elegeix Marià Lorca com a "Millor monàrquic de l'any"», *Punt Diari*, 16 d'abril de 1989, p. 14.

DAMAU, Antoni. «Felipe González no ha pogut convèncer els quatre senadors de les comarques gironines», *Punt Diari*, 16 de febrer de 1985, p. 16-17.

GARCIA-ARBÓS, Salvador. «Carod posa Josep Rahola d'exemple dels que han resistit perquè "els de sempre" no esborrin Catalunya del mapa», *El Punt*, 1 de maig de 2004, p. 14.

GAY, Josep Victor. «Presentaciones: hoy, la candidatura socialista al Senado», *Los Sitios de Gerona*, 4 de febrer de 1979, p. 5.

GAY, Josep Victor. «Los parlamentarios gerundenses vistos por sus familias. Josep Rahola», *Los Sitios de Gerona*, 25 de març de 1979, p. 5.

GAY, Josep Victor. «Retratos. Josep Rahola d'Espona», *Los Sitios de Girona*, 25 de setembre de 1982, p. 6.

GAY, Josep Víctor. «El senador Rahola d'Espona, de ERC, en la jura del Príncipe», *Los Sitios de Girona*, 1 de febrer de 1986, p. 17.

GAY, Josep Víctor. «Protagonisme gironí en la recuperació d'ERC», *Diari de Girona*, 23 de novembre de 1989, p. 16.

GENÍS, Narcís. «L'estatut té molt poc d'autonomia.», *Punt Diari*, 4 d'octubre de 1979, p. 8.

GENÍS, Narcís. «L'entrevista. Josep Rahola», *El Punt*, 30 d'agost de 2009, p. 8-9.

HERNÁNDEZ, Àlex. «ERC de Girona vol recuperar els vots perduts i trencar el bipartidisme», *Diari de Girona*, 22 de setembre de 1989, p. 15.

MADRENYS, Pere. «L'ex-lehendakari Garaikoetxea crida "Visca Catalunya Lliure" a Girona», *Punt Diari*, 25 de maig de 1988, p. 14.

MARTÍNEZ i CASELLAS, Miquel. «El Consell Nacional d'Esquerra Republicana de Catalunya demana als senadors Joan Casanellas, Víctor Torres i Josep Rahola que deixin el Grup "Catalunya, Democràcia i Socialisme"», *Los Sitios de Girona*, 27 de juliol de 1982, p. 4.

MUNARRIZ, N. «Jordi Pujol, en el Alt Empordà», *La Vanguardia*, 10 de febrer de 1981, p. 35.

OLLER, Joan. «El síndic de Greuges, Frederic Rahola», *El Punt*, 24 de novembre de 1992, p. 10.

OLLER, Joan. «El retorn de Strubell i el llegat de Rahola», *El Punt*, 28 de novembre de 1993, p. 12.

P., J. «Canvi en l'últim lloc de la llista d'ERC», *El Punt*, 25 d'abril de 2007, p. 11.

P.M. «Els regidors d'ERC juraran la Constitució a Figueres "per imperatiu legal"», *Diari de Girona*, 25 de maig de 1991, p. 5.

P., M. «Roses recordarà la victòria naval dels catalans contra els francesos de l'any 1285», *Diari de Girona*, 21 d'agost de 1993, p. 36.

PI-SUÑER CUBERTA, Josep. «Crònica parlamentària», *La Humanitat*, 3a època, núm. 67, abril de 1983, p. 5.

POBLET, Josep M. «Posar brosses al beure», *La Humanitat*, 3a època, núm. 33, 15 de juliol de 1980, p. 2.

PUJOL DE LA HUERTA, Narcís. «Arran de les declaracions del senador Josep Rahola», *Punt Diari*, 20 de juliol de 1980, p. 16.

QUINTANA, S. «Barrera donà el vist-i-plau a Adarnius com a president de la federació d'ERC», *Los Sitios de Girona*, 26 de gener de 1986, p. 6.

RAHOLA D'ESPONA, Josep. «Després del primer de Març», *Punt Diari*, 23 de març de 1979, p. 4.

RAHOLA D'ESPONA, Josep. «ERC dóna suport als socialistes», *Punt Diari*, 1 d'abril de 1979, p. 4.

RAHOLA D'ESPONA, Josep. «Notes del partit. Girona», *La Humanitat*, 3a època, núm. 16, 15 de setembre de 1979, p. 8.

RAHOLA D'ESPONA, Josep. «La lluita continua»,

Punt Diari, 23 d'octubre de 1979, p. 3.

RAHOLA D'ESPONA, Josep. «L'alcalde i el Rei», *La Humanitat*, juny de 1981, portada.

RAHOLA D'ESPONA, Josep. «Neofranquisme», *La Humanitat*, 3a època, núm. 46, juliol de 1981, p. 8.

RAHOLA D'ESPONA, Josep. «Ens prenen el pèl i els diners», *Punt Diari*, 2 de setembre de 1981, p. 14.

RAHOLA D'ESPONA, Josep. «Lliures, amb la terra esclava?», *La Humanitat*, febrer de 1982, p. 8.

RAHOLA D'ESPONA, Josep. «Ser o sentir-se espanyol», *Punt Diari*, 18 de març de 1983, p. 7.

RAHOLA D'ESPONA, Josep. «Saber per què es fa», *Punt Diari*, 14 de maig de 1987, p. 5.

RAHOLA D'ESPONA, Josep. «El perquè d'un no a l'Espanya federal», *Punt Diari*, 10 de novembre de 1987, p. 4.

RAHOLA D'ESPONA, Josep. «Morir per Catalunya», *Punt Diari*, 18 d'octubre de 1988, p. 5.

RAHOLA D'ESPONA, Josep. «La segona República catalana», *Punt Diari*, 13 d'abril de 1989, p. 4.

RAHOLA D'ESPONA, Josep. «Un cop més ha sorgit l'estaca», *El Punt*, 7 de gener de 1990, p. 5.

RAHOLA D'ESPONA, Josep. «Catalunya val unes paraules en català», *Punt Diari*, 25 d'abril de 1990, p. 5.

RAHOLA D'ESPONA, Josep. «Una moderna croada», *El Punt*, 3 d'octubre de 1990, p. 9.

RAHOLA D'ESPONA, Josep. «Visca Espanya independent!», *El Punt*, 5 de juliol de 1991, p. 7.

RAHOLA D'ESPONA, Josep. «El "visca Espanya" de Lluís Companys», *El Punt*, 23 d'octubre de 1991, p. 5.

RAHOLA D'ESPONA, Josep. «Volem jutges catalans», *El Punt*, 28 de juliol de 1992, p. 19.

RAHOLA D'ESPONA, Josep. «Llei antiterrorista i estat policíac», *El Punt*, 8 d'agost de 1992, p. 12.

RAHOLA D'ESPONA, Josep. «Els catalans hem de sacrificar la nostra nació?», *El Punt*, 14 de juliol de 1993, p. 10.

RAHOLA D'ESPONA, Josep. «Dels polítics i dels partits», *El Punt*, 19 de setembre de 1994, p. 8.

RAHOLA D'ESPONA, Josep. «La dreta catalana i la castellana no són iguals», *El Punt*, 28 de maig de 1995, p. 10.

RAHOLA D'ESPONA, Josep. «Un article del codi penal», *El Punt*, 23 de juliol de 1995, p. 10.

RAHOLA D'ESPONA, Josep. «El carnaval polític», *El Punt*, 24 de febrer de 1999, p. 47.

RIBAS, Clara. «El reconeixement de Catalunya a Europa centrarà la campanya iniciada aquesta mitjanit», *El Punt*, 4 de febrer de 2005, p. 24.

RIERA, Miquel. «Francesc Dalmau, de l'exili al Parlament», *Punt Diari*, 12 de març de 1980, p. 5.

RIMALLÉ, Florenci. «Inauguració d'un monument III Trobada d'Agermanament», *La Humanitat*, gener 1982, p. 3.

ROVIRA, Ramon. «Homenatge de Girona a l'ex-president Josep Irla i Bosch», *Punt Diari*, 23 d'octubre de 1981, p. 5.

ROVIRA, Ramon. «Rahola: "La LOAPA perjudica greument l'Estatut català"», *Punt Diari*, 28 de juliol de 1982, p. 4.

ROVIRA, Ramon. «Josep Rahola: És precis que els catalans ens defensem a Madrid», *Punt Diari*, 11 de setembre de 1982, p. 6.

ROVIRA, Ramon. «Rahola podria abandonar el grup Catalunya al Senat», *Punt Diari*, 31 de desembre de 1982, p. 15.

ROVIRA, Ramon. «Rahola: "hi ha d'haver un motiu per marxar de Catalunya al Senat", *Punt Diari*, 8 de gener de 1983, p. 15.

ROVIRA, Ramon. «Els senadors d'ERC pleguen per qüestions del seu partit», *Punt Diari*, 12 de gener de 1983, p. 15.

ROVIRA, Ramon. «Josep Rahola serà el portaveu del grup d'ERC al Senat», *Punt Diari*, 5 de juny de 1983, p. 14.

ROVIRA, Ramon. «El futur de Catalunya al Senat», *Punt Diari*, 2 de juny de 1983, p. 13.

ROVIRA, Ramon. «Tensió entre els militants d'ERC de Girona i la direcció del partit», *Punt Diari*, 2 de juny de 1983, p. 13.

ROVIRA, Ramon. «J. Rahola: "ERC només té futur si sap combinar nacionalisme i esquerra"», *Punt Diari*, 10 de juny de 1983, p. 15.

ROVIRA, Ramon. «Mirant les autonòmiques», *Pre-sència*, 31 de desembre de 1983, p. 17.

ROVIRA, Ramon. «El novembre es començarà a debatre la llei de l'Albera», *Los Sitios de Girona*, 12 d'octubre de 1985, p. 8.

STRUBELL, Antoni. «Josep Rahola, un senyor de l'Esquerra», *El Punt*, 7 de desembre de 1993, p. 5.

STRUBELL, Toni. «En record de Josep Paulí», *Diari de Girona*, 27 de gener de 2006, p. 4.

TORRES, Víctor. «ERC al Senat», *La Humanitat*, 3a època, núm. 56, maig de 1982, p. 7.

TORRES, Víctor. «Crònica del Senat», *La Humanitat*, setembre de 1982, p. 5.

VENTURA, Joan. «Barneda, Domènech, Mir i Vivó, nous fitxatges d'ERC a Girona», *Punt Diari*, 4 d'abril de 1987, p. 9.

VENTURA, Joan. «Pere Casals afirma en un debat sobre el nacionalisme que CDC no té ideologia», *El Punt*, 12 de setembre de 1991, p. 3.

VILÀ, Cristina. «Barrera diu que “els interessos personals” dels polítics destrueixen els valors republicans», *El Punt*, 22 d'octubre de 1995, p. 4.

VILADOT, Albert. «Esquerra Republicana podria deixar la coalició Catalunya al Senat», *La Vanguardia*, 4 de gener de 1983, p. 9.

VINYOLES, C., LANA O, P. «El Senat ha de servir per acabar amb la politiqueria que enfronta les comunitats», *El Punt*, 2 de març de 2000, p. 28-29.

XIRGO, Xevi. «El Songoku d'Esquerra», *El Punt*, 5 de desembre de 1993, p. 64.

Area amministrativa

Area Scienza

Fonts consultades

Arxius

Arxiu Municipal de Girona
Archivo del Senado, Madrid
Biblioteca-Arxiu Fornas, Vilassar de Mar
Biblioteca de Catalunya, Barcelona
Centre Documental de la Comunicació UAB, Bellaterra
Família Rahola-Estrada, Fortià
Francesc Marco Palau, Tarragona
Fundació Josep Irla, Barcelona

Entrevistes

Ayats i Padrosa, Emili Desembre de 2013
Balliu i Subirós, Lluís Desembre de 2013
Barneda i Moya, Josep Maria Desembre de 2013
Barrera i Costa, Heribert Novembre de 2010
Casanovas i Guerri, Marçal Desembre de 2013
Fornas i Martínez, Josep Desembre de 2013
Martínez i Via, Lluís Gener de 2014
Oliveres i Terrades, Narcís Desembre de 2013
Piquer i Jordana, Jaume Desembre de 2013
Rahola d'Espona, Josep
Vila i Roig, Joan Desembre de 2013

Prensa

Avui
Diari de Girona
Humanitat, La
Presència
Punt Diari / Punt, El
Sitios de Gerona, Los / Sitios de Girona, Los
Vanguardia, La

CDC

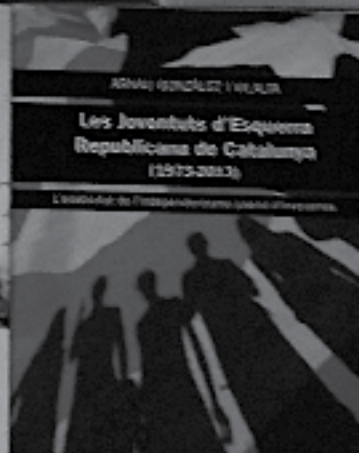
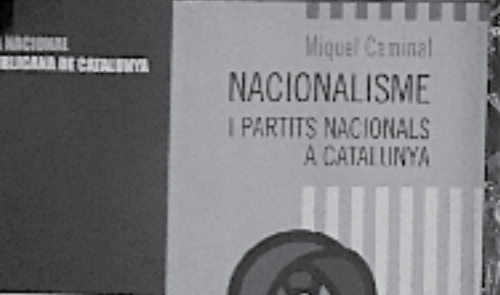
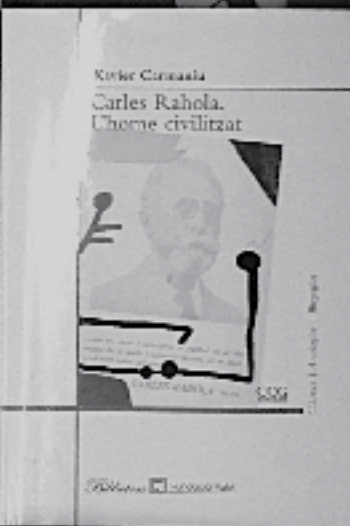
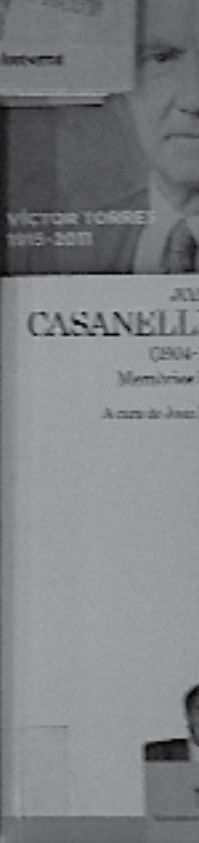
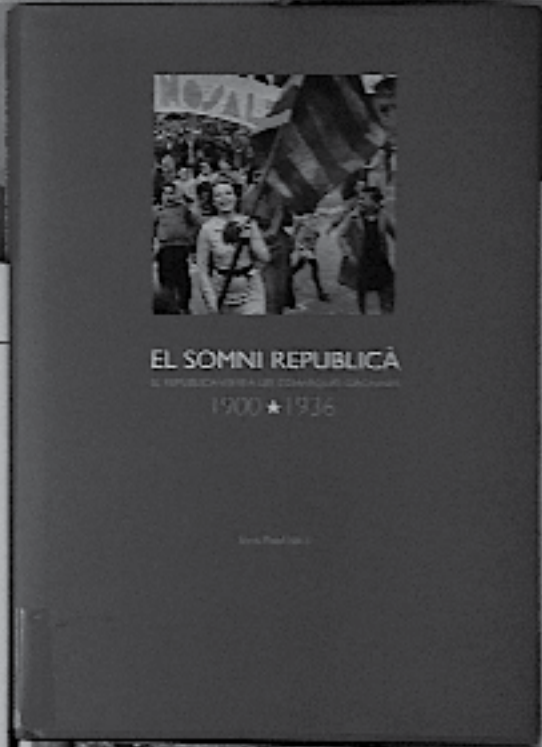
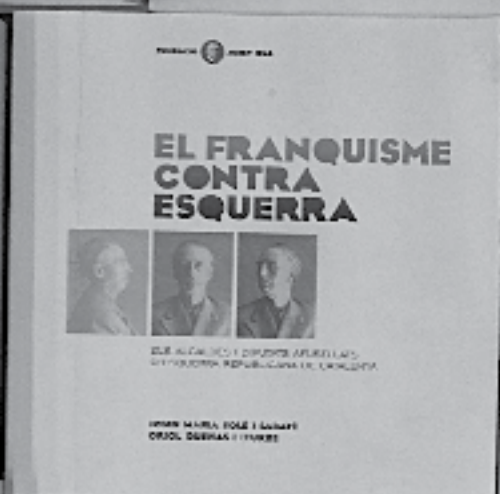
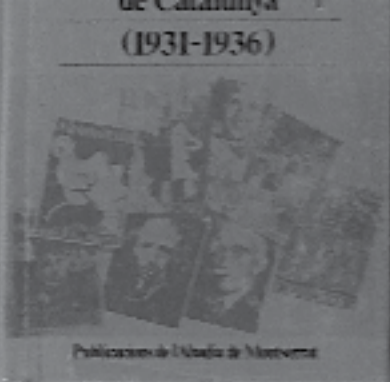

**NACIONALISTES
D'ESQUERRA**

Glossari de sigles

ADAC	Ateneu d'Acció Cultural
AP	Alianza Popular
BEAN	Bloc d'Esquerra d'Alliberament Nacional
CADCI	Centre Autonomista de Dependents del Comerç i de la Indústria
CDC	Convergència Democràtica de Catalunya
CiU	Convergència i Unió
CNT-FAI	Confederación Nacional del Trabajo Federación Anarquista Ibérica
EC	Esquerra de Catalunya
EDC	Esquerra Democràtica de Catalunya
ERC	Esquerra Republicana de Catalunya
ICV-EUiA	Iniciativa per Catalunya Verds Esquerra Unida i Alternativa
IPECC	Institut per a la Projectió Exterior de la Cultura Catalana
JERC	Joventuts d'Esquerra Republicana de Catalunya
MDT	Moviment de Defensa de la Terra
NE	Nacionalistes d'Esquerra
PCE	Partido Comunista de España
PDC	Pacte Democràtic per Catalunya
PP	Partido Popular
PSAN	Partit Socialista d'Alliberament Nacional
PSAN-P	Partit Socialista d'Alliberament Nacional - Provisional
PSC	Partit dels Socialistes de Catalunya
PSC-C	Partit Socialista de Catalunya - Congrés
PSC-R	Partit Socialista de Catalunya - Reagrupament
PSOE	Partido Socialista Obrero Español
PSUC	Partit Socialista Unificat de Catalunya
PTC	Partit del Treball de Catalunya
UCD	Unión del Centro Democrático
UCDCC	Unió del Centre i la Democràcia Cristiana de Catalunya
UDC	Unió Democràtica de Catalunya

Bibliografia

Bibliografia general

1987. *L'any de la Crida Nacional a Esquerra Republicana de Catalunya*. Barcelona: Fundació Irla, 2012.

ALAY, Albert. *Vint anys perduts? Un recorregut per la política catalana des de la Transició*. Barcelona: Planeta, 2001.

ALQUÉZAR, Ramon. *Esquerra Republicana de Catalunya. 70 anys d'història (1931-2001)*. Barcelona: Columna, 2001.

BADIA i MARGARIT, Antoni M. «Alguns records de la Mútua Escolar Blanquerna», dins David Pujol (coord.). *Quan jo anava a estudi*. Siurana d'Empordà: Col·legi Públic "El serrat", 1996.

BASSA, David; BENÍTEZ, Carles; CASTELLANOS, Carles i SOLER, Raimon. *L'independentisme català (1979-1994)*. Barcelona: Llibres de l'Índex, 1995.

BENET, Josep. *Carles Rahola, afusellat*. Barcelona: Empúries, 1999.

CAMINAL, Miquel. *Nacionalisme i partits nacionals a Catalunya*. Barcelona: Empúries, 1998.

CARMANIU, Xavier. *Carles Rahola. L'home civilitzat*. Girona: CCG Edicions i Fundació Valvi, 2006.

CULLA i CLARÀ, Joan Baptista. *Joan Casanelles i Ibarz (1904-1986): Memòries i Biografia*. Barcelona: Ajuntament de Barcelona, 1991.

— *Esquerra Republicana de Catalunya 1931-2012. Una història política*. Barcelona: La Campana, 2013.

FERRER i GIRONÈS, Francesc. «Notes per a la història del catalanisme a Girona. Les campanyes pel català», *Revista de Girona*, 104, 1983.

GATELL, Cristina; SOLER, Glòria. *Amb el corrent de proa. Les vides polítiques de Jaume Vicens Vives*. Barcelona: Quaderns Crema, 2012.

GONZÁLEZ VILALTA, Arnau. *Les Joventuts d'Esquerra Republicana de Catalunya (1973-2013)*. Barcelona: Base, 2013.

Heribert Barrera 1917-2011. Barcelona: Fundació Irla, 2012.

Homenatge a Frederic Rahola. Barcelona: Sindic de Greuges, 1993.

IVERN i SALVÀ, Maria Dolors. *Esquerra Republicana de Catalunya (1931-1936)*. Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1988-1989.

IZQUIERDO, Santiago. *Panoràmica de l'esquerra nacional. 1868-2006*. Barcelona: Fundació Josep Irla, 2010.

JANÉ, Òscar. «Construir les fronteres de la frontera quan no hi ha frontera», *Mirmanda*, núm. 3, 2008.

LUCAS, Manel. *ERC. La llarga marxa: 1977-2004. De la il·legalitat al govern*. Barcelona: Columna, 2004.

MARCO I PALAU, Francesc. «Mossèn Ballarín, Joan Fuster i els joves estudiants valencians». *L'Erol. Revista cultural del Berguedà*, 116, estiu de 2013, p. 46-49.

MARCO I PALAU, Francesc, MARCO I PALAU, Rosa de les Neus. «A propòsit dels cinquanta anys de Nosal-tres, els valencians». *Revista de Catalunya*, 278, 2012, p. 62-72.

MANENT, Jordi. *Pompeu Fabra a l'exili. 1939-1948*. Barcelona: Proa, 2005.

MASABEU i TIerno, Josep. *Alexandre Galí i la Mútua Escolar Blanquerna*, Barcelona: Associació Blanquerna, 1989.

MONÉS PUJOL-BUSQUETS, Jordi. «La Mútua Escolar Blanquerna (1924-1939)», *L'Avenç*, 76, novembre de 1984, p. 36-45.

MONNÉ, Enric i SELGA, Lluïsa. *Història de la Crida a la Solidaritat en defensa de la llengua, la cultura i la nació catalanes*. Barcelona: Edicions La Campanya, 1991.

POBLET I GUARRO, Josep Maria. *Història de l'Esquerra Republicana de Catalunya, 1931-1936*. Barcelona: Dopesa, 1976.

PUJOL I CASADEMONT, Enric (dir.). *El somni republicà: el republicanisme a les comarques de Girona. 1930-1939*. Barcelona: Viena, 2009.

PUJOL, Enric. «Jaume Vicens Vives i Ferran Soldevila: afinitats i divergències». A: *Eines*, 13 (tardor 2010): p. 109-115.

RENYER I ALIMBAU, Jaume. *Catalunya, qüestió d'Estat. Vint-i-cinc anys d'independentisme català (1968-1993)*. Tarragona: Edicions El Mèdol, 1995.

RUBIRALTA, Fermí. *Una història de l'independentisme polític català. De Francesc Macià a Josep-Lluís Carró-Rovira*. Lleida: Pagès Editors, 2004.

SALLÉS, Anna. *Quan Catalunya era d'Esquerra*. Barcelona, Edicions 62, 1986.

SANTALÓ, Jaume (coord.). *Figueres 1900-1936. Imatge i història de la Catalunya republicana*. Figueres:

Museu de l'Empordà, 1999.

SINCA, Genís. *Heribert Barrera. L'últim republicà*. Barcelona: Columna, 2006.

SOLÉ i SABATÉ, Josep Maria; DUEÑAS i ITURBE, Oriol. *El franquisme contra Esquerra. Els alcaldes i diputats afusellats d'Esquerra Republicana de Catalunya (1936-1939)*. Barcelona: Fundació Josep Irla, 2007.

TEIXIDOR I COLOMER, Anna. *Empordà Federal (1911-1938). Amb la República al cap i Catalunya al cor*. Figueres: Ajuntament de Figueres, 2011.

— Josep Puig Pujades. *Líder del republicanisme empordanès*. Barcelona: Fundació Josep Irla, 2013.

TESTART i GURÍ, Albert. «El Ampurdanés (1948-1953) un intent de normalitat cultural en el primer franquisme», *Annals de l'Institut d'Estudis Empordanesos*, 39, 2008.

— «La Figueres de la postguerra», *Annals de l'Institut d'Estudis Empordanesos*, 41, 2010.

— «L'Empordà Republicà, 1978-1979: la difícil construcció d'una esquerra nacional durant la transició», *Gazeta*, 2, 2010.

TORNS, Miquel; LANA O, Pau i VINYOLES, Carme. *Francesc Ferrer i Gironès. Un patriota al servei d'un poble*. Barcelona: Fundació Josep Irla, 2005.

TORRES, E. *Excursionisme i franquisme*, Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1979.

TORRES I PERENYA, Víctor. *Memòries polítiques i familiars*. Lleida: Pagès editors, 1994.

Víctor Torres. *1915-2011*. Barcelona: Fundació Irla, 2012.

VILA, Enric. *Què pensa Heribert Barrera*. Barcelona: Proa, 2001.

VILADOT, Albert. *L'esquerra nacionalista. Diàlegs amb Heribert Barrera*. Manresa: Xarxa Cultural, 1988.

Índex onomàstic

Abelló i Soler, Montserrat	153
Adarnius i Allué, Josep	62
Adroher i Vallmajor, Roser	100
Aguadé i Cortés, Carme	38
Aiguader i Miró, Jaume	27
Alay i Serret, Albert	72
Albert, Imma	152
Albert i Corp, Esteve	64
Albert i Generó, Arnau	17
Albinyana i Olmos, Josep Lluís	113
Alfons XIII	27
Andreu i Abelló, Carles	79, 94
Armengou i Feliu, Josep	43
Audet i Puncernau, Rossend	47, 56
Auqué i Palau, Jaume	56
Ayats i Padrosa, Emili	100, 102, 105, 107, 111, 123
Badia i Capell, Josep	35
Badia i Capell, Miquel	35
Badia i Margarit, Antoni Maria	31
Bahí i Segura, Pau	138
Baig i Conesa, Germà	50
Ballarín i Monset, Josep Maria	43
Balliu i Subirós, Lluís	100, 105, 106, 113, 120
Barneda i Moya, Josep Maria	100, 104, 125
Barrera i Costa, Heribert	37, 46, 47, 48, 49, 51, 56, 59, 62, 64, 66, 68, 70, 74, 76, 78, 86, 96, 97, 103, 113, 119, 128, 139, 141, 151
Barrera i Maresma, Martí	151
Barrot i Ferrer, Jaume	100
Batista i Roca, Josep Maria	29
Beltran, Joan	38
Beltran i Rahola, Emma	38

Beltran i Rahola, Glòria	38	Cassola i Calvet, Daniel	122
Beltran i Rahola, Núria	38	Castells i Martí, Eudald	68
Benet i Morell, Josep	69, 73, 119	Catena i Garrido, Pere	68
Berenguer Fusté, Dámaso	25	Caupena i Nogué, Jordi	46
Bernils i Mach, Josep Maria	21	Cerdà, Josep	152
Bertrana i Bernaus, Albert	120	Cerdà, Mar	152
Bofill i Abelló, Miquel	121	Cerdà, Roser	152
Bonet i Revés, Carles	128	«Che» Guevara	
Borbó, Joan de	45	veure: Guevara, Ernesto	
Bosch i Cuenca, Pere	17, 139	Cirici i Pellicer, Alexandre	37
Bosch i Gimpera, Pere	31	Coll i Alentorn, Miquel	70
Brugués i Massot, Francesc	138	Coll i Bardes, Carles	122
Brugués i Pujol, Anna Maria	122	Coll i Costa, Carles	122
Burgas i Carbó, Víctor	122	Colom i Colom, Àngel	111, 110, 115, 117, 116, 119,
Caixas i Estany, Joan	122		151
Calvo-Sotelo y Bustelo, Leopoldo	67, 75, 95	Companys i Marsa, Josep	115
Calzada i Salavedra, Arcadi	70	Companys i Jover, Lluís	27, 29, 49, 107, 132,
Cambó i Batlle, Francesc	21, 25, 135		137, 139, 141, 151
Campà i Frigola, David	122	Conde Duque de Olivares	
Campmol i Simon, Teresa	122	veure: Guzmán y Pimentel, Gaspar de	
Campsolinas i Gironella, Lúdia	122	Cruanyes i Tor, Josep	139
Candel i Tortajada, Francesc	119, 128	Culla i Clara, Joan Baptista	15, 77, 111, 113, 119
Canet i Coma, Francesc	119, 121	Cutrina i Sorinas, Gonçal	68
Carbonell de Ballester, Jordi	119, 121, 128	Dalmau i Norat, Francesc	37, 52, 58, 59, 66, 68,
Cardó i Sanjoan, Carles	43		90, 113, 115
Carod-Rovira, Josep-Lluís	111, 115, 117, 119, 121, 126,	Dalmau i Pla, Laureà	52, 101, 103
	128, 134, 151	Domènech i Roca, Antoni	100
Carretero i Grau, Joan	123	Elduque, José Luís	152
Casacuberta, Marta	153	Escarre i Jané, Aureli Maria	43
Casademont i Duran, Antoni	54	Espartero, Baldomero	
Casademont i Perafita, Jaume	69	veure: Fernández-Espartero	
Casademunt i Arimany, Xavier	90	y Álvarez de Toro, Baldomero	
Casals i Defilló, Pau	41, 139	Espona i de Nuix, Antoni d'	18
Casamort, Antoni	30	Espona i Puig, Roser d'	18, 20, 22, 34, 38
Casañas i Cladellas, Anicet	77	Esteba i Caireta, Miquel	54, 121
Casanellas, Eusebi	38	Estrada, Eduard	34
Casanellas i Ibars, Joan	55, 69	Estrada, Lluís	30
Casanellas i Rahola, Eusebi	38	Estrada i Gusi, Montserrat	26, 30, 31, 34, 36, 39,
Casanellas i Rahola, Mercè	38		40, 41, 51, 118, 143, 147,
Casanovas i Guerri, Marçal	23, 58, 65, 66, 72, 86,		152, 153
	88, 96, 98, 106, 108,	Fages de Romà, Narcís	143
	111, 113, 115	Fages i Mir, Pere Ignasi	121
Casas-Salat i Fossas, Jordi	70	Farré i Garí, Concepció	74
Casp i Verger, Xavier	43	Felip V	65, 71

Fernández Miranda, Torcuato	47	Hernández, Lleonci	78
Fernández-Espartero y Álvarez de Toro, Baldomero	135	Herrero, Francisco	144
Ferré, Roser	152	Horaci, Quint	143
Ferrer i Casals, Concepció	64	Hortalà i Arau, Joan	58, 90, 108, 111, 115, 117, 151
Ferrer i Gironès, Francesc	48, 49, 65, 69, 91, 119, 121	Hortós i Bahí, Miquel	120
Ferrer i Profitós, Manuel	79	Huguet i Biosca, Josep	126
Ferrerons, Maria	153	Irla i Bosch, Josep	43, 70, 119
Font i Bosch, Miquel	122	Joan Carles I	91
Forn i Pol, Maria Teresa	112	Jordain, Albin	152
Fornas i Martínez, Josep	21, 45, 74, 109	Jordain, Anne	152
Fortuny i Fontanet, Jaume	60	Jordain, Batiste	152
Fraga Iribarne, Manuel	75	Jubert i Gruart, Joaquim	58
Freixa i Vidal, Albert	66	Junqueras i Vies, Oriol	151
Fuster i Ortells, Joan	43, 149	Lao i Morales, Xavier	106
Galí i Coll, Alexandre	29	Laurin, René-George	70
Galinsoga, Luís		Llauger i Dalmau, Enric	100, 102, 120
veure: Martínez de Galinsoga y de la Serna, Luís		Llorens, Adela	18
Gallart i Pascual, Baptista	72	Lluch i Martín, Ernest	55
Gamero, Francisco	152	Lorenzo i Rosa, Aïda	153
Garaikoetxea Urriza, Karlos	102, 108, 113, 115	Macià i Llusa, Francesc	25, 27, 49, 107, 137
Garcés i Miravet, Tomàs	41	Manent i Tomàs, Jordi	35
Garcia i Castellet, Joan	66, 96	Maragall i Mira, Pasqual	119, 121
Garcia-Marquina, Gonzalo	41, 152	Maragall i Noble, Jordi	93
Garcia-Marquina Rahola, Gonzalo	152	March, Ausiàs	73
Garcia-Marquina Rahola, Maria	152	Marco i Palau, Rosa de les Neus	17
Garriga i Trullols, Enric	114, 125	Martín i Dillet, Guillem	100
Gay i Frías, Josep Víctor	101	Martínez Barrio, Diego	35
Gibert, Joan	38	Martínez i Casellas, Miquel	105, 107
Gibert i Bosch, Arseni	130	Martínez de Galinsoga y de la Serna, Luís	43
Gibert i Rahola, Joan	38	Martínez i Via, Lluís	113
Gibrat i Juanola, Narcís	115	Mas i Juli, Rafel	130
Giralt i Fernández, Miquel	64, 98, 115, 139	Medir i Huerta, Lluís	130
González i Alquézar, Francesc	54	Merino i Coll, Josep Maria	96
González Mariñas, Pablo	102, 113	Mestres, Jaume	31
González Márquez, Felipe	79, 95, 115, 147	Mir i Obrador, Joan	113
Gratacós i Andrade, Esteve	122	Miravittles i Navarra, Jaume	101
Guevara, Ernesto	49	Montilla i Aguilera, José	121, 151
Gurt i Pujades, Albert	50, 54, 153	Morant i Albert, Leopold	115
Gusi, Josefina	34	Nadal i Company, Rafael	73
Gutiérrez Díaz, Antoni	119, 130	Nicolau d'Olwer, Lluís	21
Gutiérrez Mellado, Manuel	84	Niell i Colom, Santi	120
Guzman y Pimentel, Gaspar de	135	Nogués i Pàmies, Antoni	77

Nualart i Serrats, Jaume	105	Quintana, Josep Lluís	153
Núñez i Felip, Carles	122	Quintana i Llauneta, Jaume	46
Oliva i Prat, Isabel	153	Quintana i Segura, Grau	138
Oliveres i Terrades, Narcís	79, 81, 84, 85, 93, 121, 147	Racionero i Grau, Lluís	76, 77, 78
Omedes i Audouard, Joan	98	Rahola, Frederic	18
Ortega, Maria Àngels	41, 152	Rahola i Aguadé, Cristian	38
Ortega, Trini	152	Rahola i Aguadé, Frederic	21, 38
Pallach i Carolà, Josep	49, 53	Rahola i Aguadé, Víctor	38
Palomera i Vergés, Francesc	122	Rahola d'Espona, Adela	19, 20, 22, 31, 32, 38, 44
Pàramo i Ponsetí, Carles	123	Rahola d'Espona, Frederic	19, 20, 31, 32, 38, 44, 45, 52, 74, 101, 109, 141
Pi i Sunyer, Carles	25, 37, 41	Rahola d'Espona, Glòria	19, 32, 38, 44
Pi-Sunyer i Bayo, Pere	92, 93, 123	Rahola d'Espona, Mercè	19, 20, 30, 31, 32, 38, 44
Pi-Sunyer i Cuberta, Josep	53, 58, 59, 77, 79, 85, 111, 149	Rahola d'Espona, Núria	19, 20, 31, 32, 38, 44
Picasso, Pablo		Rahola d'Espona, Roser	19, 20, 31, 32, 38, 44, 45
Veure: Ruiz Picasso, Pablo		Rahola i Estrada, Glòria	38, 40, 41, 143, 152
Piella i Vilaregut, Pere Jordi	68	Rahola i Estrada, Josep	38, 40, 41, 143, 152
Pinart i Soler, Julià	60	Rahola i Estrada, Roser	17, 40, 41, 143, 152
Piquer i Jordana, Jaume	125, 141	Rahola i Llorens, Baldiri	18, 20, 21, 27, 34, 38, 45
Planells i Suti, Francisqueta	153	Rahola i Llorens, Carles	23, 90, 139
Poblet i Guarro, Josep Maria	56, 65	Rahola i Llorens, Darius	23
Pons i Berengueras, Josep Maria	126	Rahola i Martínez, Pilar	117
Ponsí, Maria Dolors	16	Rahola i Molinas, Pere	21, 135
Portabella i Ràfols, Pere	69, 73	Rahola i Ortega, Eduard	152
Porter i Moix, Miquel	53	Rahola i Ortega, Laura	152
Prat de la Riba i Sarrà, Enric	19	Rahola i Trèmols, Frederic	23
Prats i Català, Joan Baptista	73	Rahola i Trèmols, Víctor	23
Prats i Madern, Pere	122	Ramon i Soler, Jaume	65
Primo de Rivera Urbaneja, Miguel	25, 31	Reguant i Gili, Josep Maria	110
Prujà i Puig, Jesús	86, 98, 149	Reventós i Carner, Joan	48, 103, 119, 130
Puig, Maria	18	Riba i Bracons, Carles	41
Puig i Cadafalch, Josep	19	Ridao i Martín, Joan	126
Puig i Cordon, Joan	121	Rodà, Josep Lluís	54
Puig i Pujades, Josep	25	Rodri i Febrer, Jaume	88, 90
Puig i Vayreda, Eduard	54	Rodríguez Zapatero, José Luis	121
Puigcercós i Boixassa, Joan	116, 119, 121, 120, 122, 126, 151	Roig i Rosich, Josep Maria	43
Pujol i Angelats, Caterina	100	Romero, Victorina	152
Pujol i Casademont, Enric	17, 119	Romero i Dalmau, Alfons	54
Pujol de la Huerta, Narcís	65	Ros, Pere	131
Pujol i Soley, Jordi	70, 93, 103, 109	Ros i Duran, Camil	126
Pujolar i Abellí, Xavier	122		
Quera i Carré, Alfons	121, 139		

Rossich i Estragó, Albert	100	Tresserras i Puig, Maria Dolors	66
Roura i Negrell, Assumpta	76	Trias i Fargas, Ramon	70
Roura i Riera, Joan	46, 52, 59	Unzueta Uzkanga, Mitxel	69
Roura i Ylla, Josep	62	Vall i Segura, Josep	17
Rovira i Virgili, Antoni	21, 131	Vallribera i Fius, Robert	120
Ruiz, Ester	152	Velaz i Sicart, Anna Maria	35
Ruiz, Joan	152	Vicens i Cubarsí, Isidre	100
Ruiz Picasso, Pablo	139	Vicens i Giralta, Francesc	66, 68, 72, 76, 96
Rull i Claus, Jordi	66	Vicens i Rahola, Adela	38
Sabiol, Miquel	153	Vicens i Rahola, Anna	38
Sagarra de Castellarnau, Josep Maria de	41	Vicens i Rahola, Pere	38
	25	Vicens i Rahola, Roser	38
Sagarra de Ciscar, Ferran de	25	Vicens i Vives, Jaume	31, 32, 38, 43, 45
Sala i Canadell, Ramon	79, 81, 83, 84, 91, 121	Vicente i Romà, Josep	70
Salamó i Tibau, Pere	62	Vidal i Barraquer, Francesc	29
Salcedo, Antonio	17, 41, 143, 152, 153	Vigo i Sallent, Pere	121, 134
Salcedo i Rahola, Alba	152	Vilà, Jaume	153
Salcedo i Rahola, Baldiri	152	Vila i Comaposada, Marc-Aureli	118, 119, 141
Sanjurjo Sacanell, José	27	Vila i Dinarés, Pau	29, 41
Santaló i Parvorel, Miquel	101	Vila i Pinyana, Joaquim	100
Santocildes i Bernabé, Cristina	100	Vila i Roig, Joan	46, 105
Segalés	31	Vila i Vicente, Santiago	122
Serra i Passola, Jaume	68	Viñas i Bernadas, Miquel	68
Simó i Burgués, Joan Horaci	79	Virgili, Publi	143
Sitjà i Güetas, Ignasi	76	Vivó i Siqués, Carles	100
Sobrequés i Callicó, Jaume	48, 49, 69, 73, 119, 128	Xirinacs i Damians, Lluís Maria	119, 128
Solà i Puigvert, Emília	74	Ymbert i Albert, Maria Rosa	54
Solé i Sabarís, Felip	119, 128		
Solé i Soler, Miquel	122		
Strubell i Trueta, Antoni	117		
Suárez, José Carlos	152		
Suárez González, Adolfo	67, 79		
Subirà i Rocamora, Francesc	66, 68		
Sunyer i Aimeric, Salvador	119, 130		
Tarradas i Ustrell, Salvador	53, 90		
Tarradellas i Joan, Josep	43, 45, 103		
Teixidor i Colomer, Anna	25		
Testart i Gurí, Albert	35, 37		
Torrent i Padrosa, Jordi	122		
Torres i Barberà, Humbert	55		
Torres i Perenya, Màrius	55		
Torres i Perenya, Víctor	66, 68, 69, 85, 96, 110, 115, 119, 126, 141		
Traver i Garcia, Ricard	68		

Josep Rahola d'Espona (Barcelona, 1918) és exemple de fidelitat al país. Enginyer de professió, forma part d'una de les nissagues gironines més apassionants del segle XX. Família de comerciants, intel·lectuals i polítics, la seva és una vida dedicada a la llengua i a la cultura catalanes. Del 1979 al 1986 va fer presents al Senat els valors d'esquerres, catalanistes i republicans del seu partit, ERC, que avui continua defensant. D'arrel i cor empordanès, el seu compromís nacional el converteix en un referent del catalanisme a les comarques gironines.

FUNDACIÓ

JOSEP IRLA

Francesc Marco Palau (Tarragona, 1989)

Historiador. Llicenciat en Història per la Universitat Rovira i Virgili i màster en Història de Catalunya a la Universitat Autònoma de Barcelona. Realitzà una estada acadèmica a la Universitat de València. Actualment és doctorand en Història comparada, política i social a la UAB. Columnista de premsa i opinador en diversos mitjans de comunicació, ha publicat articles acadèmics i de divulgació en referència a les tipologies culturals i polítiques del catalanisme, així com d'art contemporani català.